This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

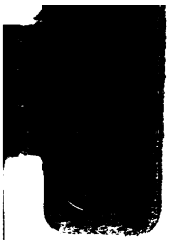

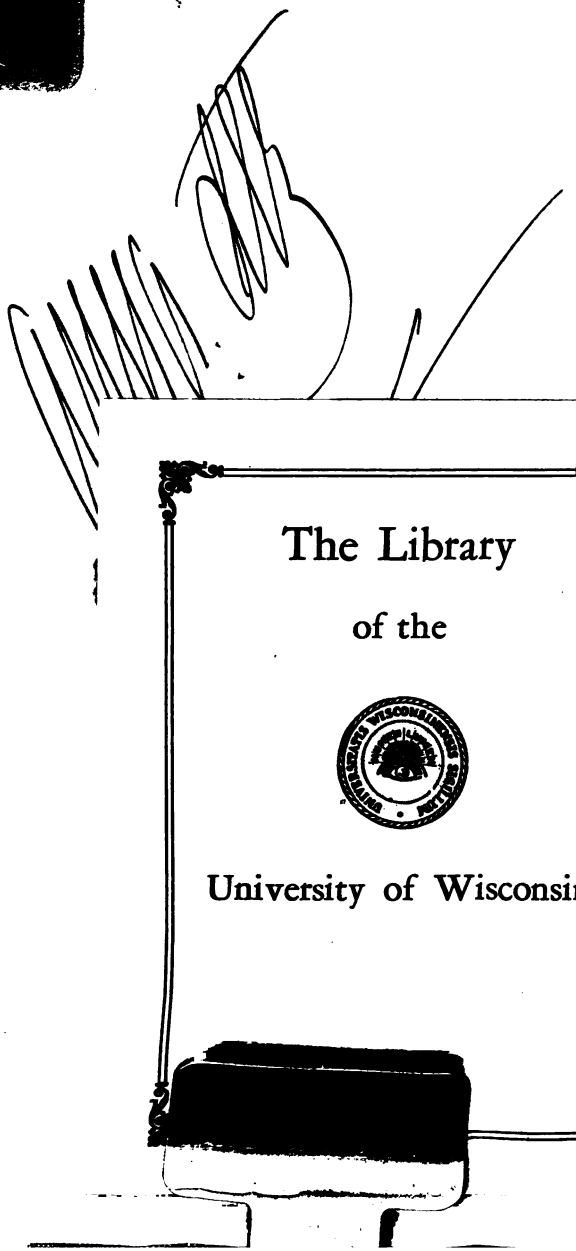

The Library

of the

University of Wisconsin

Printed in Sweden

A

11,075

aug. 11

NATIONELL
::SAMLING::

POLITISKA OCH ETISKA FRAGMENT

AF

RUDOLF KJELLÉN
PROFESSOR

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ISAAC MARCUS' BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
1906

A
11,075

713396

6

MINNET AF

OSCAR ALIN

DEN FADERLIGE VÄNNEN
DEN RÄTTRÅDIGE LÄRAREN
DET ÄDLA MEDBORGERLIGA FÖREDÖMET

ÄGNAS DENNA BOK

FÖRORD.

Efterföljande »fragment» hafva alla en gång sett dagen af mera tillfällig anledning, i form af tidningsartiklar efter offentliga tal; däraf deras understundom kanske allt för aggressiva eller retoriska ton. De hafva förut varit på olika ställen publicerade och återgifvas nu så godt som oförändrade, hvarvid dateringen må förklara möjliga anakronismer eller belysa själfva tankeutvecklingen. Blott afdelningen »Småstaternas problem» är i väsentliga partier omarbetad, i och för ett nyligen hållet föredrag.

Jag har kallat dessa uppsatser »fragment», därför att de här stå som spridda brottstycken af en enhetlig stats- och världsåskådning. Denna allmänna uppfattning skulle måhända kunna betecknas som en reaktion i gammaltestamentliga idéers namn mot den historiska liberalismens urblekta evangelium. Den har i dessa tillfällighetsalster ju icke kunnat få en vetenskapligt sammanhängande form. Den förbinder dem såsom en bakgrund, skymtande fram starkare eller svagare, och skiftande i olika riktningar: som en statslära särskildt i »Nationalitetsidén» och »Fosterlandet», som en politisk etik i »Hvad vi behöfva», som en historiens filosofi i »Reaktion».

Då så olika tankeriktningar — icke blott politiska utan äfven etiska — här förbundits under kollektivnamnet »Nationell samling», så ligger häri inneslutet ett program. Den politiska samling af vårt folk, efter hvilken vi alla längta, skall icke vara en naken form, en samling för samlingens egen skull hvar som helst och hur som helst; utan den skall äga ett innehåll, den skall vara en samling i bestämd riktning och afsikt, på nationens eget väsens grund (jämför nedan sid. 25). Och vårt svenska folk är i sitt djup ett etiskt folk; nogare uttryckt, ett idealistiskt folk med religiös läggning. Gustaf Adolfs och Karl XII:s, Linnés och Svedenborgs, E. G. Geijers och Chr. J. Boströms folk lär aldrig kunna varaktigt samlas under något annat tecken än religionens och de sedliga principernas.

Men visserligen är jag icke nog förmäten att tro, att en nationell samling nu skall och bör till alla delar byggas just på de tankar, som denna lilla bok innehåller. Därtill ligga många af dem säkerligen för långt bort ifrån den väg, som väl ännu länge skall vara allfarvägen. De äro frukter af ett ensamt tänkande: utan tvifvel med alla dess svagheter, måhända dock icke heller alldeles utan dess styrka, säkerligen icke alltid utan dess bitterhet. Blott ett begära de af den större allmänhet, inom hvars domvärjo de nu skola komma: att blifva bedömda som frukter af en allvarlig sträfvan efter den sanning, som kan lända till vårt folks verkliga väl.

Stockholm i maj 1906.

Rudolf Kjellén.

INNEHÅLL.

Sid.

Nationell samling. Tal (febr. 1906) 1

Den konservativa åskådningen i svensk politik. Tal (febr. 1906) 19

Till liberalismens karaktäristik (aug.—sept. 1903). 43

En »idealisk riktning» (mars 1902). 58

Principer vid uppfostran (maj 1903) 65

Hvad vi behöfva. En moral-politisk studie (dec. 1902) 72

Reaktion. Tal (april 1897) 93

Bismarck som uppfostrare (aug. 1898) 109

Nationalitetsidén. Tal (maj 1898). 130

Fosterlandet. En begreppsanalys (aug. 1899) . . . 162

Småstaternas problem (april 1906) 172

Svensk-Amerika. Tal i Augustana College (å svenska studentsångares vägnar, den 8 juli 1904) . . . 199

Fosterland och religion, svenska folkets dyrbaraste ägodelar. Tal vid möte å Kungl. Operan (den 3 maj 1906) 207

Nationell samling.

Febr. 1906.

Man skulle kunna tala om en svensk lösen i dessa dagar. Det är den, som innehålles i de tvenne orden: nationell samling. Hela vårt folk synes vara gripet af den känslan, att detta är hvad som just nu höfves oss — det ena nödvändiga för vår politiska framtid.

Det är icke första gången, som svenska folket känt ett sådant behof. Vår historia visar en hel serie af nationella samlingar, och räknar sina epoker efter dem. Det torde just nu vara af särskildt intresse att se tillbaka på dessa tidigare erfarenheter af nationell samling, deras orsaker, metoder och följder.

Historisk erfarenhet.

Allra först och i klaraste färger se vi en nationell samling under den senare medeltiden. Landet var då djupt sjunket i Kalmarunionens fördärfliga skandinavism, som i praktiken var liktydig med ett danskt-tyskt förmyndarskap. Utländska konungar regerade oss med utländska fogdar, som icke togo någon hänsyn till svenska känslor och sinnen. Detta förhållande

hade möjliggjorts genom inre splittring, i det att de store af själfviska intressen ställde sig på de främmande regenternas sida.

Sådan var bakgrunden för den Engelbrektska resningen. Under det främmande trycket lärde nationen känna sig själf, de olika landskapsfolken samlades för första gången i en gemensam svensk nationalkänsla, och de bröto fram med elementär kraft till försvar för denna högre personlighet. I Engelbrekt fann rörelsen sin man. Men kampen blef lång. Den förste svenskens arf måste öfvertagas af andra, af Sturarna, af Gustaf Vasa, innan segern omsider var vunnen. Ur denna strid framstod det nationella Sverige, Gustaf Vasas nya, starka, svenska konungadöme »*med Gud och Sveriges allmoge*».

Stort var det anseende, som detta nya Sverige vann under Gustaf Vasas tid. Splittringen i landsfaderns hus vållade emellertid en ny nationell splittring. Stormännen reste åter hufvudet, tidens religiösa söndring inkastade nya element af split och tvist, och en ny union (med Polen) hotade direkt de nationella intressena. Då framträdde Gustafs yngste son, hertig Karl, som en ny Engelbrekt, och den andra stora nationella samlingen gick genom landet. Det var nu, som de berömda orden uttalades, att »*Sverige är vordet en man*, och vi ha alla en herre och en Gud». Men Uppsala möte måste efterföljas af Linköpings blodbad, innan samlingen var fullbordad på politiskt område och det nationella kungadömet räddadt.

I detta tecken gjorde nu vårt folk sin insats i världshistorien. Hela vår storhetstid ligger innesluten i den nationella samling, som Karl IX med blodiga

händer genomförde. Den ståndsriksdag, som då afsatte sig fast ur långvarigt experimenterande, gaf en verklighetstrogen, impressionistisk bild af den tidens samhälle med alla dess hufvudintressen: rikets tjänst hos adeln, bildningen hos prästeståndet, jordbruket hos bönderna, industri, handel och handtverk hos borgarne. Men denna representation ställdes också i det intimaste förhållande af harmoni till de öfriga statsfaktorerna. Det var, för att tala med 1634 års regeringsform, ett »ordentligt regemente, där konungen sin höghet, rådet sin myndighet och ständerna sin skäliga rätt och frihet voro tillbörligen behållne» — en politisk treenighet alltså mellan monarki, aristokrati och demokrati. Sålunda se vi i Gustaf Adolfs Sverige ej blott en social, utan äfven en politisk samling. I den skönaste harmoni mellan samhällets och statens krafter har vårt folk gått till sin världshistoriska uppgift.

Men allting förvandlas, och icke minst de politiska balanserna. I yttre afseende fann sig vårt land efterhand i en ställning af tryck, som det icke förmådde spränga; och samtidigt försköt sig den inrikespolitiska tyngdpunkten därhän, att jämvikten rubbades till förfång för själfva folkviljan. Tidens sociala fråga, reduktionen, kräfde en diktatur hos kungamakten, och denna diktatur öfverförde Karl XII äfven på politiskt område. Då smög splittringens ande åter in i svenska sinnen, som länge glödt af det nationella patos. I denna situation kom kraschen efter Karl XII:s död — det första stora fallet från stormaktsställningen.

Tiden var nu inne för en ny nationell samling i

författningsform. Den yttre olyckan reflekterades också i statsskicket, folket gick att söka ny styrka i en ny författning. Men denna författning blef ingen politisk samling af det gamla slaget. I och med det, att den förlade maktens tyngdpunkt helt i folkviljans sköte, syndade den mot den urgamla svenska statsprincipen, som kräfver jämvikt mellan de bärande krafterna. Man samlades icke på ett neutralt plan, upphöjdt öfver enskilda parti- och klassintressen; man gaf tvärtom dessa intressen fritt lopp, otamda af statsmakten. Detta är att bota en öfverdrift med en annan. 1719 års lagstiftare åstadkommo ingen nationell samling, utan endast en allmän uppslutning åt ena sidan — vänster — i statslifvet.

Frihetstidens historia lär oss, att häraf icke kom någon välsignelse. Endast på ekonomiskt område var det något allvar med samlingen, och där framstodo ock några nationella resultater. Politiskt förde systemet vårt folk till branten af undergång. Frihetstidens elände är ingen yttre tillfällighet, lika litet som storhetstidens glans; de hafva bägge sina nödvändiga förutsättningar i författningslifvet: den senare i en verklig, det förra i en parodi på nationell samling.

I själfva verket är Frihetstidens väsen icke samling, utan splittring. Det var en samling för stunden, men en samling som i längden fick dyrt betalas. Aldrig hade landet skådat ett sådant partiväsen och ett sådant partihat. Tidens författning vållade splittringen, och splittringen vållade dödande risker utifrån. Gustaf III räddade landet för ögonblicket, men förmådde icke genomföra en varaktig politisk eller social harmoni. Pendeln slog öfver till konungamaktens

håll, allt medan splittringen lefde kvar inom folket. Och så kom den andra stora kraschen, fallet till den andra afsatsen i utförsbacken: Finlands förlust 1809.

Men i denna nödens stund vaknade åter nationens självbevarelsedrift. Ännu en gång framkallade en stor nationell förlust behofvet af nationell samling genom en efter tidens kraf afpassad författningsändring. Resultatet blef 1809 års regeringsform. I socialt afseende vittnar den visserligen endast ofullständigt om samlingen, ty tiden hade redan börjat gå den gamla ståndsklyfningen förbi. Desto klarare är den nationella samlingen vunnen i politiskt afseende. Ett nytt statsskick framstod af rent nationellt virke, med en anpassning och afvägning af statskrafterna, som garanterade full och ren jämvikt. Den gamla svenska statstanken, samverkan mellan konung och folk, fick åter sitt uttryck, ej mindre harmoniskt än i Gustaf Adolfs stat.

Att denna författningsharmoni är hufvudsaken i en nationell samling, det visade följderna. Den gaf vårt folk kraft att genomföra ett storverk: unionen med Norge 1814. Må vi icke förgäta, att unionen betecknar en nationell storhetsgärning af vårt folk! Tiden såg däri en ersättning för Finland. Sålunda skulle den nationella förlusten på ett håll vara ersatt med vinning på ett annat. Det gick en våg af stegrad självkänsla genom hela folket. Och om det är sant att folkens litterära guldålder följer nationella bragder i spåren, så är det ganska lärorikt att se vår litteraturhistoria just nu stiga till sin storhetstid. —

I Sveriges historia föreligger alltså en rik erfarenhet af hvad en nationell samling är och betyder.

Analysera vi denna erfarenhet, så finna vi följande typiska process: en stor *nationell pröfning,* orsakad af *nationell splittring,* väcker behofvet af social och framför allt *politisk samling,* genom ändring af statsförfattningen, hvarpå följer ett *nationellt uppsving.*

Ur dessa olika synpunkter skola vi nu granska det närvarande ögonblicket och den framtid, som vi kunna skymta framför oss.

II.

Den nationella förlusten.

Det är icke alltid lätt att igenkänna de stora händelserna i det ögonblick de passera, ty det stora upplöser sig på nära håll gärna i en massa smådrag, som kunna fånga blicken så att man aldrig får syn på det väsentliga bakom. Men när seklerna smälta samman inför ett historiskt perspektiv, så lär det icke blifva fördoldt för någon, att året 1905 var ett den nationella pröfningens och förlustens år, att ställa vid sidan af andra olycksår, som beteckna Sveriges rikes nedgång i världen.

Från sin storhetstids höjd har riket sjunkit ned i trenne stora afsatser: 1721, då vi förlorade glacisen bortom Östersjön, 1809, då vi förlorade det finska utanverket, och 1905, då vi förlorade det norska bålvärnet i unionens form — vederlaget för Finland. Sålunda har stjärnan af första storleken på det internationella firmamentet bleknat af till andra, till tredje, till fjärde; och vi stå nu under det omedelbara in-

trycket af den sista förvandlingen, som gjort oss fattigare än någonsin.

Det ser ut, som om vi svenskar aldrig riktigt litat på vårt eget land. Genom hela historien ha vi liksom famlat efter ett stöd vid sidan, antingen åt öster (Finland och Ryssland) eller i väster och söder (Norge och Danmark). Vår historia har således kommit att svänga mellan Östersjöpolitik och Skandinavisk politik. Ser man närmare efter, så finner man den förra beteckna styrke- och den senare svaghetsperioder i folkets lif. Men fattigare än någonsin framstå vi just nu, då vi gjort bankrutt på bägge programmen.

Man vill icke erkänna detta: man pekar på vårt blomstrande näringslif och vår öfriga höga »kultur» som ett afgörande motbevis. Detta, fruktar jag, är en ren syn- och tankevilla. Om vi bodde på Island eller Nya Zeeland, då kunde vi mera oblandadt glädja oss åt detta framåtskridande; men som vi i verkligheten bo, inklämda mellan grannar, är det oss icke nog att gå framåt, om vi icke gå minst *lika snabbt som omgifningen*. Ty det är — som jag på ett annat ställe yttrat*) — icke med sig själf i förfluten tid, utan med grannarne i samtiden, som ett folk har att utkämpa kampen för tillvaron. Det är mycket godt att icke stå stilla, men det hjälper föga, om man ändock sackar bakut i konkurrensen. Frågan gäller i själfva verket icke landets tyngd i och för sig, utan dess tyngd i den faktiskt gifna balansen. Vill man se verkligheten sådan den är, då måste man anlägga perspektivet från denna utsiktspunkt; och då är också ställningen klar.

*) *Stormakterna* (1905) del I, sid. 180.

Till yttermera visso har jag gjort några små sifferberäkningar häröfver, med folkmängden till grund. Siffrorna beträffa vår relativa ställning dels inom den trängre ringen af små skandinaviska makter (Norge, Danmark, Finland), som närmast omger oss, dels med tillägg af den större ringen af nordeuropeiska makter (England, Tyskland, Ryssland), som där bakom sluter sig kring oss, med intressen af och för oss. Det visar sig då, att Sverige som internationell faktor år 1800 betydde 65,3 procent af den mindre, 4 procent af den större ringen (stormakterna räknade med sin europeiska tyngd blott, utan afseende på deras koloniala besittningar). Året 1809 sänkte procenttalen till 44,1 i förra, 2,6 i senare fallet; men unionsåret 1814 höjde dem åter till 60,6, resp. 3,56. Ännu i begynnelsen af 1905 kunde talen räknas till 57,7, resp. 3,3. Men vid årets utgång tyda de på 40,4 procent i Skandinavien, icke fullt 2,3 procent i Nordeuropa. Icke ens provisoriet 1809—1814 hade så låga tal för vår vikt i balansen. Och ännu mindre var detta fallet med äldre tider, då de tre stormakterna ännu icke bildat sig inom vår horisont. Ej heller lära vi komma till ett annat resultat, om vi lägga ekonomien i stället för folkmängden till grund för beräkningarne. Det finns blott en slutsats; så länge Sveriges rike i världen stått, så har det icke befunnit sig i en så djup internationell depression som just i dessa våra dagar, då Gustaf Adolfs svenska fana åter utvecklats öfver ättlingarne af Gustaf Adolfs folk...

Hur har det kunnat gå därhän? Hvilken nödvändighet tvang oss? 1721 och 1809 ligger nödvändigheten klar: vi voro omhvärfda af fientliga koalitioner.

Men vi stridde dock manligen mot öfvermakten och vunno åtminstone segrarnes och åskådarnes aktning. Men 1905? Inga fienders sammangaddning, inga svårigheter i den internationella situationen, intet vederlag, knappast motstånd — — *hvarför* åtnöjde vi oss med former och sken och läto en stor sak gå till spillo?

Jag känner väl de vackra, humanitära motiv, som förebringats, men jag fruktar, att de skola föga gälla inför historiens obarmhärtiga domstol. Där frågas endast efter realiteter. Våra ursäkter skola dö med oss, men efter oss lefver den realitet som vi skapat: realiteten af en sjunken prestige och en försvagad situation i världen. Om kommande generationer skola lida af den situationen, hvad båtar det dem, att vi inför oss själfva förgyllde vårt nederlag med fagra ord!

Vi återkomma alltså till detta obevekliga hvarför, och finna intet annat än falska tröstegrunder. Det var icke statsskäl, icke klokhet, icke egen omsorg, som dikterade vårt handlingssätt. *Vi togo lagen för vårt handlande från motståndarens vilja.* Detta, menar jag, betecknar en moralisk förlust, som icke kan uttryckas i siffror och procent, men som är större än den rent statistiska, som ofvan beräknats. Ty det är nationell svaghet, uppenbarad inför världen. Vi ville icke — därför att vi icke orkade.

Den nationella splittringen.

Jag vet allt för väl, att hvad jag här uttalat skall skorra i många öron. Men det är icke heller för roskull, som jag företagit mig en så otacksam uppgift som att skärpa uppmärksamheten för den natio-

nalförlust, som vållats oss. Jag känner tillräckligt mitt eget folk för att veta, att det är mera benäget att slå bort sina bekymmer och glömma fort än att taga djupa och stadiga intryck. Det naturliga lättsinnet, som låter hvar dag hafva sin omsorg, skyggar för att höra en obehaglig sak kallad vid dess rätta namn. Af sådan ömhet hafva vi mer än nog här i landet; men därtill har ingen politiker med ansvarskänsla plikt eller ens rätt att taga hänsyn.

Ty endast den, som vågar se sitt öde i ansiktet, kan kämpa med sitt öde och segra. *Vår föresats att arbeta för ett nationellt uppsving står i direkt proportion till det allvar, hvarmed vi känna vår nationella förlust.* Men den som tager fraserna för goda och väjer undan för oangenäma sanningar, han gör i verkligheten dödgräfvargärning åt sitt land — nu, då fara är å färde, och alle man kallats upp till fädernesländets tjänst.

Vore det nu så, att vår nationella svaghet kommer sig af verklig afmattning i viljan på ålderdomens dagar, då vore det visserligen bättre att tiga. Men så illa är det ej. Här kunna vi glädjas åt vårt näringslifs friska utveckling: den visar svensk kraft i privata intressens tjänst. Och vi kunna glädjas åt svenska bragder i främmande land. I polarvärlden, i Centralasien, i Sydafrika, i Amerika — långt, långt borta från fosterlandet blommar alltjämt svensk kraft. Det är blott här hemma, i nationella intressen, som den saknas. Hvarför? Därför att den, så snart frågan kommit in på politiska områden, neutraliserats genom inbördes strid. De olika viljorna, hvar för sig starka, förlama hvarandra genom *nationell splittring.*

Sålunda hafva vi nationalister i unionsfrågan måst kämpa en kamp med två fronter. Vi hafva haft emot oss icke blott den norska samlade nationen, utan äfven ett starkt parti inom eget land, med rötter i de bredare lagren. Situationen kan sägas i viss mån likna den Engelbrektska tidens — med den hufvudskillnad, att det numera snarare är de små inom samhället, som tagit parti för nationalfienden i broderhamn.

Det är nu långt ifrån mig att vilja skrifva denna partiställning på räkningen af en verkligen bristande fosterlandskänsla. Jag tänker tvärtom — nu som i ett offentligt tal af 1902, som jag i detta stycke tillåter mig här upprepa*) — att de, som till äfventyrs spekulera i sådan riktning, i sinom tid skola göra ganska öfverraskande erfarenheter. Men väl kan man säga, att en sådan svensk digression till Norges förmån i en nationell sak tyder på en djupgående missuppfattning af själfva saken. Man har på sina håll här i landet tydligen betraktat Sveriges mellanhafvande med Norge som en klassfråga, där vi konservative agerat makthafvande och som sådana kämpat för egna syften; och dessa inbillade syften har man sett med så fientliga blickar, att man hellre skänkt sitt stöd åt ett annat land, hvars seger i alla händelser skulle skada desse samme makthafvande. Man har alltså i vårt lands bredare lager känt den sociala klyftan mellan sig och de makthafvande inomlands djupare än den nationella klyftan mellan sig och ett främmande folk.

---

*) *Ett samlingsprogram i rösträttsfrågan.* Tal i Fosterländska förbundets Generalförsamling den 21 april 1902, sid. 4.

För detta missförhållande hafva vi nu alla fått plikta. När ropet på nationell samling nu åter höres öfver Sveriges alla bygder, så är det blott ett uttryck för att vi kännas vid vår svaghet all. Enighet ger styrka, men splittring är svaghet. Historien upprepar sig. Vi hafva åter fått plikta med nationella förluster, därför att vi icke kunnat bevara nationell endräkt. Splittringen inom folket själft, se där förbannelsen! Där måste ock botemedlet anbringas, om vi skola äga något hopp om framtiden.

III.

Den politiska samlingen.

Då jag för sju år sedan hade den äran att i Sveriges Agrarförbund söka sprida »ljus öfver unionen», så yttrade jag till afslutning några ord, som jag i dag skall tillåta mig att återkalla i minnet.*)

»Så stor och omfattande är den fråga, som här sysselsätter oss, att hon sträcker sina verkningar äfven in på det sociala området. Det gäller nämligen här ej blott vår nationella kraft öfver hufvud — det gäller också, om vår nationalkraft har tillräckliga garantier i *Sveriges nuvarande politiska organisation.*

Som bekant är det politiska lifvet i vårt land lagligen så ordnadt, att ett numerärt mindretal representerar nationen. Det är också väl bekant, att man på vissa håll med energi arbetar på att indraga äfven den stora massan inom maktens och ansvarets sfär. Den enda position, från hvilken man

*) *Ljus öfver unionen!* Tal vid Sveriges Agrarförbunds årsmöte den 6 febr. 1899, sid. 25 följ.

kan afvisa dylika sträfvanden, är den nationella: en dylik skiljemur är inför historiska lagar berättigad endast för så vidt de makthafvande verkligen äga kraften att gifva nationens väsen dess rätta uttryck. *Kunna de icke nu lösa unionsfrågan utan förlust för Sverige, då hafva de svikit sin högsta nationella uppgift,* och då skola vi måhända få bevittna, att vår historias genius söker sig ett sista bredare skydd hos de massor, som nu stå nedom det lagliga politiska inflytandet. Ty förr förklarar sig icke bonden bankrutt, än han tagit upp sitt sista svedjeland för att se, om det kan förvandlas till bröd; och förr gifver icke heller ett folk sin ära till spillo, än det pröfvat sina sista sociala resurser, om där möjligen kunde finnas för nationalsaken dess saknade jordmån.»

Den situation, hvarpå härofvan med särskild stil hänsyftas, är nu inne. Den nationella frågan har förvandlat sig till social. Den gamla historiska processen har skridit in i sitt tredje skede: författningsändringens och den politiska samlingens, efter den nationella splittringen och däraf följande förluster.

»Ett sådant tillstånd som detta» — jag citerar nu åter talet af 1902 — »att breda samhällslager önska de makthafvandes förödmjukelse, äfven om denna förödmjukelse återfaller på landet, innebär faror af oöfverskådlig vidd. Det kan icke få fortfara så. Kosta hvad det vill — vi måste *försona våra egne med samhället.* Vi måste nalkas dem med förtroende, allvarligt pröfva deras kraf, gå dem till mötes så långt omsorgen om landets uppenbara välfärd tillåter. Först de inre motsatsernas utjämning, innan vi kunna tänka på en nationell politik här i landet.»

Ett sådant program kräfver visserligen stor självöfvervinnelse af oss nationalister, som i de bredare lagrens — eller rättare deras tillskyndares — »entente cordiale» med Norge se hufvudorsaken till Sveriges nuvarande förödmjukelse. Det kostar onekligen på att belöna denna politik med ökade rättigheter. Men det gifves intet val. Historien skiftar icke lön och straff efter samma grunder, som privatlifvet fordrar. Att här urgera ett rättfärdighetskraf, det vore att bära nytt bränsle till inbördeskriget. Vi måste gå försonlighetens och eftergifvenhetens väg, för fosterlandets skull.

Hela den svenska högern har också förklarat sig därtill beredd, i och med det att den accepterat den allmänna rösträttens princip. Vänstern har redan länge, från helt andra förutsättningar, siktat på detta mål. Sålunda och så långt finnes alltså nu enighet inom landet. Vägen till valurnan skall icke stängas af något förmögenhetsstreck. »Medborgarrätten» skall blifva allas egendom. Hela folket skall indragas inom det politiska arbetet och det politiska ansvaret.

Så långt äro alla ense, men sedan skiljas åter vägarne. Ty medan de liberale anse hela författningsproblemet löst med denna programpunkt, så innebär den för oss högermän endast början till lösningen.

Vi hafva nämligen i historien lärt, att det icke är nog med social samling, utan att det äfven, och framför allt, kräfves en *politisk harmoni* inom själfva författningen, om vägen skall bära uppåt. Men den allmänna rösträttens universalmedel räcker icke så långt. Det botar det närmast liggande onda, men innebär ingen garanti mot nya faror. Jag hör visser-

ligen icke till dem, som vilja sätta ett giftmärke för detsamma inom den politiska farmakopén; men jag vill säga, att det kan vara en kur af det slag som Döbeln begärde — som gör oss för i morgon sjufaldt värre, om det också hjälper oss i dag på våra ben!

Tiden och tillfället tillåta nu endast summariska omdömen. Men jag tror icke, att det skall kräfvas någon särskild argumentering inför opartiskt tänkande och kunnige män, om jag säger, att den ensidigt sociala samling, som slår sig till ro på den allmänna och oorganiserade rösträtten, skulle öppna oss dörrarne till en ny frihetstid. Hela vår historiska erfarenhet skulle alltså vara förspilld. Vi skulle ingenting lärt, men allting glömt. Med förbundna ögon skulle vi åter drifva ut på ensidighetens haf, för tidsandans flyktiga vind.

Här må endast antydningsvis betonas tvenne synpunkter, som också torde vara de afgörande vid omdömet om en sådan navigation. Naturen och historien hafva skänkt Sveriges folk hvar sin ovärderliga skatt: den förra på modernäringens, den senare på moderklassens område. Sveriges jord är mäktig att i stor omfattning bjuda folket bröd i första hand; och den förflutna utvecklingen har åt samtiden öfverlämnat ett socialpolitiskt element af ojämförlig betydelse för ett lugnt framåtskridande, nämligen vårt bondestånd. Detta är just det specifikt nationella i vårt rikes ekonomiska och sociala struktur: å ena sidan landtbrukets dominerande betydelse, å andra sidan en självfägande hemmansägareklass med sekelgamla traditioner.

Naturligtvis äro äfven dessa grundläggande fakta underkastade förvandlingens lag. Vi se den för våra

ögon: jordbruket för vika undan för industrien, genom den senares utflyttning på landet, och bondeklassen får skatta till arbetareklassen, genom industriens öfvermäktiga dragningskraft på landtfolket. Härom är i och för sig intet annat än godt att säga, så länge utvecklingen håller sig inom naturliga gränser; en lifskraftig industri är en välsignelse icke blott för landet i allmänhet, utan äfven för landtbruket själft. Men den nakna allmänna rösträtten skulle, fruktar jag, ingripa i denna process på ett sätt, som alldeles skulle förrycka jämnvikten. Den skulle förläna industriarbetarne och hela arbetareklassen ett politiskt premium på alla andras bekostnad, med närmaste påföljd att både landtmannanäring och bondeklass inom kort skulle vara förlamade i politiskt hänseende. Och detta är efter min uppfattning ett slöseri med nationella värden, som icke kan ske utan djupaste skada för landet.

Huru dessa värden skola kunna bevaras, därom vill jag icke nu uttala mig. Blott det vill jag säga: som oeftergifligt villkor för en författningsreform måste vi sätta *garanti för landtmannanäringens representation,* och som högsta önskemål *garanti för bondeklassens vederbörliga inflytande.* Utan dessa båda förutsättningar, eller åtminstone den ena af dem, kunna vi icke motse framtiden med stora förhoppningar. »Med Gud och Sveriges allmoge» måste vara lösen för den nationella samlingen, nu som i gamla dagar . . .

IV.

Det nationella uppsvinget.

På de nationella samlingarna i gamla tider har alltid följt ett nationellt uppsving. Kunna vi verkligen förvänta något sådant äfven nu? Hafva vi något att hoppas, ens om samlingen sker efter vårt sinne?

Det är mycket naturligt, om svenske män under intrycket af det färska såret gripits af misströstan om fäderneslandets utvecklingsmöjligheter. Men detta är en stämning, icke ett kallt och klart iakttagande. Söka vi frigöra blicken från sådana slöjor, så skola vi säkerligen icke behöfva känna oss som några undantagshjon på vår fädernegård, äfven sedan alla utmarkerna gått ur vår ägo. Detta land är verkligen värdt mera förtroende, än vi hittills i allmänhet synas ha visat det.

Det finnes andra folk, i Europas olika hörn, som också kunna blicka tillbaka på en försvunnen stormaktsställning, men de kunna icke blicka framåt mot en ny mäktig utveckling. Denna lycka är oss svenskar förbehållen. Vi äga dock inom egna gränser ett land, som är större än moderländerna i Italiens och Japans och själfva Englands stormaktsvälden. Fordom en död ballast i vår historia, skola de vida sträckorna i norr numera kunna i stor skala läggas under bygd och kultur. Vår tids teknik är nämligen mäktig af underverk, som äldre tider icke kunde drömma om. Här hafva vi alltså ett mål att arbeta för. Den nationella samlingen är endast medlet; där bakom öppnar sig det *nationella samarbetet,* framför allt att förvandla

vårt lappländska kolonialrike till bröd och hem åt människor. Och ännu längre bort skymta vi måhända en verklig ny storhetstid, i österväg liksom alltid i Sveriges historia, men denna gång genom fredlig överlägsenhet — jag tänker på den stora marknad, som måste komma i dagen efter det ryska folkets frigörelse.

Stora mål och möjligheter hägra således ännu för svenske mäns syn, äfven sedan de skandinaviska såpbubblorna brustit. Oss alla vinkar en härlig lön, om vi blott med förenade offer kunna öfvervinna den nationella söndringen genom politisk samling. Och med konungamakten i vår spets, icke längre splittrad i omsorg om tvenne fientliga folk, utan fullt och helt solidarisk med oss allena, skola vi väl kunna komma åtminstone ett stycke på vägen — —

Det hvilar öfver oss, 1905 års svenska generation, den tyngsta af alla ansvarsbördor: vi ha låtit landet i yttre hänseende *gå fattigare ur våra händer* än vi mottogo det. På oss alla hvilar skulden, äfven om enskilde kunna bevisa sitt alibi från den politik, som ledde dit. För att sona denna skuld känner jag endast en väg: att i inre hänseende återgifva landet åtminstone någon del af hvad det utåt förlorat. Gifve Gud, att vi på denna väg kunde vinna, om icke ett frikännande, så dock en förmildring i framtidens dom öfver oss!

Den konservativa åskådningen i svensk politik.

Febr. 1906.

Jag har med afsikt valt ofvanstående formulering: den konservativa *åskådningen,* i stället för det konservativa *programmet.* Det är nämligen icke min mening att vid detta tillfälle föredraga och motivera en serie positiva programpunkter. Detta vore mindre lämpligt redan därför, att den svenska högern just nu befinner sig i en öfvergångs- och brytningstid, som icke medgifver fastställandet af alla detaljer i en politisk aktion. Jag har därför velat begränsa min uppgift till själfva denna aktionslinie, sedd från sin utgångspunkt. Det är min mening att försöka belysa själfva det ideal, hvarifrån högerns olika kraf utstråla, och där de finna sin enhetliga förklaring — detta sammanhang må sedan stå mera eller mindre medvetet och klart för de enskilda kämparne i hvardagsstridens vimmel.

Måhända borde ämnets formulering under sådana förhållanden varit mera obestämd: *en* konservativ åskådning i stället för *den* konservativa åskådningen. Det är vanskligt att tala å ett partis vägnar i generella ting, och det kan nog icke hjälpas att subjektiviteten tränger sig fram. Hvad som här yttras, må

alltså i enskildheter stå för min räkning allena! Det är den svenska högeråskådningen, sedd genom ett personligt temperament.

Ännu en inledande anmärkning! Det kan icke undvikas, att framställningen af högerståndpunkten drager med sig omdömen öfver motpartens eller motparternas ståndpunkter. Det är ju gent emot dem, som högern känner sig själf. Till det konservativa partiets karaktäristik hör utan tvifvel också dess uppfattning af motståndarne.

Ämnet är öfverrikt och tiden begränsad. Jag hinner alltså endast angifva några hufvudsynpunkter.

I.

I statsritualen för det äldsta Rom fanns en bön att gudarne ville »utvidga rikets gränser». När Scipio Africanus d. y. genom sina segrar och eröfringar knutit till spännet om medelhafsväldet, så kände han att en vändpunkt var uppnådd i rikets utveckling. Därför lät han ändra statsbönen: hädanefter anropade man gudarnes bistånd till »skydd för det förvärfvade». *Parta tueri!*

Se vi icke här bilden af ett sundt lefnadslopp öfverhufvud? Att eröfra nytt land, att vidga vår erfarenhets gränser, det är allas vår längtan och drifkraft i ungdomens ljusa dagar; och vi storma fram på denna lösen och vilja icke erkänna någon annan lefnadsformel som berättigad. Detta är den äkta, den naturliga liberalismen. Men det kommer en tid, då själen likt det gamla Rom är vorden mätt på eröfringar; då saktar sig och stannar till sist vår stormande färd, och slutligen sitta vi stilla på det eröfrade

och vilja icke gå längre fram — medan tiden, den aldrig hvilande, går äfven oss förbi . . . Af den unge, som jagade efter nytt innehåll, är sålunda till sist blifven en gammal man, som när han försvarar det bestående icke gör annat än skyddar sin ungdoms idealer mot den nya ungdomen. »Parta tueri» — det är konservatismens lösen, och ålderdomen dess naturliga vakt.*)

Detta rent fysiska förhållande bildar den yttersta bakgrunden för den politiska partidualismen i alla länder. Vi kunna redan här vid utgångspunkten skönja, att bägge riktningarne äro nödvändiga och berättigade. Lifvet i sin stora hushållningsplan behöfver förvisso både ungdom och ålderdom: ungdomen på det att icke utvecklingens pendel må stanna sin gång, ålderdomen på det att icke mänskligheten skall för hastigt ömsa idealer, som barnet byter leksaker i barnkammaren.

Men då vi nalkas den praktiska politiken, så skola vi finna, att skärningspunkten icke är så enkel som denna: ungdom mot ålderdom, framåtskridande mot det bestående, initiativ mot kritik. Det finnes visserligen en ren gammalhöger i vårt land, liksom annorstädes, hvars tempo är »på stället hvila», och hvars motto heter: »det är bra som det är». Våra motståndare pläga identifiera all svensk konservatism med denna gammalhöger. Detta är en god stridsfint, men det är föga sanning. Ty det förnöljer det faktum, som torde få betecknas som en af de märkligaste företeelserna inom de senaste årens svenska politik,

*) Detta parti är, delvis bokstafligt, hämtadt ur *Ett samlingsprogram*, sid. 23.

nämligen att här framträdt en politisk riktning, som utan att förneka sitt ursprung ur eller släppa sin kontakt med den gamla konservatismen bekänner sig som ett rent reformparti med ej mindre progressistiska tendenser än någonsin liberalismen. Det är denna riktning som jag benämnt *unghögern**), och det är dess talan som jag här i främsta rummet vill försöka föra.

Närmast ligger då att konstatera sammanhanget med gammalhögern. Det kan uttryckas i ett enda ord. All höger igenkännes på den egenskap, som Olaus Petri frånkänner Strindbergs Gustaf Vasa: *pieteten*. Vi hafva i blodet pieteten för det fäderneärfda, det »som gammalt och fornt varit hafver», för att använda uttryckssättet från samme kung Göstas tid. Det är pieteten, som hindrar oss att gå i spetsen när det gäller reformer af den nationella kostymen, från och med språkets stafning ända upp till statens författning. De historiska institutioner, som tjänat våra fäder, stå för vår känsla som ett slags trotjänare; och vi tveka ett stycke längre än våra motståndare att afskeda dem, äfven sedan vi insett deras nuvarande gagnlöshet. Vi sätta som vår lösen Burkes ord: »*Den som vill bota statens refvor, han gånge därtill som läkaren till sin sjuke fader: med en af vördnad dröjande hand.*»

Detta är känslounderlaget under alla konservativa sträfvanden. Det kan hända, att denna känsla hos gammalhögern är så stark, att man vill undandraga den sjuke all behandling. Men detta är icke unghögerns mening. Med mycken orätt förebrår man

*) Se art. *Rättning höger* i Stockholmsbladet 14 okt. 1902.

den motvilja mot alla reformer. Den lifskraftiga höger, som alltmera mognar till organisation här i landet, har motvilja endast mot äfventyrliga och pietetslösa reformer. Skillnaden mellan den och vänstern i detta fall sitter icke i substantivet, utan i adjektivet.

Men visserligen blir skillnaden stor, så snart vi lämna smakens och gradens områden. Bägge partierna vilja reformer, men ur alldeles olika synpunkter och efter vidt skilda metoder.

Ty äfven vänstern har sin ansvarskänsla, sin pietet. Men den drages af en annan magnetisk pol än det fäderneärfda. Den drages mot *tidsandan*. Detta är den första och afgörande brytningspunkten mellan vänster och höger, att den förra suggereras af tidsandan, den senare af nationalandan.

Som bevis på riktigheten af denna diagnos länder en lika egendomlig som lärorik iakttagelse. Vill man se efter, så skall man finna, att alla västerländska folk hafva samma liberala parti, men hvar sitt konservativa. För liberalismen ha de nationella gränserna förlorat en god del af sin betydelse, därför att de icke gälla för tidsandan; hon går i samma gång öfver världsdelar, hon behärskar i ett fång hela kulturkretsar. Inom kulturkretsens olika stater vill liberalismen alltså tillämpa samma program, obekymrad om folkens olikhet. Dess kurer smaka alla af universalmedicin, och de härstamma alla närmast från 1848, längre bort från 1789 och den första franska revolutionen, men ytterst från 1700-talets »upplysta» fritänkeri.

Liberalismen är sålunda en rent historisk företeelse, och dess gång öfver de europeiska landen har

följt bestämda banor lik ett stormcentrums. Till Sverige kom den på allvar vid 1800-talets midt. Dess genombrott betecknas af de reformer, som under tidrymden 1858—1866 renderade oss frihandel, kommunal självstyrelse, näringsfrihet, en humaniserad strafflag och en representation på samfäldta val, för att nu endast nämna det viktigaste. Allt detta är internationella idéer, som tillämpades i alla land inom kulturkretsen, och öfver dem alla svajar ett och samma banér med det stora ordet *personlighetsprincipen*.

Gent emot denna internationella liberalism står konservatismen som uttryck för folkens olika väsen. Dess politik fotar i nationens självbevarelsedrift gent emot sträfvandena att utlämna den helt åt de allmänna tids- och kulturströmningarne. Mot liberalernas kosmopolitiska personlighetsprincip ställa vi den nationella personlighetens. Konservatismen framstår här som *nationalism*.

Fredrik den store angaf en gång den religiösa toleransens väsen så, att »hvar och en får blifva salig efter sin fason». Det är detta vi konservative vilja: att vårt folk skall i politiskt afseende blifva saligt efter sin fason och icke efter andras — och allra minst osaligt efter andras fason.

Förstår man nu, hvarför de konservative i vårt land valt ordet »fosterländsk» på sin partisammanslutning? Man har tolkat detta som en förhäfvelse, liksom om vi trodde oss ensamma om att älska fosterlandet och önska dess lycka. Detta är långt ifrån oss; vi veta allt för väl, att våra motståndare just af kärlek till fosterlandet vilja bibringa det de idéer, som de anse allena saliggörande. I ordet fosterländsk

såsom högerepitet ligger ett realt program: vi tycka oss vara ensamma om att söka landets lycka *på dess eget väsens grund.*

Det är samma motsats, som uppenbarat sig i senaste tid kring slagordet »nationell samling». Jag fruktar, att detta för våra motståndare är ett blott formellt begrepp: en samling af nationen, likgiltigt hvar och hur. För oss betecknar det något annat och mera: en samling på grundval af vårt folks nationella fason.

För oss konservative är det alltså icke nog med, att en reform är »tidsenlig». Vi kunna icke erkänna tidsandan som enda eller högsta lag. Vi vilja syna henne i sömmarna och se om hon passar för våra egendomliga behof. Vårt folks politiska kostym skall vara skuren icke efter främmande mönster eller abstrakta schabloner, utan efter vårt folks egen fason.

Det är detta, som är hemligheten i vårt »förakt för tidsandan», vår »kärlek till föråldrade idéer», vår »reaktion» och allt annat vackert, som man säger om oss. Vi vilja det ena göra och det andra icke låta. Vi veta, att nutidens materiella samfärdsel medfört en andlig samfärdsel som aldrig förr; vi veta, att tiden vill utbilda en högre personlig enhet öfver de enskilda västerländska folken; men vi veta ock, att denna enhet lika litet bör köpas på de nationella personligheternas bekostnad som nationen själf på de individuella personligheternas.

»Liksom individen måste arbeta på sin själs frälsning, på samma gång han står på sin post i det allmänna kulturarbetet, alldeles så skall den modärna staten befrämja sitt folks personlighetsutveckling vid

sidan af sina uppgifter i statssystemet. Den måste försvara sin plats genom tillskott till den allmänna historiska utvecklingen» — däri ha de liberale beståndande rätt —, »men först och främst måste den motivera sin tillvaro genom självmedvetandet som egen personlighet». Dessa ord, som jag nyligen nedskrifvit i ett vetenskapligt arbete*), torde klart framhäfva motsatsen mellan liberalism och konservatism i teoretiskt afseende. De bilda den så att säga filosofiska bakgrunden till konservatismens politik i vårt land liksom i andra. Vi gifva tidsandan rätt, men endast till en viss gräns; ty i våra öron ljuder en gammal varning, som vi öfverföra från privat till nationellt område: hvad gagnar det ett folk att det förvärfvar all världens goda, om det därmed tager skada till sin själ!

När vi alltså tillämpa nationalismens synpunkt på liberalismens verk här i landet, så skola vi för det första med tacksamhet erkänna, att den verkat mycket godt. Mycken föråldrad auktoritet, mycken utlefvad klasskillnad, mycken oberättigad ofrihet och olikhet, mycken barbari i sedvänjor har den befriat oss från i våra föräldrars tid. Men på andra sidan står också ett skuldregister, hvars poster synas oss växa större framemot vår egen tid, och som kunna sammanfattas under stora rubriker. Såsom den första och största af dem sätter jag: *förslappad nationalkänsla.*

Detta har kommit till synes framför allt i den enda nationella pröfning, på hvilken vårt folk varit

*) *Stormakterna*, konturer kring samtidens storpolitik, del I, sid. 74.

satt i vår tid, nämligen unionsfrågan. Jag skall icke gå djupare in i detta sorgliga tema. Blott det vill jag säga, att partiställningen här var klar, efter de principer jag förut utvecklat. Vi högermän kunna icke ha några andra gudar före fosterlandet. Unionen var för oss en historisk företeelse, hvars värde bestod eller föll med Sveriges specifika fördel däraf. Vi känna icke något europeiskt ansvar för freden i Norden, vi känna endast ett svenskt ansvar för Sveriges ära och gagn.

Ännu ett vill jag här tillägga. Den liberala tidsandan uppträdde i denna fråga förklädd till *skandinavism*, och jag fruktar hon gör så ännu i hjärtan och njurar. Skandinavism, det är den form, i hvilken faran hotar Sveriges nationalitet, nu som i alla tider. Skandinavism och svensk nationalism ligga i olika skålar på vågen; när den ena går ned, flyger den andra upp — när skandinavismen råder, då har Sverige varit svagt och föraktadt, men alla våra storhetstider ha inträffat då skandinavismens idé stått under pari i landet!

Därför skall man hos den svenska unghögern finna en bestämd och afgjord front mot skandinavismen. Vi äro fullkomligt immuna mot alla dessa locktoner om naturlig frändskap och sammanslutning i den heliga tidsenlighetens namn. Vi känna de vackra maskerna. De vilja rubba våra svenska cirklar, störa oss i våra drömmar, våra sköna drömmar . . .

Ty vi ha sköna drömmar. När vi sluta ögonen, så förnimma vi andra locktoner, toner från naturen i eget land. Norr ifrån komma de, där sjunger malmen sin längtan att få stå upp och tjäna människorna, där

brusa forsarna sitt hopp att få bära en världsindustri, i ändlösa myrar vänta djupets oräkneliga skatter på sin förlossning, och det suckar så tungt i skogarne efter bättre vård, så att de kunde förvandlas till bröd åt tusen och åter tusen nya svenska hem — — Vi *storsvenskar* drömma om ett Storsverige inom landets egna gränser, en ny nationell storhet, men nu på den materiella produktionens starka grund, med sin jättemarknad i österväg, den svenska storhetens gamla väg . . .

Ja, så drömma vi; men när vi öppna ögonen igen, hvad se vi? Gagnlöst flyter forsarnes vatten ut i hafvet, på stora sträckor ruttnar skogen ned, liksom senornas kraft ur ett öppet sår så rinner malmen ut för att föda andra länders arbetare och öka andra länders nationalförmögenhet; ja själfva det lefvande mänskliga materialet, landets unga söner och döttrar, lämnar landet i massor, liksom råttorna fly från ett sjunkande skepp . . .

Skall man månne nu förstå oss och vårt program! Vi ha verkligen icke tillfälle att plåstra med det skandinaviska såret, då vi ha så fullt upp att göra med våra egna. Vi ha icke tid att vara tidsenliga, när tidsandan vill binda och förlama vår kraft till egen hjälp i nöd!

Sedda från liberalismens sida, framstå vi här som negationens, det passiva motståndets parti, alldenstund vi icke vilja låta tidsandan öfversvämma våra marker. Men i själfva verket möta vi med en positiv politik, klarare och fastare än någon annan i landet, socialdemokratiens icke undantagen.

Vi nära den djupa öfvertygelsen, att det åligger vår svenska generation som en politisk mission att

stärka fäderneslandets materiella kultur. Detta behof är verkligt, och det föreligger just nu, därför att det alltför länge varit försummadt i jämförelse med de internationella strömningarna på de andliga och socialpolitiska områdena.

II.

Ingen kan förneka, att den andliga kulturen är den högsta. Det är med insatser i den, som ett folk försvarar sin plats i mänsklighetens allmänna samfund. Men denna odling kan icke drifvas ensidigt, utan kraftigt underlag. Man måste stärka grunden, om man vill bygga i höjden. Är alltså den andliga odlingen ett folks krona, så är den materiella kulturen dess bärande stam och lifgifvande rot. Utan kraft och saft i stam och rötter skall ett träd icke kunna grönska i kronan, huru mycket den än må gunga för vidtfarande vindar. Det är med materiell kulturkraft, som ett folk försvarar sig inför sig självt.

På olika områden af andlig kultur intager Sverige ett rum, som fyller en svensk med stolthet. Lärda studier och sköna konster synas stadda i en hög grad af blomstring. Nu må vi se till, att detsamma må blifva fallet äfven med våra praktiska näringar, på det att stegringen må omfatta äfven vår nationella självkänsla.

Ty det är egendomligt, att den nationella självkänslan i längden icke låter nära sig endast af utlandets beröm för vetenskaplig och konstnärlig bragd. Den kräfver en lycklig ekonomis sunda och reala föda därjämte. Det vill synas, som hade vi svenskar till en del förgätit detta. Vi lägga allt för mycken vikt på den

andliga odlingen och de litterata yrkena i jämförelse med det praktiska och materiella. Vi skicka en oproportionerligt stor del af vår ungdom igenom skolor och universitet, med destination till ämbetsverkens trygga stolar. Men den sunda andliga utvecklingen får icke sökas på bekostnad af den ekonomiska självständigheten, den nödvändiga byråkratiska apparaten icke omhuldas med likgiltighet för de praktiska yrkena. Vi vilja blifva ej blott ett lärdt och rutineradt, utan också ett starkt och ett lyckligt folk!

Sålunda vilja vi, likt den antike jätten, hämta krafter genom beröring med moder jorden. Jag tycker mig här skönja en ny hufvudpost på våra motståndares skuldregister, och jag rubricerar den: *kulturkulten.**)

I själfva verket är detta blott en sida i liberalismens kult af tidsandan. Man identifierar kulturen själf med denna tidsriktning, och man viger alla sina krafter åt denna kultur, och man dömer och fördömer i detta stora namn allt, som icke sträfvar i samma riktning. Ja väl, det är ett stort namn, och i dess tecken har utvecklingen tagit jättesteg, som väl kunde locka en ny Sofokles att sjunga det största af alla underverks, kulturmänniskans, lof — — Och dock, när man träder närmare afguden, så skall man finna, att där gapar en ihålighet i dess inre. *Hela denna oerhörda utveckling har icke lyft oss en tum högre i moraliskt afseende.* Vår tids beprisade kultur är en ensidig teknik, en intellektuell och ästetisk utbildning, vunnen på moralens bekostnad. Det är en amerikansk

*) Se art. *Kulturkulten* samt *Kraft och kultur* i Göteborgs Aftonblad 27 dec. 1899 och 5 jan. 1900.

skyskrapare, kastande djupare skuggor än andra hus. Ingen tid har nått så glänsande resultat i yttre hänseende, och aldrig har en svårare nöd suckat mot himmelen än i denna samma tid.

Därför ligga vi konservative icke på knä för denna kultur och tända icke för den vår rökelse. Vi söka en motvikt och en hälsokälla, där den för folken flödat och flödar i alla tider. Gent emot kulturens ensidiga förstånds- och känsloutveckling sätta vi den inre moraliska kraft, som födes i känslan af samhörighet med ett fosterland och med en högre religiös verklighet. Vi se i kulturen endast kväfvet, som är nödvändigt för folkets respiration, men som kommer det att vissna och dö, om det icke får ingå harmonisk förening med den moraliska kraftens friska syre.

Här taga vi lärdom af samtidens världshistoria. Hvad var det, som gaf den japanske David seger mot den ryske Goliath, hvad var det som gaf burerna i Sydafrika styrka att i $2^1/_2$ år stå emot en fiende, som kunde inrymt hela folket med hustrur och barn i en förstad till sin hufvudstad — hvad, om icke det förhållande, att dessa fjärran folk i så särskildt hög grad förstått att bevara ett moraliskt innehåll i den europeiska kulturen? Ett sådant moraliskt innehåll vill den svenska högern också söka bevara åt sitt folk. Därför skall man finna oss på vakt, så snart det gäller det religiösa lifvets pelare. Mot tidens ensidiga kulturkult ställa vi, om man så vill, en kult af den moraliska kraften, stödd på fosterlandskärlekens och gudsfruktans eviga dygder.

* * *

Men jag har redan antydt, att vi framför allt vilja stärka nationens kraft genom aktivt arbete på det ekonomiska området. Som Jerusalems tempelbyggare vilja vi hafva svärdet i den ena och murslefven i den andra handen. Detta är vårt »baksträfveri» och vår »materialism»: å ena sidan respekt för gamla grundläggande värden i vårt folk- och samhällslif, å andra sidan en tro på stora möjligheter hos både land och folk, men tillika en öfvertygelse, att dessa möjligheter endast genom allvarligt positivt arbete kunna realiseras, och att arbetet bör ske nedifrån uppåt, från den materiella grunden upp mot de andliga tinnarna. Att vi under denna sträfvan och i väntan på landets framtid vilja hålla landets sköld blank och ren från feghetens och svaghetens skamfläckar äfven i internationell politik innanför eller utanför halfön — detta är endast andra sidan af ett program, på hvars första sida står *oaflåtligt positivt reformarbete på landets ekonomiska självständighet*, såsom grundval för folkets fysiska och andliga hälsa.

Men när vi så rikta blickarna mot vårt längtans land, så finna vi ett stort hinder i vår väg. Detta hinder visar sig i gestalten af ett vida utbredt *socialt missnöje* med grunderna för vår politiska organisation. Detta hinder kan icke kringgås; det måste aflägsnas, om vi skola kunna komma framåt och uppåt. Sålunda har rösträttsfrågan fått en framstående plats äfven på vårt program, men uppenbarligen ur alldeles annan synpunkt än på våra motståndares.

Liberalismen synes numera hart när identifiera sig med denna programfråga. Detta är för öfrigt helt naturligt; personlighetsprincipen kan icke stanna vid

sin första seger — de samfäldta valen —, utan den måste fortsätta sitt arbete genom reaktion mot census och öfriga »garantier». Följa vi dess riktning ännu längre, ända ut till de yttersta konsekvenserna, så finna vi äfven Första kammaren och tronen aflägsnade. Personlighetsprincipen i sin individualistiska form längtar ytterst till republiken liksom en flod till hafvet.*)

Men dit kunna vi ej följa med. Vi kunna icke riktigt vara med ens till den närmaste stationen: den oorganiserade allmänna rösträtten. Detta vore nämligen af oss ett förräderi mot nationalandan, som kräfver en representationsform efter Sveriges historiska och geografiska fason. Vi kunna icke låta en enda samhällsklass, under rösträttens skyddande förklädnad, göra *tabula rasa* med alla andra klasser här i landet. Läkarens hand vid Juutas, som endast stryker bordet rent, är icke den »försiktigt dröjande» hand, hvarom Burke talar i vårt motto.

Därför måste vi vid rösträttsfrågans lösning göra vissa förutsättningar. Vi böja oss djupt för tidsandan ty dess tryck är mäktigt — vi äro villiga att acceptera rösträtten i dess allra bredaste form, vi vilja blott se till att författningen får någon säkerhetsventil *emot* denna berömda säkerhetsventil. Vår ställning till denna sak blir således i grunden negativ, och våra förslag till lösningen få i det hela karaktären af en offensiv defensiv.

Ty vårt verkliga intresse ligger icke här. Det ligger *bakom* rösträttsfrågan. Vi vilja få henne undan, på drägliga villkor — på det vi en gång tillsammans måtte kunna begynna det nya eröfringsarbete, som

*) Se närmare framställningen i *Ett samlingsprogram*, sid. 8.

skall bereda landets barn ökade lifsmöjligheter i detta land.

Där är vår positiva pol, och där kanhända ock den skarpaste skärningspunkten mellan oss och liberalismen. Hvad som för oss är ett medel, det synes för den gamla liberalismen nästan vara ett mål. Detta är dess historiska patos. Det visar oss denna storslagna historiska företeelse i dess rätta ljus såsom en destruerande, en *nivellerande* kraft i världsutvecklingen. Personlighetsprincipen är endast det redskap, hvarmed liberalismen utfört sitt verk att nedrifva utlefvade ståndsprinciper och utjämna oberättigade sociala gradationer. Ur världshistorisk synpunkt är liberalismen intet annat än en reaktion mot 1700-talets samhälle. Den är till endast såsom negation däraf; när de sista resterna af »ancien régime» försvunnit ur världen, då skall alltså gammalliberalismen tillika vara försvunnen — med eller utan arfvingar, som förstått anpassa sig efter den nya tiden.

Ty sedan dess värf är fylldt, vidtager ett nytt värf. Historien har icke råd att låta sina tomter stå obebyggda. På den från ståndssamhällets ruiner jämnade marken börjar alltså ett nytt byggnadsarbete. Detta har i verkligheten redan begynnt, rundt omkring oss försiggår det, och dess byggnadsmaterial heter *associationen*. Detta är en typ, för hvilken liberalismens ideal icke passar: kollektivismens typ, som gömmer individen i föreningens högre enhet, ända tills det nya klass-samhället slutligen framstår i organisk enhet och mångfald.*)

---

*) Se vidare *Ett samlingsprogram*, sid. 9—15.

I denna utveckling vilja vi unghögermän vara med, medan där icke finnes någon plats för den historiska liberalismen. Detta sociala patos torde tämligen skarpt skilja oss äfven från gammalhögern. Det lägger en brygga mellan oss och socialismen, huru himmelsvidt olika än dessa två partiers synpunkter måste vara, efter hvad förut är sagdt om vår respekt för traditioner och nationella värden. Unghögern och socialismen — se där de nya kämparne på den nya valplatsen, sedan striden mellan gammalhöger och gammalvänster rasat ut....

Jag måste här stanna med dessa flyktiga antydningar och tillägger endast, att unghögerns allmänna program i den sociala striden måste vara jämvikt mellan arbetsgifvare- och arbetareorganisationer, utan partitagande för någondera. Endast så tro vi oss kunna verka för vårt stora mål bortom både politiska och sociala medel, nämligen det ekonomiska: de nationella näringarnas upphjälpande. Det är alltså endast så länge arbetareorganisationerna vilja ensamma behärska hela slagfältet, som vi måste stå dem emot. Men i deras föreningsväsende se vi så långt ifrån en fiende, att vi tvärtom där hälsa en bundsförvant. Det framstår för oss som grundvalen i det nya samhället — den politiska personlighetsprincipens historiska aflösning — och vi vilja endast sträfva för, att associationen utbildas till juridiskt ansvar för sina medlemmar, liksom ätten och byn i primitivare samhällsformer.*)

---

*) *Ett samlingsprogram*, sid. 13.

III.

Jag har velat framhålla, att de moraliska och ekonomiska samhällsfrågorna stå främst på unghögerns program. Det följer nu närmast att antyda vår speciella ståndpunkt i de senare, de ekonomiska spörsmålen.

Den torde vara klar af det föregående. Mot privatekonomiska och kosmopolitiska kapitalist-intressen sätta vi det *nationalekonomiska* kravet i alldeles särskild mening. Det svenska samhället framstår för oss som en organisk enhet, hvars delar lida med och utvecklas med hvarandra. Denna organism måste skyddas mot världsmarknadens stora rofdjur, i samma mån det gäller dess naturliga uppgifter och den icke i sig själf äger naturlig motståndskraft. Skyddet heter tull: importtull på spannmål, exporttull på järnmalm. Vi hålla våra inhemska hufvudnäringar och framtidsförhoppningar för högt och dyrt för att vilja blottställa dem för smyg- eller bråddöd i den fria konkurrensen.

Här skrifva vi ännu en stor rubrik på våra liberala motståndares skuldregister: *laisser-aller*-systemet. Det har bragt vår ekonomiska »fason» i fara, ej mindre än deras personlighetsprincip vår politiska.

Vi erkänna villigt det privata initiativet som en väldig häfstång i utvecklingen och som en djupt berättigad faktor. Men vi våga icke lita så helt och uteslutande på detsamma, som våra motståndare synas göra. Vi tro, att de nationella värdena och ofödda generationers rätt löpa stor fara, om icke statens ordnande, reglerande och stäfjande hand griper in i sam-

tidens privata intresseflätning. På denna punkt framstå vi alltså som den *statliga* principens målsmän, väktare af ordning, auktoritet och framtidens rätt, gent emot liberalismens tendens att gynna friheten, de privata intressena och ögonblickets fördel. Lägga vi dessa synpunkter samman, så får denna konservatism onekligen ett drag af *objektivitet* i jämförelse med liberalismens genomgående subjektivism. Våra motståndare se alla samhällsspörsmål nedifrån, från de enskildes (och helst de »små») synpunkt; gent emot detta »grodperspektiv» försöka vi åtminstone att sätta fågelperspektivet — ehuru vi äro väl medvetna om, att ingen undgår inflytande från sin egen subjektivitet, och att detta ej heller är något absolut ondt.

Bakom denna motsats gömmer sig säkerligen längst inne en olika uppfattning af själfva människonaturen. Vi ha icke riktigt samma respekt för individen, som liberalismen synes ha. Den synes ännu icke ha öfvervunnit »upplysningens» dogmatiska uppfattning af människan såsom i sig själf hvit och endast af omständigheterna grumlad. Den, som utgår från en sådan förutsättning, skall gifvetvis rikta sin praktiska samhällsmedicin i främsta rummet på dessa omständigheter. Genom att rena omständigheterna hoppas man ju då att rena människan, d. v. s. återställa hennes ursprungliga ädelhet. Sålunda kommer man till den satsen, att »socialreform är människoförbättring», såsom en utmärkt författare af den liberala skolan nyligen yttrat.*) Denna världsåskådning korresponderar med den, som finner brottslighetens hufvud-

*) Gustaf Steffen, Sociala studier, förordet.

problem innefattadt i satsen »tillfället gör tjufven». Häraf följer sedan som naturliga praktiska tillämpningar sådana positiva programpunkter som rusdrycksförbud, upphäfvande af prostitutionen, förbättringssystemet i strafflagen o. s. v. Låt frestelsen försvinna, låt lyckan skina på människorna, så skall hon bränna bort allt ondt i människosinnet, liksom solljuset dödar bacillerna i våra rum!

Vi konservative kunna afundas våra motståndare denna optimism och sangvinism. Den gör dem personligen starka och lycklige. Men den skall icke göra världen bättre eller rikare. Af *tro* kan världen aldrig få nog; men all *öfvertro* är af ondo, äfven när den gäller människan själf.

Ty människan är nog icke i grunden så alldeles hvit och icke heller en skapelse blott af sin miljö. Hon har sitt eget djupa och svåråtkomliga väsen. Det är nog sant, att tillfället gör tjufven; men det är tilläfventyrs en än större sanning, att tjufven gör tillfället. Tag bort alla frestelser, tag bort alla onda inflytelser — vi äro icke säkra på, att ett änglasläkte ändå skall uppstå på denna jord! Kanske finge vi ändå se samma människa med samma mänskliga svagheter, endast *svällande högre med både förljänster och fel*, sedan trycket lättats.

En sådan föreställning medför gifvetvis andra praktiska konsekvenser än den liberala. Sålunda ha vi en helt annan uppfattning af sättet att behandla brottslingar. Vi tro, att man kommer längre i vissa fall med ett enkelt spö än med alla ambitionsstraff. Ej heller tro vi mycket på prohibitiva mått och steg gent emot allmänmänskliga lyten. I denna som i

andra punkter anse vi en reaktion mot 1850- och 1860-talens liberala reformverk numera af behofvet påkallad; den har redan framträdt segrande inom handelspolitiken, och den är »en marche» äfven på andra områden.

Att hafva *förtunnat frågan om människans förbättring till en fråga om yttre omständigheters försköning*, detta är efter min mening — som jag redan en gång på annat ställe uttalat*) — liberalismens grundläggande psykologiska misstag. Heder åt hvar och en, som ärligt sträfvar att sprida solglimtar öfver vårt fattiga lif och främst öfver de fattiges lif! Men vänta däraf icke allt för stora frukter i moraliskt afseende! Till människans verkliga förbättring vet jag knappast mera än en väg: *lidandets* mörka väg — —

Sålunda komma vi till den punkt, där liberalism och konservatism allra innerst divergera. Den förra riktningen vill öka summan af mänsklig *lycka*, den senare sträfvar i riktning mot mänsklighetens förbättring intill *fullkomlighet*.

* * *

Här må dessa antydningar sluta. Ingen kan bättre än jag känna och djupare beklaga, att tiden och tillfället icke medgifvit en fastare utmejsling af den ungkonservativa ståndpunkten, i synnerhet i min framställnings senare del (de sociala och ekonomiska områdena). Törhända vågar jag dock hoppas, att vårt allmänna program nu skall framstå i rättvisare och klarare dager gent emot de vrångbilder och slagord, hvarmed motståndarne vilja komma oss till lifs.

*) Se efterföljande uppsats *Till liberalismens karaktäristik*, där dessa tankar närmare utföras.

Ännu ett torde tillika ha framgått af denna belysning: att vi i vår praktiska sträfvan icke tro oss sitta inne med *hela* sanningen. Hela min framställning har gått ut på att uppvisa vår ståndpunkt såsom berättigad; men ingenstädes har jag velat vindicera ståndpunkten såsom den enda berättigade. Jag vet väl, att utvecklingen kräfver både tidsanda och nationalanda, både kultur och moral, både privat initiativ och statskontroll, både frihet och ordning, både lycka och lidande . . . Det ena är odödligt liksom det andra.

Min allmänna uppfattning af den politiska partikampen har jag en gång framställt under en bild från naturens rike.*) När man står på Skagens udde, där Danmarks land slutar i norr, kan man understundom bevittna ett egendomligt skådespel. Hafven kämpa med hvarandra, från östan kommer Kattegat och från västan Skagerack, sålunda storma de samman och skummet vräker mot skyn vid de väldiges brottning. Men under detta dramatiska och starkt iögonenfallande spel försiggår ett annat, tyst och osynligt; det är afsättningen af sand, som jättarne föra med i sitt böljesvall — långsamt faller den till djupet, korn efter korn — — och sålunda växer Danmarks land långsamt och omärkligt utåt i norr.

Är icke detta bilden af ett samhälles inre utveckling? Partiernas kamp på ytan är det storvulna fenomenet, som drager ögon och öron till sig; men det är i grunden oväsentligt gent emot de små korn af sanning, som oförmärkt på djupet sjunka ned. Dagens myckna kamp och alla våra visors buller har

*) Se nedan uppsatsen *Reaktion*, slutet.

sitt verkliga innehåll i dessa sandkorn allena, som långsamt afsätta sig till odlingsmark åt kommande släkten. Men utan striden på ytan skulle de icke komma till sin plats. Om hafven aldrig kämpade, skulle Danmarks rike ligga stilla utan utvecklingsmöjlighet vid Skagens udde.

Sålunda betraktad är partistriden en rent ytlig företeelse, men tillika nyttig och nödvändig, för så vidt som alla partier måste bära på något korn af rätt och sanning, om de skola kunna lefva. Hvem vågar här tala om absolut rätt? Jag afgör icke, om Kattegat eller Skagerack är den sanne progressisten. Jag skipar icke dom mellan östan- och västanvind. Jag vet blott, att utvecklingen behöfver dem båda, på det att strid måtte kunna uppstå. Ty endast genom strid frigöres sanningen i människans värld. Så är spänning och strid tillvarons innersta lag — döden allena ger friden och hvilan.

Detta är tänkarens syn på tingen. Men när det blåser upp till storm, då gäller att taga parti: och då vet han ock sin plats i striden. Vi svenske nationalister känna allt för väl, att vinden är emot oss — att det andra hafvet brusar starkare — i denna tid, i detta land, alldeles särskildt i detta samhälle, och kanske icke minst i den församling, där jag i dag haft äran att bekänna våra färger. Men det veta vi ock, att idealerna väl kunna fördunklas, men aldrig dö. Moln kunna skymma dem, gifna konstellationer kunna förmörka dem, men förr eller senare skola de alltid åter skina fram i klarhet!

I detta vetande och denna tro hämta vi vår styrka i striden. Vi veta, att vi kämpa, äfven vi,

för ett evigt ideal. Vi veta, att detta ideal just nu har kraf på alla våra krafter intill döden. Därför vilja vi ock vara trogne på vår post, och vi skola icke öfvergifva den »förr än aflösningens timma slår» . . .

Till liberalismens karaktäristik.

Aug. och sept. 1903.

Det är en gammal erfarenhet, att den stora världens berömda divor pläga göra ett gästbesök i vår kulna nord när de känna ålderdomen nalkas. De tyckas därvid följa samma naturlag som idéerna, hvilka som bekant icke bruka nå våra kuster förrän de lefvat ut på andra håll.

Är det månne ett utslag af samma naturlag, som vi nu bevittna inom vårt politiska lif i och med liberalismens framträdande som riksdags- och regeringsmajoritet? Är det en åldrande diva, som ändtligen kommer för att ge oss en föreställning, innan hon för alltid tar afsked från skådebanan...

I alla händelser synes tillfället nu mer än vanligt lämpligt att teckna bidrag till liberalismens karaktäristik. Den håller själf, genom utsända koryféer, som bäst på att utställa sitt porträtt i skilda landsorter, och den har icke färger nog att måla sin egen förträfflighet och lyckan för landet att få bänka en sådan patronus i högsätet. Det kan då icke skada, att några ord också få höras från andra sidan — från den sidan, där man hållit sig immun mot den liberala åskådningen, alldenstund fjällen för länge sedan fallit från ögo-

nen med afseende på de illusioner, i hvilka den politiska liberalismen lefver och andas och hafver sin varelse.

I den praktiska politiken kämpas om spridda programpunkter. Dessa draga lätt uppmärksamheten från de stora idémotsättningarna; detaljerna vilja skymma det hela, konsekvenserna kunna synas emancipe-rade från grundförutsättningen. Men liberalismens olika reformkraf flyta gifvetvis ur en gemensam källa. Liberalismen som politisk rörelsekraft är endast praktiska tillämpningar af en särskild världsåskådning. Vill man förstå liberalismen omkring oss — hvilket är nödvändigt för att kunna rättvist bedöma den —, då måste man därför bemöda sig om att lära känna den allmänna uppfattning af människorna och världen, som satt frukt i liberalismens politiska program; äfven om detta sammanhang måhända icke alltid står klart och medvetet för de liberala politikerna själfva.

Det är ett bidrag i denna riktning, som jag här skall söka lämna. Det torde därvid komma att visa sig, att den liberala världsåskådningen, alla agitatoriska slagord till trots, varit måttgifvande här i landet långt innan liberalismens vimpel öppet hissats på statsskeppets stormast. Den, som skrifver liberalismens karaktäristik, han tecknar tillika en kärnpunkt i själfva *vår tids patos*.

I.

För historikern är hvarje stort faktum alltid i någon mån berättigadt. Det, som visat sig vara en bärande kraft genom ett tidehvarf, kan icke hafva varit rent af ondo. Liberalismen skulle aldrig kunnat

blifva den väldiga makt, som den faktiskt varit i nittonde århundradet, om den icke lefvat på en grund af sanning eller åtminstone af djupt mänskliga behof.

Vi behöfva för öfrigt icke draga slutsatsen på så långt håll. Det är nog att observera, hurusom så många högt upplyste, ädelt tänkande och ärligt välmenande människor — människor, för hvilkas personligheter och omdömen vi i öfrigt måste hysa den största aktning — samlat sig under liberalismens banér. Vid ett sådant förhållande kan endast blind fördom och oreflekteradt hat våga rent förneka, att det måste gömma sig goda andar i vecken af detta banér.

Dessa goda andar kunna sammanfattas i ett ord: *medkänslan.* Det är medkänslan med de små och svaga, som utgör liberalismens bärande kraft och söta lukt: en stark känsla af mänsklighetens inre solidaritet, i praktiskt afseende yttrande sig som sympati för dem som blifvit hårdt behandlade af lifvet. Liberalismen har alltså ett visst fog att identifiera sig med den dygd, åt hvilken mänskligheten något förmätet lånat sitt eget namn — humaniteten.

I denna humana medkänsla för de lidande frågar liberalismen icke så mycket efter orsakerna till lidandet, om självförvålladt eller ej. Det är densamma tillräckligt, att nöd råder. Vi se här från första början en tendens till ensidighet: ett *kvinnligt* drag. Liberalismen är från grunden mera en hjärte- än en förnuftssak, den har alltid låtit sig ledas af känslor och drifter mera än af kall iakttagelse och sträng rättfärdighet.

Nu är den enskilde som sådan liten och svag gent emot statsmakten; och han var det ännu mera i de mörka tider af statsförtryck, mot hvilka libera-

lismen afteckнar sig som historisk företeelse. Men äfven sedan den politiska frihetens idé segrat, behåller liberalismen sin instinktiva sympati för de privata intressena vid dessas kollision med det allmänna bästa. Man skall som regel finna liberalismen gifva de enskilde vitsord emot offentliga myndigheter. Däraf den liberala pressens energi att beifra verkliga eller skenbara öfvergrepp från militärbefäl, polismyndigheter o. d. För disciplinens och den allmänna säkerhetens kraf har den mindre sinne; de få komma i andra rummet. Liberalismen sätter det individuella goda framför det allmänna bästa; rättare uttryckt, den har så stark resonans för individens intressen, att den blir skumögd i fråga om de offer, som det allmänna bästa understundom med nödvändighet affordrar individen. Sålunda betraktar liberalismen alla politiska frågor nedifrån, från individens och privatintressenas synpunkt, i stället för uppifrån statens. Dess typiska perspektiv är *grodperspektivet*.

Det är samma företeelse på det sociala området. I sin förkärlek för de små tager liberalismen a priori gärna parti för arbetarna i konflikten med arbetsgifvarna — äfven sedan rollerna ändrats och de senare blifvit de i verkligheten förtryckte. De stora allmänna intressen, som fästa sig vid kapitalet och företagsamheten, sjunka inför det liberala perspektivet i bakgrunden gent emot de många arbetande individernas kraf för sina egna personer.

Denna begränsning af perspektivet gjuter tillika ett påfallande drag af otamd *subjektivitet* i liberalismens omdömen och taktik. Det är en allmänt mänsklig svaghet att *icke vilja mottaga en idé utan personlig*

borgen; hos liberalismen slår denna svaghet öfver till ett särskildt karaktäristiskt fel. De samme, som i sina politiska reformkraf hafva så svårt att höja sig till allmänna synpunkter, kunna i sitt sätt att argumentera sällan finna någon saklig, objektiv grund; blott allt för ofta förlorar man sig i små personliga tycken och hänsyftningar. Hör en så typisk liberal som norrmännens Björnson — plockar man sönder hans stora tal och dundrande artiklar, så finner man mången gång ingen annan kärna än någon skvallerhistoria eller något enstaka yttrande af enskild person! Eller betrakta den liberala pressens stridssätt hos oss! Den typiska taktiken därvid är att falla öfver den person, som framburit motsidans skäl, och på allt sätt misstänkliggöra honom, medan skälen få stå kvar orörda. Att de liberale skribenterna under denna procedur också i så påfallande rikt mått offra åt det råa nöjet att smäda dem, som representera och med sakskäl styrka motsatta uppfattningar, det hör till liberalismens fulaste sidor, men torde icke sakna psykologiskt sammanhang med det bristande sinne för det objektiva och den hängifvenhet under känslostämningar, som ingår i karaktäristiken af deras politiska ideal.

Äfven en så hastig skissering, som här kunnat komma i fråga, torde alltså gifva vid handen, att liberalismen ingalunda gömmer hela sanningen och framåtskridandet. Den tror sig själf beteckna en högre ståndpunkt än konservatismen, men är i själfva verket intet annat än dess motsatta och supplerande ensidighet.

Sålunda vandrar liberalismen öfver landen med endast ena ögat öppet, det andra doldt af en tjock

bindel. Däri liknar den vår gamle gud Odin. Olikheten är — såsom vi i fortsättningen torde kunna visa —, att liberalismen icke lär kunna räkna sig till godo att hafva bortförpantat sitt högeröga i vishetens brunn...

II.

Liberalismen är ingalunda en blott teori och ej heller en blott negativ kraft till försvar. Den är en praktisk och positiv reformrörelse. Den omsätter sin medkänsla i handling, i och med ett energiskt arbete i syfte att *förbättra villkoren* för de små och undertryckta i samhället.

Hvarhelst något förtryck eller någon nöd synes föreligga, där finna vi alltså liberalismen i främsta ledet för att bringa bättring. Den har dragit tyngsta lasset vid slafvens, vid arbetarens, vid kvinnans emancipation. Den sysslar — visserligen ingalunda ensam — oaflåtligen med ett socialt reformarbete för att afvända yrkesfara, förbättra hygienen, trygga de beroendes ställning i ekonomiskt afseende. Den har tagit de »mänskliga rättigheterna» på entreprenad, och räknar dit äfven rätten att genom röstsedeln vid val styra andra. Att lindra bördor, afvända nöd, utjämna rättigheter, detta är liberalismens vackra syfte, och det skall villigt medgifvas, att den uträttat icke så litet godt i dessa hänseenden. Det är med detta arbete den försvarat sin roll i historien, och för denna kärleksfulla afsikts skull skall mycket vara densamma förlåtet.

Vid djupare betraktande finner man, att den till. ökning till människornas lyckofond, som liberalismen

medfört, varit af mera yttre än inre beskaffenhet. Här nalkas vi dess afgörande svaghet. Liberalismens frälsningsarbete har stannat vid de mänskliga *omständigheterna*, men har icke trängt in till människan själf. Dess terapi har riktat sig på att undanrödja symptomer, men icke på att aflägsna sjukdomsrötter. Liberalismen har gått till sitt verk med sjuksköterskans varma hand och barmhärtighetssysterns tröstande mun; men den saknar läkarens blick, och den förstår icke att tillgripa operationsknifven vid behof.

Detta är det starkaste intrycket, då man länge observerat denna tidsriktning, att den saknar öga för *väsendet*. Den rör sig på fenomenernas yta och afser intet mera än att göra denna yta i möjligaste mån behaglig för människorna. Därmed tror den reformatorns verk vara fullbordadt. Befria miljön från skuggor och dissonanser, sedan faller allt det öfriga till! Förbättra människornas yttre omständigheter, och du har skänkt dem lyckan och förbättrat deras hjärtan!

Denna världsåskådning är, som man ser, byggd på tvenne obetviflade förutsättningar: den ena, att lyckan, resp. olyckan, sitter i omständigheterna allena; den andra, att lycka och lidande omedelbart förbättra och försämra människorna. I bägge dessa förutsättningar offrar den åt illusioner och far vilse från sanningen.

*

Det lär vara TAINE, som först systematiskt och medvetet lade hufvudvikten på miljön vid uppfattningen af en personlighet. Hans berömda metod vill skåda in till människan genom omständigheternas

fönster. Säg mig, med hvem du umgås, af hvem du är kommen, hvarmed du har sysslat, och jag skall säga dig, hvem du är!

I den riktiga insikten om omgifningens betydelse vid personlighetsutvecklingen lurade emellertid som vanligt faran att vilja skrifva för mycket på den nya räkningen. Hade man förut underskattat omständigheternas makt öfver hjärtat, så blef man nu benägen att öfverdrifva den intill allmakt. Väsendet framstod till sist som intet annat än en produkt af sin miljö. Tag ett polarlands kust, några simmande isberg därutanför, ett knippe norrskensstrålar däröfver, och *du har en isbjörn!*

Liberalismen lär icke kunna undgå beskyllningen att hysa öfverdrifna föreställningar i denna riktning. Den är allt för mycket benägen att betrakta lyckan och dygden som en produkt af gynnsamma yttre omständigheter allena; glömsk af det klappande människohjärtats egna kraf, som aldrig skola helt tillfredsställas af yttre lust och världsliga förmåner. »*Vi bo icke så mycket i våra hem som i våra hjärtan*» — dessa HALL CAINE's djupa ord hafva ingen rätt resonans i liberala sinnen.

Sålunda har också satsen »Tillfället gör tjufven» kunnat blifva A och O i den liberala moralcodexen; och liberalismen har riktat sin enda sträfvan på att taga bort tillfällena, väntande brottets försvinnande som en nödvändig konsekvens däraf. Den har icke lika skarpt öga för den vida djupare sanningen, att det också är *tjufven som skapar sitt tillfälle.*

Här se vi det psykologiska bandet mellan liberalismen och nykterhetsrörelsen. Nykteristerna hafva

länge trott sitt problem uttömdt med den magra satsen, att rusdryckerna göra suparen, och för detta skal förbisett superiets rot och kärna i den syndfulla människonaturen. Endast en dylik förväxling af grund och följd kan förklara en sådan ytlighet som att söka nykterhetsfrågans definitiva lösning i ett rusdrycksförbud. Erkännas må dock, att nykterhetsrörelsen i senaste tider slagit in på andra, om större människokännedom vittnande vägar.

Ingen förnekar det för mänskligheten välgörande i borttagandet af skadliga och förökandet af nyttiga tillfällen. Men då liberalismen identifierar hela framåtskridandets taktik med denna sin metod, då röjer den åter sin bristande blick för det väsentliga. *Att hafva förtunnat frågan om mänsklighetens förädling till en fråga om yttre omständigheters försköning* — det är liberalismens grundfel i praktiskt afseende.

Bakom detsamma finna vi som innersta — låt vara omedvetna — förklaringsgrund den från 1700-talet nedärfda teoretiska föreställningen, att människan af naturen är god, och att det endast är yttre omständigheter som hindra henne att framstå i sitt rena hvita ljus. Att hafva vågat tro så godt om vårt släkte, det är liberalismens vackraste och mest tilldragande egenskap, som aldrig skall glömmas vid omdömet öfver dess bana. Den, som fått ögon till att se och icke själf kan lefva på illusioner, ej heller tilltro mänskligheten att i längden kunna lefva på annat än sanning, han måste tillägga: detta är liberalismens *lifslögn*, på hvilken den skall gå under, då dimmorna en gång lättats och fjällen fallit från alla ögon . . .

III.

Vi måste gå ytterligare ett steg och säga: liberalismen har icke blott tagit miste i sin metod att befordra framåtskridandet, den blir ock i sin ensidighet en direkt fiende till framåtskridandet i anda och sanning. Detta följer af dess grundläggande postulat, att lyckan är det absolut goda, som måste med alla medel främjas, och lidandet det absolut onda, som måste till hvarje pris aflägsnas.

Vi kunna styrka detta hårda omdöme redan med ett praktiskt-pedagogiskt exempel. All verklig uppfostran hvilar på upprätthållandet af sammanhanget mellan grund och följd. Naturen är här vår stora läromästarinna. Den, som bryter mot hennes lagar, har att taga konsekvenserna. Därifrån finnes ingen undflykt, ingen benådning, ingen appell. Däraf kan man alltså lära att undfly den skadliga orsaken, såsom enda medlet att undkomma den onda verkningen.

Men hur gör liberalismen? När brottslingen kommit under rättvisans hand och straffet faller på hans hufvud, då ömma de liberale och sträfva på allt sätt att mildra hans öde. När arbetarna genom hänsynslösa kraf bragt sig i den ställning att de hotas af sina gärningars lön, då skyndar den liberala pressen att rekommendera någon kompromissutväg, hvarigenom de kunna undkomma sina självförvållade svårigheter. De liberale se endast det tillfälliga obehaget och lidandet, utan att se dess sammanhang med frivillig handling, och deras känsliga hjärtan

hafva då endast en önskan, nämligen att borttaga lidandet. Men genom att sålunda ständigt hafva svampen framme för att sudda ut konsekvenserna af en oförnuftig eller brottslig handling tillstoppa de den enda verkliga källan till människornas förbättring, nämligen egen svidande erfarenhet. Kampen mot lidandet som sådant blir sålunda en kamp mot människonaturens ökade erfarenhet och vändning till det bättre.

Vi igenkänna här ett typiskt utslag af det bristande sinne för det objektiva, som redan i inledningen antyddes. I själfva verket kan man vid betraktande af den liberala pressens hållning icke fritaga sig från det intrycket, att här saknas verkligt fasta punkter och räta linier. För denna riktning tyckes icke finnas någon annan sanning än genomsnittet af föreliggande påståenden, ingen bättre rätt än medeltalet af framkomna anspråk. Understundom synes det nog att vara liten, för att af liberalerna få rätt gent emot en stor vederpart. Dylik stämningspolitik befrämjar säkerligen icke mänsklighetens utveckling mot den sanna rättfärdighet, som är större än våra stora och små.

Liberalismen skall utan tvifvel peka på sitt intresse för folkupplysningen såsom bevis, att den icke försummat arbetet på människornas förbättring. Beviset gäller icke. Kunskap är makt, men icke i sig själf förädling. Allt vetande, all tillväxt i intelligensens innehåll förmår icke skänka oss en verklig garanti mot den onda viljans lockelser: den lär oss att bättre behärska naturen utanför oss, men det fordras andra slags väckelser för att emancipera oss från naturen i eget bröst. Dessa väckelser komma åtminstone icke från det slags upplysning, som liberalismen synes ägna

sin förkärlek, nämligen den som *icke* har med pliktmoralens bud att skaffa.

Men hela den liberala åskådningen sväfvar i blindo om människans rätta natur. Lyckan, denna liberalismens idol, låter människan svälla ut med sina förutvarande förtjänster och fel, ökar väl ock hennes liberala medkänsla med sina likar, men den förmår icke — sedt i stort och i allmännelighet — sätta en tum till hennes andliga växt. Det enda, som verkligen förmår att höja genomsnittsmänniskan öfver hennes egna förutsättningar, luttra och rena hennes hjärta, adla hennes sinne till sträfvanden utanför och ofvanför naturens — det är liberalismens dödsfiende och absolut onda princip, nämligen *lidandet*. I lidandets tecken allena skall mänskligheten kunna segra öfver lågheten och sin onda natur. Detta är alla religioners gemensamma visshet och lära. Där ligger domen öfver liberalismen som världsåskådning.

*

Det var en gång i de gamla tider, då människornas Herre ännu vandrade omkring i synlig måtto bland människorna, som Han begaf sig till en vis man i hans eremithåla. Och Herren nalkades den ensamme mannen och frestade honom och sade: »Se flaskan i min hand! Den gömmer ett elixir, som kan torka alla tårar, stilla alla smärtor och jaga allt lidande bort från denna jord. Tag den, gör lyckliga och var lycklig!»

Och den vise gladdes i sitt hjärta, ty han älskade människorna, och det var för att kunna behålla sin kärlek till dem som han flytt undan dem bort i den

aflägsnaste öknen ... Men ju mera han betraktade Herrens gåfva i sitt sinne, desto mera fördystrades hans själ; och en stor sorgsenhet föll öfver honom, och han svarade:

»Fader, Din gåfva är så stor, och vi människor äro så små ... Vi skulle icke kunna bära denna stora lycka utan att taga skada till våra själar. Det är ett allt för stort ansvar — Fader, *jag vågar icke beröfva människorna lidandet!*»

Efterskrift.

Ofvanstående är ett försök att följa den politiska liberalismen in i de dolda rum, där den har sina innersta källsprång, och uppvisa, huru bristande kännedom om människorna och lifvet grumlat dess källas vatten.

Vi skaffa sålunda ej direkt med företeelser inom hvardagspolitiken. Det vore eljest synnerligen tacksamt att skärskåda liberalismen t. ex. i vår unions-, social- och handelspolitik, för att därmed ytterligare exemplifiera och åskådliggöra den här skizzerade karaktäristiken. Men här har endast varit afsikten att återföra de skiftande företeelserna till deras ursprung och låta något ljus falla på detta ursprung. Skulle det hafva visat sig, att ursprunget icke ligger så högt och så ljust som liberalismens bekännare själfva säga och tro, då lära också slutsatser kunna dragas med afseende på värdet hos liberalismens praktiska program. Idunas äpplen kunna icke vara att förvänta från ett träd hvars rötter spira i en förbrukad jord.

Må man dock icke misstaga sig om riktningen, i hvilken dessa slutsatser äro att draga! Vi hafva

icke dömt liberalismen därför, att den öfverhufvud vill bekämpa lidande — en sådan kamp står och måste stå på alla mänskliga program — utan därför, att dess hat är blindt och dess vapen slöa. Genom att uppfatta lidandets problem ytligt och ensidigt förgriper den sig på äfven de arter af lidande, som lända till människornas förädling; genom ett urskiljnings- och principlöst frälsningsarbete skapar den mången gång mera verkligt ondt, än den skaffar ur världen. Liberalismen blir sålunda en väg, som icke har det allra högsta mål, och som därtill alltför lätt leder bort från målet i stället för fram emot det.

Men vi döma liberalismen icke heller för dess lägre måls skull. Vi ha visserligen icke dristat oss att karaktärisera hela riktningen som ond. Tvärtom erkänna vi dess berättigande och nödvändighet intill en viss gräns. Liberalismens subjektivt välmenande sträfvan hör med i utvecklingen, på samma sätt som kvinnan hör med i mänskligheten. Det är bortom gränsen, som liberalismen blir ett ondt och en fara. När den proklamerar sina synpunkter som allena berättigade i politiken, när den vill behärska hela synfältet, då är detta detsamma som att det kvinnliga elementet vill härska på ett mannens naturliga arbetsområde; och däraf följer gagn hvarken för kvinna eller man.

Jag har en gång förliknat historiens taktik vid isbrytarens: när han bräckt ett stycke af fördomarnes sega is, måste han stå stilla eller gå tillbaka för att kunna göra en ny ansats. *) Det är detta moment i processen, som liberalismen, tagen som världsåskådning, på visst sätt representerar, då den gräfver i

*) *Reaktion*, se nedan sid. 96.

mänskligheten djup för att hämta upp nya krafter. Detta är det bästa, man öfver hufvud kan säga om den. Berusad af sina förhoppningar märker den emellertid icke, att mänskligheten under detta samlingsarbete *inåt* står stilla på sin väg *framåt* och *uppåt*.

Det är en annan riktning förbehållet att göra den nya framstöten, när tiden är mogen. Denna verkliga *progressism* — lika skild från gammalliberalism som från gammalkonservatism — vårdar sig om de små, men med en förnuftigare kärlek, som icke tror att verkliga lidanden botas allena genom yttre medel, smekningar och handpåläggning. Fullt medveten om lidandets uppgift i den gudomliga världsordningen, inser den, att det rätta vapnet i kampen mot lidandet är *människans kraft att bära lidandet,* och lägger alltså tyngdpunkten på att stärka denna kraft. Den jagar icke efter det största möjliga kvantum lycka på den mänskliga kvaliténs bekostnad. Den betraktar icke framåtskridandet allena som en affär mellan människorna inbördes, utan tillika som en affär mellan jordens släkte och en objektiv högre makt. Den sätter målet öfver alla subjektiva tillfredsställelser. Den längtar efter det rum, där *rättfärdighet* uti bor...

För den, som en gång fått blicken riktad åt detta håll, blifver liberalismen med alla sina anspråk intet annat än en historiskt berättigad genomgångsform, bortom hvilken vinkar mänskligheten ett bättre land med *klarare, renare* och *starkare* luft.

En "idealisk riktning".

Mars 1902.

När Alfred Nobel nedskref dessa ord i sitt testamente, så anade han väl knappt, hvilken förargelse de skulle åstadkomma.

Hvar sitter den visare vid vägskälet, som pekar säkert åt idealets håll? Vi äro väl icke så fattiga, att vi icke alla kunna draga upp ur fickan något litet ideal — hvems är då det rätta? Hvarför skulle icke mitt ideal kunna vara lika godt som grannens? Ho kan mäta och väga, ho vill lagstifta här? Vi lefva dock i jämlikhetens tidehvarf och äro i full öfverensstämmelse med tiden, då vi proklamera lösen: en hvar sitt eget ideal!

I själfva verket kan man icke trampa tiden hårdare på tårna än genom att predika *ett* ideal som sant och rätt gentemot de andra som falska. Detta sårar dess innersta princip, som är subjektiviteten. Liksom tropikernas vegetation döljer naturens enkla lagar, så vill subjektivismens öfversvämning dränka det objektiva för oss. Rätt och orätt, godt och ondt, sant och falskt begära alla samma honnör, ty bakom hvart och ett står alltid en person med anspråk på berättigande för sin »personlighet». I salen sitter

sanningen med alla lögnerna, hon är en och hvarje lögn är också en, och hon går till dans som första bästa lögns vederlike — förutsatt att hon ens blir uppbjuden...

Hur hafva vi kommit därhän? Jo därför, att vi upptäckt skavanker i de gamla dogmerna. Vi ha upptäckt, att deras skal var murket, och nu misstänka vi äfven kärnan. Vi ha funnit de gamla gränserna mellan sanning och lögn allt för snäft uppdragna; vi ha sedan fått ögonen så skärpta för nyanser och mellanfärger, att vi rent glömt och icke längre vilja tro, att det finnes ett *rent ljus*.

»Es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu.» När mänskligheten förlorat några dyrbara illusioner, då kommer en period, då man utdömer äfven idealet. De sanningar, våra föräldrar hviskade i våra öron, hålla ju icke profvet i allt, vi kunna icke längre lefva helt på dem; alltså gifves ingen sanning — upp därför och låtom oss i frihetens namn hylla lögnen!

Detta är den ödesdigra »saltus» i tidens tankegång: sanningen är icke så lätt tillgänglig som de gamle trodde, hon är vansklig att finna, må vi därför afstå från att söka och i stället odla våra drifter! Hvem vet hvad som i verkligheten är godt — låtom oss därför göra hvad som behagar oss...

Sålunda kommer det sig, att »idealet» fått stiga ned från sin himmel och taga hus lite hvarstädes för att förgylla enskilda sträfvanden — ty hvem vill afstå från att ställa sina sträfvanden under en så vacker skylt? En hvar sitt eget ideal, äfven om detta ideal, likt unga flickors, på sistone skall befinnas vara en

person med mycken skröplighet: han var dock denna unga dams ideal, och hon lärer icke vilja afstå från honom för det att en annan dam vill visa henne på en bättre herre!

Här har talats både om många ideal och om förnekelse af idealet. I grunden är detta samma sak. Det ideal, i hvars namn man söker befrämja alla möjliga privata syften, är tydligen icke detsamma, som har sin plats ofvan våra hufvuden som mänsklighetens gemensamma ledstjärna. Endast genom missbrukande af det verkliga idealets namn kan man sätta idealismens etikett på hvilken personlig sträfvan som helst. En tid, som hyllar idealernas jämlikhet, har i själfva verket förnekat idealet. Många ideal är intet ideal!

En annan sak är, att äfven det äkta idealet för oss skiftar färg genom tiderna. Det må tillräknas vår tid som en stor förtjänst, att den så klart insett denna sanning. Jordens atmosfär bryter solens ljus, det rent hvita kommer till oss i rägnbågsfärgernas olika växling — men icke må detta förleda oss att neka det rena ljusets existens, ej heller afhålla oss från att söka fatta och bestämma dess väsen. Vansklig och villande är vägen till idealet, och aldrig skola vi hinna ditupp; men skam den mänsklighet, som därför kastar alpstafven och slår sig till ro i dalen på sina egna drifter!

* * *

Som ett ringa bidrag till lösningen af det största af alla problem skola här försöksvis och i yttersta hast uppdragas tvenne bestämda gränslinier mellan

idealism och materialism; den ena på det kunskapsteoretiska, den andra på det praktisk-moraliska området. De lära väl icke öfvertyga många flera än dem, som redan äro öfvertygade; men de kunna väl åtminstone få gälla som ett subjektivt vittnesbörd om, hvar man på ett individuellt håll funnit skillnaden klar och skarp mellan de bägge världsåskådningarna.

Första tesen. *Idealist är den, som tror på tillvaron af en osynlig verklighet.*

För materialisten slutar världen med hans egen omedelbara horisont. Han jäfvar alla verkligheter bortom hans egna yttre sinnen. I tankar som i handlingar vill han följa sin störste profets, NIETZSCHES, bud att »vara jorden trogen». Han stryker det öfvernaturliga ur sin uppfattning af verkligheten, och med detsamma alla fasta punkter och skarpa gränser, som förutsätta ett ingripande ofvanifrån. Utvecklingen framstår för honom som en enda sammanhängande kedja, hvars början och slut icke intresserar honom; och där han ej själf kan förklara sammanhanget, där postulerar han det i förtroende till framtidens skarpare synglas. Sedan han upptäckt sambandet mellan »kropp» och »själ», tror han sig sålunda kunna förklara äfven *anden* ur hjärncellernas egna rörelser. Det objektiva blir på denna ståndpunkt endast en utkristallisation ur subjektiviteter, sanningen en kemisk fällning ur åsikter. I världen gifves icke heller något annat slags personlighet än privatsubjektet; folken äro endast slutsummor af privatindivider, Gud blir ett tomt ord eller på sin höjd en vacker fiktion för barn.

Idealisten jäfvar i ödmjukhet sina egna sinnen inför verklighetens stora gåtor. Han står, om han

eljest följt med tiden i dess verkliga framåtskridande, likt den andre på utvecklingssanningens mark; men äfven där finner han alltid något obekant x, som icke låter sig ur tingens eget väsen förklaras. Icke vid hvarje individs födelse, icke vid hvarje arts tillblifvande, icke ens vid språnget mellan kropp och själ — men förr eller senare finner han sig dock inför ett faktum som är oberoende af alla föregående, en oöfverstiglig klyfta som utvecklingen icke af egna krafter kunnat öfverbygga. *Materien* är ett sådant faktum, *naturkraften* ett annat, *lifvet* ett tredje, *jaget* ett fjärde; hvarje sann och ny *idé* i tänkarens hjärna ännu ett. Dock — icke på den eller den undertron kännes idealisten igen; det afgörande är, *att* han ser underverk i skapelsen, *att* han i naturens och lifvets utveckling skönjer luckor som endast af en öfvernaturlig vilja kunnat utfyllas — längst inne den stora luckan framför alla andra, den som skiljer anden från all materia.

Liksom idealisten således, redan på tankens väg, måste postulera en högsta personlighet ofvan jordens grus, så ser han inom mänskligheten ram lefvande personligheter af högre art än privatindividen. Det organiska hela är för honom något annat än summan af sina delar, det objektiva något mera än ett tillfälligt centrum för radierande subjektiviteter, själen något annat än en addition af intryck, privatindividen något annat än en massa sammanträffande omständigheter; sålunda är också folket, fosterlandet, för honom något annat och vida mera än den närvarande generationens samtliga medlemmar — det är en ny lefvande verklighet, för hvilken han själf kan både lefva och dö.

Andra tesen. *Idealist är den, som sätter lifvets uppgift och mål i personlighetens fullkomning.*

Materialisten har intet högre mål för sin lefnad än *lyckan,* hvilken åter inför hans mekaniska uppfattning framstår som en sammansättning af njutningar. Icke grofva sinnliga njutningar blott, det kan också vara förfinade ända till skönhetskänslans utsöktaste raffinement; icke egoistisk lycka allena, det kan också vara njutningen af att aflyfta andras bördor, lindra deras sorger, förbättra deras ställning. Men städse är blicken riktad nedåt på det jordiska goda och på yttre omständigheter. Ingen allvarlig tanke på att förbättra eget och andras väsen; det yttre lidandet är den store fienden som skall utrotas ur världen, på det att människan må kunna slå ut sin naturell i yppig blom —. Och hvarför skulle man sträfva åt något annat? Man lefver ju en gång allena, det gifves ju ingen annan verklighet än denna jord, och däruppe ofvan stjärnorna bor ingen som straffar och sig förbarmar...

Idealisten tager med tacksamt hjärta emot lyckan, om hon kommer till honom, och han önskar förvisso att hennes håfvor må sprida sig så långt ut i mänskligheten som möjligt är; men han sätter icke lifvets mening i detta ena. Han vill öfverhufvud icke köpa lyckan för sig eller andra med förbiseende af karaktärens, af det verkliga människovärdets utveckling. Den inre människans förbättring är hans stadiga mål och öfver allt annat bestämmande syfte. Icke lidandet, utan *lågheten,* det af drifter allena styrda sinnelaget, blir hans dödsfiende. I lidandet ser han rent af en bundsförvant. Sorg och sjukdom för de enskilde,

krig för folken, det kan vara den eld, som renar sinnena och bygger framtidens bättre land. Lidandet framstår härmed, likasåväl som lyckan, som ett element i den gudomliga världsordningen. De äro tvenne strängar, en svart och en hvit, på samma instrument, där en Högre spelar. Hvad mera då, om den svarta strängen skall klinga för mig? »Jag lyfter mina händer upp till Guds berg och hus...»

*

Som man ser: en skarp skillnad förvisso, skarp som mellan två raser, som mellan sol och jord — —

Härvid emellertid genast tvenne anmärkningar. Å ena sidan bör det betonas, att äfven den, som erkänner gränsens teoretiskt riktiga uppdragning, icke må vänta sig allt för mycket nytta af den i praktiken. Vi människor äro alltför litet helgjutna, för att icke världen skall vimla af öfvergångsformer, blandfärger, kompromiss-ståndpunkter — det är endast på flyglarna, hos mera utpräglade karaktärer, som de bägge motsatta ståndpunkterna kunna säkert diagnosticeras.

Å andra sidan må man icke heller fatta själfva motsatsen som en skillnad på godt och ondt, hvitt och svart. Materialismen har förvisso också en uppgift att fylla. Från densamma har oändligt mycken välsignelse kommit öfver jorden, nämligen från dess *altruism* — detta, som materialisten själf kallar för idealism och tror vara den enda rätta idealismen..

Äfven därpå känner idealisten sin Gud, att Han sålunda förmår verka goda verk äfven genom dem, som med tungan förneka Honom.

Principer vid uppfostran.

Maj 1903.

Predikanten F. W. ROBERTSON — till hvilken jag står i outplånlig skuld för mycket af det bästa, som blifvit mig gifvet i tankens och viljans värld — yttrar på ett ställe följande ord: »*Världen vill bereda ro genom att aflyfta en börda. Frälsaren gifver ro genom att gifva oss den anda och den kraft, att vi förmå bära denna börda.*»

I dessa ord afspeglar sig en motsats, som går igen på lifvets alla områden.

*

Vi möta den först på det rent *fysiska* området. Det är skillnaden mellan dem, som bygga sitt hopp om hälsa på ett ängsligt undvikande af alla farliga tillfällen, och dem, som bygga samma hopp på härdning af sin egen natur.

Vi se de förra ägna ytterlig omsorg om klädsel och diet för att förebygga »förkylningar» och indigestioner, och vi se dem springa vid minsta rykte om en smittosam sjukdom. Är det en moder som hyllar denna metod, så skall hon söka trygga sitt barn mot förkylning genom att alltid kluta på det ett plagg

mera än årstiden kräfver, hon skall sörja för dess goda sömn genom att tysta hvarje buller kring den lilles bädd, hon skall omge barnet med ett helt bevakningssystem mot onda inflytelser, och hvarje punkt i systemet är ett: »du skall akta dig för detta». Som man ser, ett rent negativt system, ett försiktighetens och flyktens system — *harens system* att undkomma alla jordens faror.

Det behöfver ju icke särskildt framhållas, att en viss portion försiktighet är nödvändig, och att man måste till en viss grad gå undan för farliga tillfällen. »Den, som ofta gifver sig i fara, han förgås därutinnan.» Men då man grundar *hela* sin taktik för hälsans bevarande på detta system, då blir det förvisso ett lägre, ett oförnuftigt. Ty lifvets och hälsans fiender äro för många, för att vi skulle kunna hoppas att alldeles kunna undgå dem. De omgifva oss dag och natt, de bo i den luft som vi andas, i den mat och dryck vi förtära, de hålla oss i ett belägringstillstånd, som börjar vid vaggan och icke slutar förrän de bragt oss ned i grafven. Tillfällena kunna således icke absolut utestängas, äfven om vi plottra bort hela lifvet på försiktighetsregler. Men när då, i ett obevakadt ögonblick, de skadliga inflytelserna finna dörren öppen, så träffa de på en svag och föga motståndskraftig organism, som blir ett lätt byte. Det bortklemade lilla barnalifvet dukar lätt under, sedan »förkylningen» öppnat en bresch genom de många plaggen. Alla dessa försiktighetsmått, de äro blott utanverk, den ständiga omsorgen om dem drager kraft ifrån fästningens kärna, själfva oron förslappar — när utanverken en dag falla, så är fästningens öde allt för lätt afgjordt.

Högre och mera människovärdigt är det system, som framför allt lägger an på att stärka själfva fästningen, så att den kan själf taga upp striden och bestå den, när faran kommer. Att härda kroppen mot organismens fiender, det måste vara grundprincipen i all fysisk uppfostran. Icke fylla lifvet med minutiös omsorg om alla hälsovårdens föreskrifter — lifvet är kort, och vi hafva fått det till andra ändamål än att pyssla med vår egen kropp — utan vänja sig vid den omgifvande naturen, *acklimatisera sig,* så att de sjukliga ansatserna studsa mot organismens egen inneboende försvarskraft: detta är den enda rätta fysiska uppfostran.

Det är iögonenfallande äfven för lekmannen, att vår tids läkekonst också lägger hufvudpunkten på denna sida. Däraf hygienens växande betydelse, däraf de profylaktiska metodernas företräde framför de terapeutiska, ehuru naturligtvis arbetet på de senare ej heller kan ligga nere så länge sjukdomar faktiskt finnas. I den moderna Kneipp-kuren se vi en direkt form af denna förnuftiga metod: att härda kroppen — särskildt den enda del af densamma som omedelbart berör jorden — så att den själf förmår upptaga en segerrik kamp mot de onda inflytelserna, utan att lita endast på bundsförvanter eller på reträtten.

*

Vi stiga ett steg högre, vi lyfta oss till den *sociala* och *moraliska* världen, för att där återfinna alldeles samma motsats mellan en lägre och en högre uppfostran.

Den ömma modern, som smyger på tå som en inbrottstjuf i barnkammaren för att ej störa gossens

sömn, är säkerligen tillika mycket mån om att göra tillvaron behaglig för den lille i hans vakna stunder. Han skall aldrig sakna leksaker, och dessa måste snabbt ombytas, på det att han må få en behaglig omväxling. Alla hans önskningar förekommas; ja, man skapar hos honom nya önskningar för att kunna tillfredsställa dem. Så växer han upp i ett öfverflöd af förströelser och njutningar, kärleksfulla händer bära honom varsamt öfver alla stötestenar, breda sammetstäcken på hans väg så att inga törnen må såra foten, hölja honom med rosor så att själfva luften må vara kredensad kring honom — — —

Och så kommer han då ut i lifvet på egen hand, sedan efter naturens ordning det kärleksfulla modershjärtat stannat och det vaksamma fadersögat slocknat. Hvad finner han? En väg, full med stenar och törnen, där människor springa om hvarandra, trängas och knuffas, tänkande hvar och en endast på sig själf, på att komma fram och komma först. Vi, som vandrat ett stycke fram på den vägen, vi kunna vittna, att där växte få rosor bland många törnen, äfven där vägen var som ljusast. Där hålles icke tyst kring den enskildes bädd att han må sofva i frid, där räckes honom inga leksaker till förströelse. Det gäller ett hårdt arbete i en bullrande och känslolös omgifning. Olycklig den, som från barnaåren insupit allt för stora behof af andras omsorg och vård, behof af en deltagande och ömkänslig omgifning, behof af kärlek...

Uppfostran skall härda människan till lifvets uppgifter. Hur dåraktig är icke den kärlek, som försummar att vänja barnet vid försakelser och umbäranden, medan denna härdning ännu kan ske under

faders och moders kärleksfulla ledning! Har man icke fått någon dylik erfarenhet från barnaåren, så blir det desto bittrare att inhämta den af lifvet själft; ty inhämtas måste den, på ena eller andra viset, och lifvet klemar icke. En ringa tjänst mot barnet göra alltså de föräldrar, som utrusta barnet med fordringar och behof i en värld, där det främst kommer an på att icke behöfva fordra för mycket — om man skall kunna rädda någon liten lycka vid illusionernas skeppsbrott...

Denna farliga uppfostringsmetod är också allt för ofta intet annat än en skyddande förklädnad öfver föräldrarnas egoism: deras räddsla för ett närliggande besvär, deras behof att smeka sina egna hjärtan med barnets leenden. De tänka icke på, att denna deras tillfredsställelse för stunden kanske köpes med uppoffring af barnets förmåga att uthärda lifvets obarmhärtiga strid. Men det gifves en annan sida af uppfostran, där man utan tvifvel handlar medvetet och dock framkallar samma resultat. Det är, där man söker en sköld mot sedliga förvillelser i *okunnigheten* allena.

Huru vanligt är icke detta, huru naturligt och — om det skall behöfva sägas — förlåtligt? Eller är det icke en tydlig föräldraplikt att hålla barnets sinne obesudladt af lifvets ondska och fulhet? Bör icke en moder varna sin son för alla tillfällen där oseder dväljas, bör icke fadern hålla frestelsen borta ifrån honom så länge möjligt är? Så kan det hända, att samma människobarn, som i de späda åren öfversvämmas af förströelser, i den mognare ungdomen hålles alldeles borta från de nöjen och njutningar, som vinka den unge mannen ute i världen — tills han en gång i

plötslig och yrvaken frihet kommer ansikte mot ansikte med frestelsen.

Detta område hör till de ömtåligaste, och det är icke godt att skrifva regler för alla naturer. Men det synes, för att här taga ett praktiskt exempel, vara en bestämd iakttagelse vid universiteterna, att de studerande, som komma från pietistiska hem, hafva den minsta motståndskraften mot de antydda farorna; och denna erfarenhet stämmer noga med den psykologiska lag, som här antydts. Är det icke ett naturligt sammanhang i detta, att den som aldrig sett en frestelse i hvitögat lättare öfverväldigas af densamma? Den rena undanflyktsmetoden visar sig alltså äfven här ödesdiger. Förargelse måste ju komma, ingen vaksamhet förslår att hålla den alldeles borta. Vill du därför ditt barn verkligen väl, så lita ej för mycket på okunnighetens makt, bred icke alltför täta slöjor öfver de farliga verkligheterna — härda ynglingens sinne äfven mot frestelserna, att han må vinna kraft emot dem inom eget bröst!

Den nyaste riktningen inom nykterhetsrörelsen har visat sig behjärta en sida af detta problem, då den framför allt yrkar på undervisning i skolorna om rusdryckernas onda. Det är samma utveckling som inom läkarevetenskapen: tyngdpunktens förflyttning till den profylaktiska metoden, som vill förekomma faran i stället för att invänta henne och först efteråt söka bot.

*

Högre än den enskilde står *folket,* där han ingår som en cell i en högre kropp. Äfven för folken ges

en uppfostran, och det är på statsmannen, som uppfostrarens ansvarsfulla kall hvilar.

Det finnes en statskonst, hvars enda vishet är att hålla folket undan allvaret. Komma internationella förvecklingar, så är denna statskonst ständigt redo till reträtt, på det att folket icke må störas i sitt lugn. Statsmannens hela traktan går ut på att låta folket frodas i så vidt möjligt behagliga omständigheter, och till behaget hör först och främst en absolut befrielse från all beslutsamhet, alla ansträngningar, all kraftutveckling utanför de enskilda intressena — allt, som styrker och härdar själfva folksjälen.

Se vi månne nu likheten mellan detta regeringssystem och den oförnuftiga hälsovård, som sätter sin enda lit till ytterplagg och frivillig karantän? Igenkänna vi den svaga moderns metod att klema bort barnet till kropp och själ, så att det förlorar all inre och verklig motståndskraft?

Ständig reträtt har aldrig räddat ett folk från allvaret. Tvärtom är denna taktik den säkraste att locka fram faran, på samma gång som den med nödvändighet slappar folkets kraft att möta faran. Förr eller senare kommer den stora pröfningen; och folket, som aldrig lärt att lita på sig själft, som aldrig ens haft tillfälle att styrka sin självkänsla — det bortklemade folket, som ej var härdadt i sin själ, blef ett lätt byte för någon af världens många vrakplundrare ...

Sannerligen, äfven folken behöfva understundom en frälsare, som gör dem dugliga för lifvet, icke genom att aflyfta deras bördor, utan genom att gifva dem *andan och kraften att bära de af lifvets Herre förelagda bördorna.*

Hvad vi behöfva.

En moral-politisk studie.

I.

Dec. 1902.

Det berättas, att den danska prinsessan Rikissa, då hon fördes öfver gränsen för att blifva svenske konungen Erik Knutssons brud, klagade öfver, att hon icke mottogs med vagn och körsven såsom i sin faders rike, utan måste stiga till häst. De svenska fruarne svarade härtill: »*I fören oss icke hit några jutska seder!*»

Sju sekler hafva förflutit sedan den dagen, då dessa stolta ord fälldes, och förvandlingens lag, som arbetar äfven i nationernas hjärtan, har fört oss långt bort från denna ståndpunkt af primitiv självkänsla. Nu rädas vi ej längre för främmande seder. Det ser tvärtom ut, som skulle vi principiellt föredraga det utländska framför vårt eget. För det inhemska anse vi oss hafva gjort nog genom att sammanföra några ytter-sidor däraf i ett lefvande museum, där stockholmaren kan finna en stunds divertissement på vandringen mellan guldkrogarne. I vårt verkliga, allvarliga lif äro vi allt för högt kultiverade för att vilja på något sätt framhålla vårt ursprung ur en särskild nation. Vi betrakta dylikt som kråkvinkelsvanor, hvilka våra

föregångsmän och föregångskvinnor brösta sig öfver att hafva vuxit ifrån.

Nationernas hjärtan förändras. Hvar är nu den sorglösa, dådkraftiga vikingahug, där man velat se svenskens mest nationella drag? Hvar är hjältesinnet, Fritiofslynnet? Det är icke sådana dygder vi nu till dags premiera. Hjältemodet tyckes hafva värkt bort — men lättsinnet och sorglösheten hafva vi kvar.

Förvisso, det är »something rotten» i vårt konungarike. Hvad är det som mest faller i ögonen vid en blick öfver den svenska nationen i samtiden? Å ena sidan utan tvifvel en rik blomstring i vitterhet och vetenskap tillika med en aktningsvärd lifaktighet på näringslifvets område. Å andra sidan en slapp och svag nationalanda samt en *förfärande nedgång af den allmänna och enskilda moralen.*

Vi skola nu icke forska i sammanhanget mellan dessa företeelser. Vi skola endast fästa oss vid den sistnämnda och angifva en väg till möjlig förbättring därutinnan.

Vi skola härvid måhända komma att tangera ömtåliga saker. Men hvarje politiker, som tager sitt kall på allvar, får vara ett stycke läkare äfven därutinnan, att han icke får låta en falsk grannlagenhet afhålla sig från att undersöka patientens tillstånd. Han får ej frukta att vidröra sår af hänsyn till patientens närmaste obehag. Han får ej väja undan för en naturell — då det onda kanske gömmer sina rötter *just i denna naturell.*

* * *

Själfva faktum börjar framstå i sådan tydlighet, att det ådragit sig äfven utländingars uppmärksamhet.

Det är hufvudsakligen i tvenne riktningar vi svenskar synas vilja slå sorgliga rekord: i våld mot person och i ekonomiska »oegentligheter». Vi läsa i pressen om mord och försnillningar till den grad ofta, att vi rent af blifvit slöa för intrycket. Det är som en klocka i rummet, vi höra ej hennes ständiga pickande; men så snart vi spetsa öronen, så är ljudet där. Det går icke att förneka själfva saken. Det går icke heller att slå sig för bröstet och söka tröst i den tanken, att det ej är sämre ställdt hos oss än hos andra. Det *är* dåligt med oss äfven relativt sedt; därpå behöfves endast det vittnesbörd, att man i Danmark — såsom nyligen upplysts — icke längre vågar dela risken med det svenska bolag, som gör i assurans mot försnillningar. De danska och norska bolagen af denna art lämna ordentlig utdelning; det svenska kan knappt fullgöra sina förbindelser mot försäkringstagarne. I sanning en skärande illustration till dogmen om »Europas mognaste folk»!

Med svidande skam och sorg måste fosterlandsvännen bevittna detta, att äfven *hederlighetens* nationaldrag börjar vika ifrån oss. Förr ansågos ju svenskhet och ärlighet som synonyma begrepp; kunna vi längre upprätthålla denna tradition inför utländingens kallt iakttagande blickar och inför våra egna samveten? Nationernas hjärtan förändras...

Dock — det är ännu ej ådagalagdt, att det onda sitter i hjärtat. Redan det epidemiska sätt, hvarpå försnillningarna uppträda, tyckes innebära en tröstegrund. Epidemier pläga ju gå öfver. Under tiden har man att tillse, att de icke gripa allt för mycket omkring sig; och för detta ändamål har den moderna

hygienen lärt oss att först uppsöka det ondas *bacill.* Utan kännedom om själfva smittämnet kan man icke hoppas att kunna begränsa eller utdrifva epidemien.

Två omständigheter förena sig emellertid att göra samhällsbakteriologien så svår och otacksam.

Den ena är den, att man icke må vänta sig starkt framträdande lyten som grund till det onda. Baciller utmärka sig som bekant icke genom storvulenhet i växten. Det är *helt små tendenser hos de enskilde, hvilka, när de summeras samman, blifva till nationalfel och samhällssjukdomar;* och den enskilde är icke mycket benägen att därvid erkänna sig som medskyldig, då felet synes honom så bagatellartadt litet.

Men nu kan det hända, att tendensen öfver hufvud *icke ens förefaller honom som ett fel.* Detta är den andra här inverkade omständigheten. Under sin utvecklingsbana från den privata till den publika sfären kan en samhällsbacill undergå förvandlingar, som för oss maskera hans spår. Vi erkänna samhällslytet som sådant, men vi igenkänna ej dess rot hos den enskilde. Vi se ej dess sammanhang med privatvanor, som te sig för oss såsom oskyldiga eller rent af förtjänstfulla. Icke kan denna vederstyggliga nattfjäril härstamma från denna lilla vackra larv!

Jag skulle vilja fästa en alldeles särskild uppmärksamhet vid denna sida af saken, alldenstund den sammanhänger med ett psykologiskt förhållande af utomordentlig bärvidd. Vi äro till den grad bundna vid våra naturellер, att vi omedvetet justera vår moral till öfverensstämmelse med naturellen, i st. f. tvärtom. *Det är en lifsfarlig illusion att tro folken medvetna om de fel, som föra dem i fördärfvet. Folken gå under*

därför, att de icke längre igenkänna sina fel som fel. Likt pilten i Andersens saga, med den förtrollade glasbiten i ögonen, som förvandlar det granna till styggt och det stygga till grant — alltså vandra folken, när deras moraliska hälsobrunnar börja sina, den mörka vägen mot döden och domen...

Forskar man efter rötterna till ett samhällsondt — låt vara äfven ett ondt af mera tillfälligt slag — så är alltså ingalunda sagdt, att de skola för den allmänna föreställningen framstå som verkliga lyten. Så enkla äro icke de politisk-sociala problemen, änskönt man alltför ofta ser dem så behandlas. Det är icke uteslutet, att den moraliska slappheten hos vårt folk kan fota i något, som vi vant oss att anse som en dygd. Hvad vi på djupet behöfva, kan vara något som breda opinioner ännu anse som ett ondt, ett fel, en lägre och öfvervunnen ståndpunkt.

II.

Hvad vi svenskar behöfva för att stärka vår moraliska ryggmärg, kan uttryckas på många sätt och ses i många riktningar. Jag fäster mig speciellt vid en af dessa synpunkter, då jag säger, att vi behöfva en strängare *formalism.*

Den allmänna föreställningen stämplar formalism som ett trångsinne och utvecklingshinder, alltså som ett ondt. Det är i klaraste medvetande härom, och med hänvisning till föregående artikels slutanmärkning, som jag återupprepar det: svenska nationens nuvarande lifsbehof är *en starkare känsla af formens betydelse* och *en större aktning för densamma i handling.*

Man skilje mellan former och *formler*. Formler äro slingerkrokar och omvägar till målet, onödigt kram, hvarmed en byråkrati plägar draga en mur mellan sig och folket. Mot formlernas ogräs kunna vi icke vara nog stränga. Men vi må akta oss att med formlerna också upprycka ur vår mark de sunda och äkta *former*, i hvilka hvarje tids sanningar funnit sitt nödvändiga uttryck.

Att utarbeta bättre och mer adeqvata uttryck för sanningen är en plikt, som följer med arbetet på sanningens eröfring. Sålunda händer det allt emellan, att för trånga former måste tänjas ut eller för vida stramas till. Äfvenledes se vi nya former i en ständig process aflösa gamla, som lefvat ut eller stelnat till formler. Men intill dess denna process i hvarje särskildt fall nått sitt mål, *måste den gamla formen hållas i helgd.* Intill dess en ny lag aflöst den gamla, skall den gamla åtlydas. Intill dess vi funnit en bättre moralisk princip, skola vi fasthålla vid den förra. Vi måste göra som ormarne: vänta med att aflägga det gamla skinnet, tills det nya är moget och färdigbildadt.

Det är alltså formlösheten, laglösheten, principlösheten, det är detta som är det ondaste onda. Dåliga lagar äro icke folkens värsta fara; värre är laglösheten. *En dålig lag är bättre än ingen lag* — intill en viss gräns. Den enskilde kan tycka sig taga mindre skada af principlöshet; summerad samman till ett nationaldrag, blir formlösheten förbannelsen framför alla andra och en dödlig sjukdom.

Det är i denna mening jag framställt vår brist på sund formalism som ett ödesdigert nationallyte. Sedan vi upptäckt de gamla formernas relativitet, tendera vi

att göra rent hus på alla former, i stället för att arbeta ut nya och sunda former. Sannerligen, vi hafva icke valt den bättre delen...

Dessa teser skola nu närmare belysas, och först från allmän nationell synpunkt.

* * *

Den svenska nationen behöfver en tuktan i formalism redan af yttre grunder, på samma sätt som en person efter att hafva missbrukat mat och dryck behöfva föra *diet*. Läkaren menar icke precis, att ett läppjande på den förbjudna frukten skulle i och för sig komma obotlig skada åstad. Men han tviflar på, att patienten själf äger kraft att sätta gränsen, intill hvilken missbruket kan af kroppen tolereras. Patienten behöfver raka linier att hålla sig till, så att han undgår risken att kasta sig själf i ödesdiger fara.

Det finnes personer och nationer, som kunna vandra sin väg ostraffligen utan dylika räta linier. Detta förutsätter då hos dem med nödvändighet stor självkännedom och stor självbehärskning. Det kräfves öfverlägsenhet för att kunna lefva sitt lif utan principer. Engelska folket, fostradt i en lång och hård skola, äger mer än andra denna öfverlägsenhet. Det har i blodet en känsla för ordning och rätt, som eqvivalerar lydnad för skrifna lagar. Det har visat sig kunna *tåla mycket frihet* utan att taga skada till sin själ.

Vi svenskar vilja åtnjuta den engelska friheten och självstyrelsen utan att äga engelsmännens starka själar att bära ett offentligt ansvar. Vi få icke fördölja för oss, att vi som nation icke hafva någon stark karaktär. Vi utmärka oss för en viss ridderlig svaghet,

mycken böjelse för fåfänglighet, parad med det drag af sorglöshet och lättsinne som står åter af vikingalynnet. Idel älskvärda egenskaper utan tvifvel, och fullt förtjänta af utlandets så hett åtrådda beröm; men det är icke sådana, som tidens allvar kräfver hos små nationer med mäktiga grannar. Vi höra icke till de folkslag, som kunna bevara sig ofördärfvade utan principer.

Och nu hafva vi snart druckit af frihetens söta vin ända till själfsvåldets rus. Långvarig fred och goda penningetider hafva lockat oss till utsväfningar i »individualism» och annan samhällsfarlig idrott. Friheten har kommit vår naturell att svälla ut mera med sina dåliga än med sina goda sidor.

Denna utveckling har icke kommit alldeles oväntad. Det är en gammal erfarenhet, att svenska folket har lättare att bära onda än goda tider. Det är icke, som sin hjälte, »i med- och motgång lika, sin lyckas öfverman». I motgång och lidande har det svenska folket vunnit oförvansklig ära för ståndaktighet, för mandom, för trohet intill döden. Aldrig har historien sett ett tåligare, modigare, härligare folk än Karl XII:s folk. Det är, som gömde detta folk alla sina bästa egenskaper till lidandets dagar.

Å andra sidan har det visat sig, att vårt folk *behöfver en hård hand öfver sig* för att framstå i sitt bästa ljus. Väl aldrig har i historien framträdt ett folk med mer utpräglade *monarkiska* böjelser. Alla sina politiska storverk har det gjort i lydnad under stränga herrar. På detta sätt är dess historia dess konungars. När den starka handen — en Magnus Birgerssons, en Gustaf Vasas, en nionde eller elfte

eller tolfte Karls — släppt sitt tag och folket fått taga sina öden i egna händer, då har kraften svikit. Uppgiften att själft regera sig — den uppgift som faller sig så naturlig för den anglosaxiska rasen — den har svenska folket icke med lika heder mäktat, vare sig i aristokratiska eller demokratiska tider. De fulaste bladen i dess historia tillhöra sådana tider. Det blir som under den typiska »Frihetstiden»: en öfvergående kulturell och ekonomisk blomstring, köpt med politisk och moralisk dekadens.

Geologien lär oss, att äfven lös sand och mjuk lera kan förvandlas till hård sandsten och skiffer, så hård att den eldar mot stål, om den blott utsättes för *tillräckligt tryck*. Här ligger nyckeln till svenska folkets gåta. Här ligger förklaringen till det förflutna, och här ligger desslikes hoppet om framtiden.

Vi äro nu vid 20:de århundradets början redan ett godt stycke inne i en ny frihetstid, och tidens utprägladt demokratiska tendens skall snart föra oss ännu längre in på den vägen. Hafva vi icke de kända symptomen typiskt omkring oss, låt vara ännu icke i mera framskriden grad! Den svenska nationens af naturen mjuka stoff gör sig åter gällande. Men vi äga hoppet, att nationen ännu en gång skall kunna *elda mot stål*. Hvad den behöfver, är ett tillräckligt tryck. Detta, och endast detta, kan återge den fasthet och styrka.

Från monarkien kunna vi, under förutsättning af en normal utveckling, ej längre vänta detta pånyttfödande tryck; ty äfven troner äro underkastade tidsandans förvittrande kraft. Skola vi då ställa vårt

enda hopp till det stora lidandet i en kommande nationell pröfning? Måste trycket komma utifrån?

Så illa behöfver det dock icke vara. Vi äga numera åtminstone en utsikt till sundt tryck inifrån, och vi fästa denna förhoppning vid vår nya *värnepliktslag*. Den garanterar vårt folk en strängare uppfostran till ordning och punktlighet. Den är ägnad att rycka upp det till rätare linier, stramare former, fastare punkter. Detta är det djupaste sambandet mellan rösträtten och värneplikten. Klarseende fosterlandsvänners intresse för den allmänna värneplikten berodde icke minst på detta psykologiska förhållande, att de hoppades densamma skola medföra den *tuktan till formalism*, som vårt folk så trängande behöfver.

* * *

Jag har talat mot bakgrunden af det faktiskt växande sedefördärfvet inom vårt folk. Om vi i vissa fall kommit djupare ned i moralisk slapphet än andra folk, så måste orsaken ligga i något rent nationellt förhållande; och jag har sett den i vissa svenska karaktärsdrag, som göra frihetens gåfva mer än vanligt farlig för oss.

Jag betraktar sålunda försnillningarna, våldsgärningarna och den i allmänhet sjunkande aktningen för lagen som ett nationellt och samhälleligt lyte. Det är ett djupt misstag att skrifva allt detta på privata konton, med hvilka nationen som sådan intet har att skaffa. Vi kunna icke två våra händer inför företeelser af denna omfattning. De äro tydligen att fatta som sporadiskt framträdande symptom af en all-

män social och nationell ohälsa, för hvilken vi alla hafva vår del af ansvaret.

Hvar detta ansvar är att söka, skall jag i en ytterligare artikel söka påvisa, genom att flytta betraktelsen ned till den privata sfären; på samma gång som jag då får tillfälle att framhålla den sunda formalismen som något vida mer än hvad i dag framskymtat — icke blott som en tillfällig kur för folken, utan som det positiva uttrycket för och den praktiska kärnan i all moral.

III.

Vill man med ett enda ord karaktärisera den rundt omkring oss härskande moralen, så skulle man kunna säga att den heter: *synda litet!* Iakttagaren återfinner denna princip på alla, äfven de mest oväntade, områden. Stjäla litet, ljuga litet, bedraga litet, ockra litet, göra litet hor — det är alltid detsamma. Icke mycket, Gud bevare oss, icke så mycket att det märkes, icke mer än andra! Men det gör ingenting om det blir litet öfver gränsen. Att hålla sig strängt innanför den gamla marginalen, det är en småfuttighet som man länge sedan vant sig ifrån, det är moral för barn och tjänstefolk. Det förnäma herrskapet tager för sig i anspråk rätten att utan hinder af gamla fördomar själf bestämma sitt handlingssätt för hvarje särskildt fall — naturligtvis i aktningsfull öfverensstämmelse med bruket hos andra herrskap.

Denna moral har, som man ser, två fronter: å ena sidan mot grofva syndare, de som synda *för mycket*, å andra sidan mot de rättrådiga, som icke

synda alls. De äro bägge vår tid lika förhatliga: de förra dock mindre än de senare, ty gent emot de senare känner den moderna människan dock icke den välgörande känsla af egen förträfflighet, som plägar lägga sordin på mänskliga antipatier.

Sålunda hafva vi börjat utplåna artskillnaden mellan rätt och orätt och förlägga moralen till en viss *grad* på orättsidan. Det är icke en handlings kvalitet, utan det är dess kvantitet, som för oss bestämmer dess moraliska halt. Först om stölden når upp till ett visst belopp, först då igenkänna vi den och stämpla den som brott.

Men hvem är det då, som bestämmer detta belopp, denna grad, detta *litet* och *lagom?* Det gör »andra», bruket, den allmänna opinionen. Det är öfverlämnadt åt den enskildes tycke och smak, d. v. s. känsla af den allmänna opinionen. Och hvem bestämmer den allmänna opinionen? Nationens *naturell:* nedärfda traditioner, fysiska instinkter, tidsandans omedvetna tryck . . .

Därför flyttar sig polen för detta lagom ständigt, och i samma riktning som folkets naturell. Äro vi icke mera toleranta mot svindlaren och försnillaren än våra fäder voro? Opinionen har vant sig vid saken och flyttat sin jämnviktspunkt något litet. En vacker dag äro tjufvarne i *majoritet,* och då är det de som bestämma den moraliska polen — —

Det är på detta lagom, detta litet, som enskilde och folk glida in i fördärfvet.

*

»I en värld, där allt flyter och rinner i hvartannat, är det för människorna nödvändigt att skapa

sig fasta klippor, för att ej drifva med strömmen och förlora allt herravälde öfver tillvaron. Sådana fasta klippor heta principer. Man kunde ock kalla dem *ledstänger öfver frestelsernas hala bro.* De gifva oss fasta punkter till stöd på den farliga vägen. De möjliggöra för oss att ordna vårt lif så, att vi icke likt djuren blifva slumpens lekbollar. De allena gifva den allmänna samlefnaden man och man emellan dess förnuftiga karaktär.»

Jag har sagt dessa ord en gång förr — för fem år sedan — i en tidning. Och jag har än större anledning att säga dem nu igen.

Gent emot tidens glidande moralprincip kan man nämligen endast ställa de gamla buden: Du skall *icke* dräpa, *icke* stjäla, *icke* förråda din nästa! Det finns ingen annan moral än den som säger: du skall *icke* synda. *Punktligheten*, det strikta iakttagandet af gränsen mellan rätt och orätt, är moralens kropp, utan hvilken den icke finnes till för oss.

Det gifves undantagsfall, då den gifna gränsen kan visa orätt; och det gifves undantagsmänniskor, som i sin egen rena ande finna ljus att upptäcka och justera sådana irrgångar. Men — det är endast konungar, som äga dispensations- och benådningsrätt. Hvart skulle det taga vägen med rättvisan, om man satte benådningsrätten i den enskildes egen hand? Må vi tacka Gud, att vi förskonats från det fruktansvärda ansvaret att korrigera lagarna och den tyngsta af alla uppgifter, den att fritt välja alla sina steg på lefnadsvägen! För resten, är det så farligt om man skulle taga ett felsteg på hundra steg? Bättre det än att gå vilse hela sitt lif . . . Låtom oss därför hålla oss

till detta ena: punktlighet i lydnad under lag och principer! Eljest hafva vi *intet* stöd. Punktlighet är roten och upphofvet till allt godt.

Som alltid är det sedligt rätta också det enda i grunden kloka och nyttiga. Vi befinna oss ombord på ett skepp som gungar öfver ett villande haf med osedda stränder — ett enda steg öfver relingen bringar dig lika säkert ned i hafvet som ett långt hopp, och du borde icke lita allt för mycket på att det finnes händer som kunna draga dig upp!

*

Man tänker kanske, att *kulturen* räddar oss ur alla faror och ger oss säkra stöd i frestelserna. Ett bottenlöst misstag! Det är icke kulturen, vår tids kultur, som lär oss att gå på vattnet. Denna kultur ger oss skarpare ögon att se vår egen materiella fördel och skarpare verktyg att nå dit fram, men den lär oss icke att underordna vår fördel under högre syften. Den sticker ingen enda rottråd ned till vårt hjärta. Den vänder sig endast till intelligens och energi. Den har för länge sedan tagit afsked af moralen, för att i stället renodla mammonsdyrkare och skönandar.

Eller vågar någon påstå, att vår fina kultur skyddar för brott, d. v. s. att brottsligheten har blifvit ett karaktäristikum för de obildade? Ser man då icke, att tiden snarare tenderar att hopa fördärfvet uppåt höjderna? Att de högre och lägre samhällslagren skilja sig genom finare och gröfre *former* af brott, men att *brottsligheten* är densamma, åtminstone icke aftagande uppåt?

Där den obildade mannen stjäl, där »försnillar» den bildade. Där den ene mördar, där konkurrerar

den andre ihjäl sin nästa. Där den ene gör våldtäkt, där begagnar den andre fina förförelsekonster. Och så vidare. Sannerligen kunskapens träd är icke bara på godt — —

*

Huru fint den kulturform, som nu går sin segergång öfver världen, förstår att maskera sina immoraliska tendenser — huru väl den döljer sin maskstungna kärna under en fager yta — det skall måhända framstå klarare för en och annan, om man har tålamod att följa mig genom ännu ett kapitel. Där skall jag ändtligen få komma fram till några praktiska tillämpningar, till hvilka denna lilla undersökning egentligen syftat.

IV.

I begynnelsen af förra århundradet sammanfattade HANS JÄRTA sitt hat och förakt mot tidens materialism i ett enda ord: *statistik.* Skulle jag på samma sätt koncentrera i en hjärtpunkt hvad jag anser vara tidens onda bland de bildade klasserna, så skulle jag säga: *diplomati.*

Det är diplomatien som fördärfvar oss — denna räknekonst, enligt hvilken två gånger två är fyra ifall det konvenerar, men eljes hvad som helst som behagar bättre — denna utvecklingsfientliga världsklokhet, som väjer undan för allt mänskligt, fel och svagheter lika väl som förtjänster, med samma honnör för båda — denna lifsåskådning enligt hvilken man *måste mera lyda människor än Gud* . . . Diplomatien förgiftar vår luft, snärjer våra ben, fyller vår väg med

en tropisk vegetation af onödiga hänsyn, så att vi knappt längre kunna se en horisont!

Och så äro vi diplomater icke blott mot hvarandra utan också mot oss själfva. Vi kringgå våra egna svagheter med samma respektfulla hänsyn som andras. Vi pläga och vårda dem och buga för dem, och diplomatien skänker oss medel att fortsätta självbedrägeriet, tills vi ställt hela vår själ i utvecklingsfiendens sold — utan att veta af det.

Sålunda besmittar diplomatien vår vandel i de mest skilda riktningar. Det är här visst icke fråga om några öppna eller grofva försyndelser; diplomatiens uppgift är tvärtom att dämpa syndfullheten och mynta ut den i så små valörer att den icke märkes. Man får således sällan tag i något öppet fel; det är småfelens summa, systemet, som fördärfvar oss.

När vi alltså fullgöra plikter och förbindelser så där i närheten af förfallotimman; när vi tycka oss göra nog om vi uppfylla ett löfte till tre fjärdedelar; när vi sätta personliga hänsyn öfver saken; när vi missbruka all slapphets valspråk *summum jus summa injuria* för att komma ifrån den formella rätten och mera ogeneradt tjäna ett intresse eller en skötesynd; när vi schackra med egna meningar och öfvertygelser endast för att hålla oss kvar i en majoritet och få vara med om att sudda ihop ett beslut, likgiltigt hvad — då göra vi ingenting värre än hvad som sker alla dagar och väl snart anses som bevis på en god uppfostran, i alla händelser på en klok världsvana; men samhällsmoralen dör i detta system af idel diplomati!

Diplomatien är alltså det tecken, i hvilket vi med högburet hufvud och under våra medmänniskors aktning befria oss från moralens stränga tvång. Och formalismen är vår enda väg tillbaka.

Nu menar jag, att den formföraktande diplomatien på höjderna står i organiskt sammanhang med den öppna laglösheten nere i dalarna. Det är i de rådplägande församlingarna och de bildade salongerna, som laglöshetens larv födes, i och med det att man börjar tumma på de gifna formerna; sedan är det blott en utvecklingsfråga, när han skall slå ut det öppna brottets svarta vingar.

Hvar och en af oss, med eller utan offentligt ansvar, som gör diplomatien till sin högsta lag, har alltså sin del af skulden, att vårt folk går nedåt i moraliskt afseende. Han sviker noblessens första obligation att i sitt handlingssätt vara ett föredöme för de mindre upplyste. Han spinner sin lilla tråd i det nät, hvari svagare viljor ohjälpligt fastna. I hans förakt för den formella rätten börjar vårt samhällsonda. Lägre naturer draga ut konsekvensen i gröfre form. Det är till sist blott en gradskillnad från rådssalen, där man tummar på den formella rätten till förmån för stundens intresse, ned till den mörka gränden, där knifven drages i hämndlystnadens vilda uppsåt, eller till det ensamma rummet, där vid lampans tysta sken pennan nedskrifver den första falska siffran...

Sannerligen, man blir blidare i sin dom öfver alla dessa systemets offer, då man ser huru samhället sålunda preparerar och predisponerar brottet, genom

att öfverse med — för att icke säga uppmuntra — dess finare former.

* * *

Det sammanhang, jag här velat framhålla, kan ju synas rätt naturligt, och man frågar sig hvarför i allmänhet ögonen ej äro mer öppna därför. Hvilka fjäll har diplomatien lagt för ögonen för att dölja det?

Svaret är icke synnerligen svårt. Tydligen måste formalismen göras på något sätt misstänkt, så att man vänder sig ifrån denna enda rätta väg. Och det har skett genom förebråelsen för det lyte, som synes tiden farligare och skamligare än allt annat — för andefattigdom. Det är mycket på modet att betrakta hvarje formalistisk ståndpunkt som tecken till en bristande begåfning, den där klänger sig fast vid bokstafven och ytan, enär den icke orkar tränga ned till andan och djupet. Hur har man icke förhånat t. ex. Talmud-uttolkarnes bokstafsträldom?

Vill man någon verklig klarhet, så borde man dock icke låta sig förvilla af denna godtköpssynpunkt. Det finnes mellan himmel och jord icke något godt, som icke kan missbrukas; därför borde vi hafva lärt oss, att möjlighet till missbruk icke stämplar en sak som ond. Det gifves intet så idealt godt i vår värld, att det icke har någon dålig sida; icke visar det då mycket förstånd att förklara en sak för dålig, därför att den har en dålig sida — innan man sett efter, om där icke också finnas goda sidor, och om icke de öfverväga.

Det borde då hafva fäst uppmärksamheten, att alla lagar själfva fordra att tolkas efter bokstafven.

Då det icke är sannolikt, att all världens lagstiftning far vill i en grundläggande fråga, så synes redan häraf vara klart, att det ändå måste ligga något af värde i bokstafven, något som öfverskyggar dess dåliga sida. Den ringaste eftertanke finner genast detta värde: bokstafven allena är det fasta, det i mänsklig mening *objektiva.*

Bokstafven är ett skydd mot det offentliga lifvets farligaste skadedjur — vida farligare än andefattigdomen — nämligen godtycket och passionen. Lagstiftarne hafva känt människonaturen, då de uppställde fordran på bokstaflig tolkning. Ty sådan är vår natur, att vi i intressets ögonblick allt för lätt förlora förmågan att se det rätta. Vi äro inga kallt beräknande maskiner, utan varmblodiga varelser med röda drifter. Därför hafva vi så svårt att själfva se, hvar vår rätt slutar och vårt intresse börjar. Ja, det förhåller sig rent af så, att *när vårt intresse vuxit sig riktigt stort så tyckes det oss förvandladt till rätt.* När subjektiviteten nått en viss höjd, så förefaller den oss som objektivitet — —

Ett parti kan alltså som sådant icke vara medvetet om ensidigheten i sitt program. Släpp ut lagens anda naken på den politiska allmänningen, och hvarje parti skall ofelbart tolka henne till sin förmån! Därför behöfva vi i rättens och samhällets namn ett skydd för lagens anda. Detta skydd är bokstafven, den fasta formen. Vi hylla bokstafven, icke för att i dess hägn få vränga andan, utan för att med densamma hindra själfviskheten, godtycket, passionerna att våldföra sig på lagens anda. Kostar det tid och ansträngning att klättra öfver denna mur, och kan

det hända att man rent af fastnar där — en långsam och garanterad rättvisa är i alla fall bättre än risken af en skyndsam orätt.

Kanhända ligger i denna uppfattning af rättstillståndet en kännedom om eget och andras mänskliga väsen, tillika med en viljeriktning mot det objektivt rätta, som neutraliserar tillvitelsen för andefattigdom. I alla händelser har tiden behof af denna viljestyrka och självbehärskning i långt högre grad än af anderikedomen hos »intelligenspumpor» efter Viktor Rydbergs terminologi!

* * *

Härmed har jag fört den viktiga frågan så långt in, jag för närvarande förmår. Vi hylla den fasta förnuftiga formen såsom vårt enda *surrogat för det objektiva.*

Ty det är i subjektiviteten vår verkliga fara ligger. Icke subjektiviteten i och för sig, ty den är nödvändig som ångkraften för maskinen. Utan den gräns- och tygellösa subjektiviteten. Säg icke, att det ena subjektet korrigerar det andra, så att slutresultatet i alla fall skulle bli en förnuftig tygel på den enskilde! Den starkare tager makten där subjekterna dresseras i frihet, och den råa viljan kommer till högsätet i förnuftets och rättens ställe. Sålunda fullborda vi på öfverkulturens höjder kretsloppet tillbaka till naturtillståndet. Ormen biter sig i stjärten...

Regleringen af våra självviska viljor kan endast komma utifrån, från en punkt utanför vår mänskliga

natur. *Det är det objektiva vi i djupaste grunden behöfva*, så som vi aldrig behöft det förr. Det objektiva allena kan frälsa en i subjektivitetens irrgångar villfarande värld. Det objektivas sol måste sända en stråle till våra ögon, om *folket, som vandrar i mörker, åter skall kunna se ett stort ljus!*

Reaktion.

April 1897.

Det gifves för en apriorisk betraktelse trenne olika tillstånd inom det politiska lifvet. Det kan stå stilla på samma punkt, endast hålla sig kvar i de gamla hjulspåren, utan rörelse vare sig framåt eller tillbaka; detta är *stillastående* — Kinas tillstånd, som ingen lärer vilja rekommendera. Det kan röra sig rakt fram mot nya idealer, så att folket med hvarje dag definitivt lämnar något gammalt bakom sig likt vandraren i ett nytt land; detta är *progress* eller framåtskridande. Lifvet kan slutligen också sträfva i en retrograd utvecklingsriktning, det kan befinna sig på återtåg från senaste landvinningar till äldre positioner; detta är *reaktion* eller, ordagrant, tillbakagång.

Ordet reaktion har en stygg klang i våra dagar. Det synes på vissa håll hafva fått gestalten af ett hemskt spöke, vid hvars blotta åsyn mängden med fasa flyr. Så snart man håller upp dess namn öfver ett politiskt förslag, så betraktas detta som dömdt. Ordet har sålunda blifvit ett prima vapen i arsenalen af politiska slagord.

Sådana vapen äro icke goda att parera, ty de vädja aldrig till förståndet, de vädja direkt till fördomar och passioner. Slagordet lefver alltid på något uns sanning; men genom den obegränsade räckvidd partiet gifvit detsamma blifver det blott allt för lätt en stelnad lögn; man kräfver dogmatisk giltighet äfven för det falska skalet, ända tills ordet blifvit ett extrakt af partiensidigheten och ett skymmande dok för sanningen. Ett sådant ord kastas sedan som en kappa öfver hufvudena på den okunniga massan för att hindra denna att se själf; och massan bär den utan tanke på att pröfva dess hållbarhet.

Men den som vill med allvar inträngа i det politiska lifvets väsen, han tål icke bindlar för ögonen — han går själfva slagordet in på lifvet, för att efterse om det verkligen gömmer den absoluta sanning som partidogmatiken hos detsamma postulerar.

* * *

Det behöfves ju från själfva början icke mycken eftertanke för att inse, att det raka framsteget icke under alla omständigheter är nyttigt eller ens rådligt. Antag att en afgrund öppnar sig framför foten, skall man då för framåtskridandets skull taga ut steget tills man stupar i densamma? Ser man då icke, att under sådana omständigheter de mest framskridne just äro de som äro fördärfvet närmast? Alltså, om verkligen ett folk slagit in på en farlig utvecklingsriktning, då är det uppenbart, att en reaktion, ett återvändande från afgrunden, är den enda rätta politiken.

De som blindt fördöma all reaktion måste alltså, därest de eljest hafva någon konsekvens i sin tankegång, anse, att folken öfverhufvud ej kunna af sig själfva komma in på sådana afvägar. De tro, att utvecklingens väg är den räta linjens, ständigt rakt fram, så att dagens idé alltid är bättre än gårdagens och sönerna alltid förmer än sina fäder. Endast ur en dylik förutsättning kan denna dyrkan af »moderna idéer», blott därför att de äro moderna, endast därur kan detta förakt för allt gammalt, blott därför att det är gammalt, förstås och förklaras.

Men man behöfver icke bläddra länge i historiens protokoller öfver utvecklingen, förrän man finner, huru grundfalskt ett dylikt betraktelsesätt är. Man ser nämligen historien utdela sina bästa pris åt dem som sträfvat i reaktionens tjänst, likasåväl som åt dem hvilka verkat för omedelbart framskridande.

Gustaf Vasa, då han krossade unionen och återställde svenska staten på den gamla grundvalen från folkungatiden: Gustaf III, då han förgrep sig på den tid som själf tagit frihetens namn — tjänade de icke båda den argaste reaktion? Dock tänker jag, att Sveriges rike skall intill döddagar tacka dem därför. Och vi finna liknande exempel, om vi vidga blicken ut öfver hela vår europeiska kulturkrets. Den stora folkvandringen, som störtade Europa flere sekler tillbaka i barbari, hvilken fruktansvärd återgång i världsutvecklingen var icke den till synes! Och den mäktiga rörelse, som kallas reformationen, vittnar ju med själfva sitt namn om tendenser att återknyta utvecklingen vid öfvergifna ståndpunkter. Djärfves då någon påstå, att den utlefvade antikens ersättning med sundt

människomaterial, att det friska luftdraget in i den urartade kyrkan, att detta icke i stort sedt varit till mänskligheten gagn?

Ju mera vi studera historien, desto mera öfverraskas vi af dylika reaktionära företeelser, hvilka med tiden visat sig hafva tjänat utvecklingens rätta syften. Det börjar förefalla oss, som gjorde sig här en viss lagbundenhet gällande. Sveriges historia t. ex., med sina stigande och fallande böljor — medeltiden och Gustaf Vasa, rådsherrarne och Karl IX, förmyndarne och Karl XI, frihetstiden och gustavianerna och så vår egen tid — är det icke en enda väfnad af framåtskridande och tillbakagång, af progress och reaktion efter hvarandra? Slutligen se vi som i ett klart ljus, att just denna växling i själfva verket är lagen för all historia.

Utvecklingen går icke raka vägar, den går i zigzaglinjer eller med återfall. Dess taktik är isbrytarens: med stark makt skjuter han in på fördomarnes sega is, som täcker mänskligheten varma vågor; men sedan han bräckt ett stycke, så måste han gå tillbaka för att få ny ansats — utan denna reträtt vore hans kraft bruten, och isen finge ligga kvar.

Historien vittnar sålunda oförtydbart, att hvarken framskridandet eller tillbakagången i och för sig är något ondt; de bägge äro lika nödvändiga moment i utvecklingen, hvar i sin ordning. Det är icke rörelsen själf, utan öfverdriften som är ond — den månde nu befinna sig på ena eller andra sidan om jämnviktsläget.

* * *

Ser man nu längre in i historiens verkstad, så tycker man sig skönja, att denna ständiga växling mellan progress och reaktion har sin inre mening. Det är icke blott såsom en rent yttre ansats till nya språng, som reaktionen är nödvändig; den har sitt eget självständiga ändamål, liksom framåtskridandet har sitt.

Den progressistiska rörelsen sträfvar åt *frihet*, den retroaktiva rörelsen sträfvar till *samhörighet* under auktoritet. Mellan dessa bägge poler svänger pendeln ständigt i ett sundt folks och i hela mänskligheten historia.

Under frihetens stjärna sprida sig individerna och folken långt ut öfver nya marker och besätta dem i mänskligheten namn. Men alla kunna ej taga jämna steg; frihetens princip, om den vore ensamt gällande, skulle slutligen afsöndra de starka individerna från massan, den skulle bryta sammanhanget mellan mänskligheten spetsar och sockel. Därför måste på en period af frihet följa en period af samhörighet, då mänskligheten liksom stannar och drager in sina förtrupper för att fördela det nyvunna området på de många hufvudena. För framstegsmännen ser detta ut som återgång; men det är blott den paus i utvecklingen, som kräfves för att stärka kraften till nya eröfringar. Friheten utbildar alltså personligheternas enstaka spetsar, samhörigheten höjer den allmänna nivån; genom bägges successiva arbete växer berget i höjden.

Den utvecklingens stora lag, som på ytan ter sig som ett växelspel mellan progress och reaktion, den innebär därför på djupet en alternerande rörelse

af expansion och koncentration. Mänskligheten rör sig framåt — om jag vågar sammanställa en oändligt stor och en oändligt liten företeelse — efter samma metod som maneten i vattnet: genom att ömsevis utvidga och sammandraga sig. Det blir expansion, då frihetens idé bestämmer utvecklingen; det blir koncentration, då samhörighetens idé som en nödvändig motvikt träder i frihetens ställe.

Målet, dit historien oaflåtligt sträfvar medelst sina serier af progress och reaktion, af expansion och koncentration, ligger således icke längst ute på frihetens ytterlighet; det ligger på jämviktspunkten mellan friheten och solidaritetsidén. Men vägen dit slingrar i kurvor och zigzaglinjer likt stigen uppför ett allt för brant berg: endast så är det möjligt för mänskligheten att vandra uppåt och en gång hinna toppen. Och jämviktsidealet, lyckans land, nås af folken endast momentant, i förbigående, under deras vandring mot den ena eller andra ytterligheten — hvarje gång dock en afsats högre upp på berget.

* * *

Spörjer man då hvarför den raka vägen är mänskligheten förmenad, så ligger förklaringen icke blott i målets höjd, i bergets branta stigning. Den ligger ock i människans egen begränsning. Historiens yttre rörelsekraft är nämligen de privatmänskliga intressena, och dessa äro till sin natur ensidiga. Det egna intresset växer alltid ut till sådana proportioner, att det skymmer andra sidor af sanningen. Och ur själfva denna ensidighet hämtar det styrkan att göra sig politiskt gällande.

Så samla sig intressena tills de färga ett helt tidehvarf, ja hela kulturraser, med en viss relativt berättigad hufvudensidighet. Men denna ensidighet får icke vara medveten om sin begränsning, ty detta medvetande skulle slappa tidsandens styrka. Och därför är hvarje tid och hvarje kulturfolk inhöljda i den illusionen, att dess föreställningskrets — som jag kallar *patos* — är den enda och hela sanningen. Ur denna illusion dricker tiden kraft att uppbära sin idé, så länge den är hög, helig och berättigad. Men det är dess tragiska lott att icke kunna hejda sig på vägen, utan att bära sin fana fram ännu ett långt stycke, sedan inskriften bleknat och idén ingått i det ålderdomsstadium då han är vorden en fördom.

Det synes vara den ariska rasens uppgift att utbilda frihetens idé på vår jord, medan samhörighetsidén är i sin renhet förbehållen mänsklighetens andra hufvudstam, den mongoliska. Men också inom hvardera kulturkretsen för sig sker utvecklingen, mer eller mindre regelbundet, i rytmisk succession af progress och reaktion.

Efter den starka koncentrationen under absolutismens tunga hand har Europa kommit in i ett skede af stark expansion och frihetslängtan. Aldrig hafva progressismens böljor gått så höga som nu. Berusad af frihetens söta vin, ser tiden sin högsta uppgift i att frigöra de enskilda personligheterna, och förnekar därvid hvarje berättigande för dem, som vilja reagera till förmån för ideala auktoriteter ofvanför den enskilde.

Tiden anar icke, att dess eget patos är blott en sida af sanningen. Den vet icke, att den själf en

gång skall falla, likt antikens tragiske hjälte, på denna ensidighet. Den känner icke sagan om byggmästare Solness — mannen som byggde sin egen personlighets torn så högt att han slutligen själf svindlade på dess topp...

* * *

Är en tid gripen af ett mycket starkt patos, då kan det hända att öfvergången till nästa tidehvarf sker i en tvär vändning. Då har den nya idén underminerat marken, tills det gamla systemet, som icke ville vika, plötsligt störtar in. Exempel härpå erbjuder absolutismens historia i Sverige och Frankrike. Men i det sunda politiska lifvet undvikas sådana våldsamma brytningar genom en ständig naturlig spänning mellan de bägge grundprinciperna, representerade af olika *partier*.

Ty icke alla flyta lika med tidens ström. Så allhärskande är icke tidsanden, att icke en och annan medborgare står utom dess inflytande och gifver den motsatta idén en tillflykt i sitt bröst. Ju starkare denna minoritet är, desto mindre är risken för att omslaget skall blifva våldsamt då det en gång kommer — desto jämnare går alltså utvecklingens väg.

Det liberala partiet i bästa mening utgöres af progressisterna, hvilka kämpa för frihet och personlighetsutveckling. Det konservativa partiet likaledes i bästa mening är de stationäre eller retroaktive, som i solidaritetens och auktoritetens intresse vilja hålla igen denna utvecklings tyglar. Hvartdera partiet lefver på en ensidighet, en blott relativ sanning; men ur brytningen dem emellan framgår långsamt det rätta.

Denna brytning emellan partierna — majoritet och minoritet — bildar därigenom också den bästa borgen för en sansad och lugn utveckling. När t. ex. tiden är inne för ett starkare tillgodogörande af frihetskrafvet hos människan, då vinner det liberala partiet vind i seglen; men icke tillintetgör det sina motståndare när det hunnit till makten, utan de konservative kämpa nu som opposition för att tillsätta utvecklingen sin återhållande kraft och dymedelst hindra de makthafvande att gå allt för långt i ensidighet. Och när dessa omsider så göra — när de, under makten af sitt patos, drifvit sin idé ut i fördom — då skola dess segel börja slappna, vinden vänder sig och kommer än en gång från högra sidan. Detta är den inre hemligheten i Englands berömda parlamentarism, att den kunnat organisera denna naturliga spänning, som är innehållet i hvarje sund hvardagshistoria.

* * *

Af historiens vittnesbörd är således klart, att ingen behöfver under alla omständigheter blygas för namnet reaktionär. Reaktion är intet brott, lika litet som framåtskridande är det. Det har funnits tider, och sådana skola återvända, då själfva ordet frihet hade samma fula klang som man nu äflas att inlägga i ordet reaktion. Reaktionär kan vara ett hedersnamn, det kan beteckna den enda rätta och nödvändiga politiken, medan det kan vara just de s. k. framåtskridandets män, som ovetande drifva sitt folk mot afgrunden. Allt beror på tendensen i den närvarande tiden. Har den passerat jämviktslinjen och svängt för långt ut åt auktoritetens, samhörighetens

ensidighet, då må frihetens banér höjas för att bringa den tillbaka; har pendeln åter svängt öfver åt frihetens ytterlighet, då är det en plikt och en dygd att vara reaktionär.

Från slagordets tomma postulat flyttar sig sålunda uppmärksamheten till själfva tidens anda. Han allena kan ge oss lösningen på frågan.

Huru det nu månde se ut på ytan, ett är säkert: vi, som pläga kallas konservative, hafva icke den närvarande tidens öra i samma grad, som våra motståndare, den motsatta idéns förkämpar. Men om vi då predika reaktion på vissa håll, så är detta icke af någon abstrakt förkärlek för kräftgången. Utan det är därför, att vi anse tiden i dessa stycken ha öfverskridit den gräns, bakom hvilken friheten blir till människornas, folkens och mänsklighetens skada.

Det är ett stort ämne, tidsandan, och endast några korta anmärkningar kunna här få rum. Men de torde också vara nog för att göra ställningen klar.

* * *

Det århundrade, som nu stupar mot sin graf, har mer än något annat i häfderna varit demokratiens. Efter den första franska revolutionens väldiga uvertyr, som följdes af den »heliga alliansens» reaktion, kom den franska julirevolutionen som förridare; och med februarirevolutionen blef den demokratiska idén trots kortare afbrott herre öfver tidens allmänna riktning.

Han har kommit, än som en våldsam öfversvämning, där terrängen var mera gynnsam, än hemligt undergräfvande, där lagar, traditioner och sedvänjor rest vallar emot honom. Vi se hans verk öfverallt

i det senaste halfseklets historia. Vi hafva sett republikanska majoriteter taga arfvet efter fallande troner. Där det ej kommit ända därhän, där har han tvingat gamla monarkier in på den konstitutionella banan; han har flyttat staternas tyngdpunkt öfver till parlamenterna från tronen; därpå har han steg för steg arbetat bort det politiska lifvets garantier; han har grusat den höga bördens privilegium, för att i stället göra all börd, börden i och för sig — det simpla faktum att man är född — till maktens grundval. Redan hafva många stater på nåd och onåd öfverlämnat sig åt den allmänna rösträttens ödesdigra experiment. Så har han flyttat sitt arbete in på det sociala området. Det tredje ståndet, hvars framförande i det politiska lifvets förgrund vållade världen sådana födslosmärtor, det är redan en öfvervunnen ståndpunkt. Nu vill fjärde ståndet fram, marken darrar under arbetarebataljonernas steg; intet hejdar dem, icke egna arbetsaftal, icke de ideal som lyste och värmde våra fäder; borta vid horisonten se vi redan socialisternas röda fanor fladdra i förlig vind och höra anarkisternas bomber smattra bland oskyldiga folkhopar.

Är det annorlunda hos oss själfva? Få vi tro den liberala pressen, så ligger reaktionen som ett tungt moln öfver hela den politiska arenan i vårt land. Och ingen skall förneka, att det politiska och sociala lifvet hos oss ännu bär hälsans prägel, sundare kanske än eljes någonstädes. Men den allvarlige iakttagaren har alltid ögat fäst icke så mycket vid det närvarande ögonblicket, som främst på tidens tendenser; och där ser han tydliga tecken, huru äfven

vi i vår mån långsamt följa med den allmänna riktningen till öfverdrift. Äfven hos oss tär demokratien som en förvittrande luft på de bålverk 1809 års män i grundlag uppförde däremot. Mer och mer sammandrager sig makten i kamrarnes salar; och denna riksdag själf varder mer och mer demokratiserad. Redan har regeringen själf proponerat en bredare basis för densamma; redan sitter där den första socialisten, liksom vi i det sociala lifvet redan sett kvinnan, samhällets pelare, debutera i strejkernas inbördeskrig. Ingen, som med vaken blick observerar sin tid, kan dölja för sig, att äfven hos oss den allmänna vinden mer och mer blåst åt den obehärskade frihetens, den falska humanitetens och den samhällshotande demokratiens farliga håll.

I denna allmänna tendens har nyligen ett afbrott skett på det viktiga *handelspolitiska* området. Det har lyckats reaktionen att stäfja den frihet, som inbjöd utlänningen att förtrycka våra egna näringar; och vi glädja oss åt denna stora seger i fosterlandets namn, vi glädja oss åt det synbara uppsving som vårt landtbruk och vår industri redan på ett par år hunnit taga i hägnet af denna reaktion.

Men det vore i hög grad fördärfligt, om vi sloge oss i ro på denna framgång. Dels är den ständigt hotad af dem, som i frihetens och framåtskridandets namn vilja släppa fosterlandets självbevarelse; dels ligga ännu vida marker öppna för oss, där en återgång är af nöden, om vi vilja skydda vårt land för allvarlig skada. Vi hafva framför oss en *näringslagstiftning*, som i vissa fall nästan premierar den osunda konkurrensen. Vi stå inför en *strafflagstift-*

ning, som af ömhet om tjufvar och skälmar glömmer att gifva den ärlige medborgaren tillräckligt skydd. Vi äro omgifna af allmänna politiska tendenser att utlämna vårt styre utan garantier åt dem, som äro minst skickade att handhafva det i stormen. Och vi höra stämmor tala, som mer eller mindre öppet råda att uppoffra vårt ärorika fosterlands självständighet åt en hatfull granne.

Allt detta och mera därjämte, är tidsandans verk, tidsandan allt ifrån 1850- och 1860-talen, då en ström af liberalism göt sig öfver hela vårt land. Det är här, vi äro kallade att reagera mot öfverdriften och återknyta utvecklingen vid sundare principer. Och en sådan reaktion, den är af det rätta slaget, den hvars inre väsen är samhörighet i fosterländsk plikt. Vi göra oss icke solidariska med något privatintresse, någon ensam samhällsklass, hög eller låg, på de öfrigas bekostnad. Vi vilja icke utvälja någon särskild näring att gynna, oafsedt dess verkliga betydelse. Vi se sambandet mellan samhällets näringar och klasser; och om vi höja våra röster för någon särskild bland dem, så är det endast därför, att den synes oss viktigare just ur det helas synpunkt. Så är vår reaktionära sträfvan fotad i den rätta samhörighetens mark, hvilken tillika är fosterlandets.

* * *

En julidag förra året stod jag på Skagens udde i nordligaste Jylland, där Danmarks rike slutar i en halfmilalång undervattensrefvel. Jag såg där en syn, som fäst sig djupt i minnet.

Det var storm, och hafven kämpade med hvarandra. Från ena sida udden kom Skagerak med vinden, på andra sidan gick Kattegat så godt som rakt emot vinden, och där långt utåt sjön visade en rykande skumpelare huru jättarna ofvan refveln brottades i kämpavrede. Så hafva de kämpat i tusende år, och så skola de kämpa än, så snart stormens andar kalla dem. Men hvad gäller striden? Den nakna landtungan allena; hon vrides åt öster, när nordan och västan blåsa, ty då får Skagerak öfverhanden; men komma så andra vindar, då går segern till Kattegat igen, näset vrides åter rätt eller för långt åt väster. Men ett är visst: medan hafven brottas, så växer landet ständigt under deras fötter, längre och längre ut, genom de bördor af sand jättarne måste släppa, då de famna hvarann.

När jag såg detta naturens skådespel, då tänkte jag på utvecklingens gång i de mänskliga samhällena. Är det icke just så utvecklingen vinner sin mark — tyst, oförmärkt, på djupet, medan partierna kämpa på ytan? Ur stridens böljor utfällas småningom de korn af sanning, som hvarje parti gömmer under sina högt hvälfvande ord, och de ensamma blifva beståndande. Men det kräfves också kamp för att frigöra och föda dem: när alla stormar tystnat och maktlös trötthet förlamar kämpahågen, då saknar utvecklingen sin näring — då ligger Skagens udde stilla i död hvila.

Därför skall hvarje man taga sin plats i striden. Och huru skall man veta sin plats? När vinden blåst allt för länge från ena sidan, så att utvecklingens jämviktslinje blifvit öfverskriden och tidens

idé endast har sitt falska skal kvar, då måste man ställa sig emot vinden och hjälpa till att vrida utvecklingen rätt igen, tills vinden kommer själf en gång.

Det är tungt och svårt för oss människor att kämpa emot vind och ström. Tidens ström bär liksom Mississippi »snags» i sin famn, som hejda och stinga och såra. Tidsanden, äfven i sitt förfall, är en svår motståndare; han är öfver allt, utom och inom oss, allestädes närvarande som luften; han söker hypnotisera oss att tro på honom, på hans sanning, hans evighet; och när vi se huru massorna blindt följa honom, och bland dem många klara hufvuden och ädla hjärtan och våra bästa vänner, då händer det väl, att misströstans frestelse understundom vill klappa på hjärtat, och man frågar sig själf: »Hvad gör jag, hvad vill jag? Hvad tjänar all min vedermöda till i grunden? Går jag icke på stranden blott och samlar vrakspillror efter mitt skeppsbrutna ideal?»

Men nej, idealerna lida icke skeppsbrott, om det än i dimma och rykande skum kan så synas någon gång. Illusioner dö; de äro födda på jorden och dela allt det jordeföddas gemensamma förgängelselott; men idealerna, de himmelska, lefva! Frihetens ideal skall lefva, det skall gå före mänskligheten som en eldstod och visa vägen fram. Men samhörighetens ideal skall också lefva och hålla oss samman under vandringen, på det att vi icke måtte förspridas och förskingras en för en i den stora öknen. Och när människorna, bländade af frihetens stjärna eller de irrsken som lysa henne likt, skynda mot sin ofärd, då är det en plikt för alla goda krafter att samla sig stödjande

kring det andra idealet, för att vrida utvecklingen rätt igen.

Därför höja vi trygga vårt banér med reaktionens inskrift på och gå modigt fram i striden! Vi veta, att världsutvecklingen just nu behöfver en starkare fläkt från *vårt* eviga ideal. Vi veta, att om dagen ännu i många stycken är våra motståndares, så skall morgondagen vara vår!

Bismarck som uppfostrare.

Aug. 1898.

För några år sedan utkom i Tyskland en uppseendeväckande broschyr under titeln »*Rembrandt als Erzieher*»: Rembrandt uppfostraren. Den anonyme författaren anknyter där vid den store målarens namn och lifsgärning en hel konst- och världsåskådning, för hvilken han funnit honom vara en typisk målsman.

Det är för öfrigt samma metod, som estetici i alla tider användt, då de abstraherat fram t. ex. epikens regler ur Homeros, dramats ur Shakespeare, de olika konsternas stilarter ur Laokoonbilden. På ungefär samma sätt har också den amerikanske filosofen Emerson gått till väga, då han velat för oss skildra »mänskligheten» i ett antal typer eller »representanter».

Medan världen ännu står under det omedelbara intrycket af den väldiges bortgång, skulle vi vid Bismarcks graf vilja eftersinna, om icke hans bana afspeglar några varaktiga regler för statskonsten. Här, om någonsin, borde förvisso sådana lärdomar vara att hämta, försåvidt man eljest tror på ett medvetet

sammanhang mellan händelserna i världen och deras mänsklige upphofsman.

Ty i Bismarck ser världshistorien statsmannakonsten förkroppsligad. Han var icke, som Napoleon I och måhända Gustaf Adolf, statsman vid sidan, fältherre främst. Han var — och däri liknar han Richelieu och Axel Oxenstjerna, de enda med honom jämförliga personligheter i historien — han var statsman först och sist, helt och uteslutande. På statens problemer riktade han odelad sin väldiga ande, åt statens stora uppgifter ägnade han genom en lång lefnad hela sin jättekraft. På statens område efterlämnar han också ett byggnadsverk med granitfasta murar, som vår tid gett sitt högsta pris och som framtiden med sitt perspektiv helt säkert skall sätta högre ändå.

Han stod väl icke alltid på toppen af statskonstens berg. Utan tvifvel utredde han säkrare den yttre politikens stora trådar än de inrikes sociala frågornas trassliga härfva. Kanske kan man ock med sanning säga om honom detsamma som man sagt om Axel Oxenstjerna, att han var större i utomordentliga tider än i hvardagsverket. Sådan han var, med mänskliga brister och nästan öfvermänskliga förtjänster, bör emellertid den moderna tidens störste statsman kunna vara oss en lärare och uppfostrare i politikens svåra skola — liksom han också på efterföljden visat sig vara, ända borta i våra dagars Amerika och Japan.

I.

Ju mera man betraktar staternas lif, liksom människolifvet i allmänhet, desto klarare ser man, huru ett drag af *nödvändighet* genomgår detsamma jämsides med ett drag af *frihet*. På den förra sidan göra sig naturens omutliga lagar gällande; på den senare ligger fältet för människans fria vilja. I brytning mellan dessa båda principer går utvecklingen fram.

Staternas natursida igenkänner man i de olika nationallynnena, men än mer i *tidsandan*, som omger hvarje tidehvarf med sin egendomliga dager. Ingen kan säga hvarifrån denna vinden kommer eller hvart har far; man känner blott, att han, så länge han nu varar, med hemlighetsfull konsekvens blåser ständigt åt samma håll, det må nu vara åt ordningens kyliga norr eller åt frihetens soliga söder eller något annat kompass-streck belägget emellan dessa båda poler. Och hans resonansbotten i staten är *massan*, hvars instinkt utgör hufvudingrediensen i hvad vi pläga kalla den *allmänna opinionen*.

Sitt förnuftiga väsen yttrar staten däremot i de *enskilda personligheternas* fria tankekraft, som förmår hålla sig oberoende af tidsandan och underkasta äfven henne ett kritiskt perspektiv. Häraf motsatsen mellan de fria individerna och massan — en motsats som verkligheten undanskymmer genom otaliga förmedlande öfvergångar, men som principiellt ligger klar på flyglarne såsom samhällets grundmotsats, analog med

den enskilda människans inre dualism i förnuft och drift.

Det är den praktiska statskonstens utomordentligt svåra uppgift att i hvarje särskildt fall finna den rätta gränslinjen, intill hvilken den enskilde i fritt initiativ kan och bör gå gent emot tidsandan; hvilket är detsamma som gränsen mellan statens förnuftiga frihet och dess naturnödvändiga lag, mellan det privata perspektivet och massopinionen. Denna gräns är ständigt sväfvande, ständigt skiftande, omöjlig att binda i regler. Men däremot är det i principernas ljus lätt att se, att ingendera sidan bör lämnas helt ur räkningen. När detta sker, då uppkomma tvenne typiska afarter af politik, hvilka visserligen äro vida allmännare i världen än den äkta statskonsten.

Den *ena* afarten bortser alltså ifrån den andliga friheten; den afstår från allt personligt inflytande på utvecklingen och ställer sig uteslutande i tjänst åt statens natursida. Detta sker, då statsmännen fatta sin uppgift endast och allenast så att de vilja bereda tidsandan möjligast fritt svängrum. En sådan statsman behöfver ingen karaktär och ingen blick; hans utmärkande organ är *näsan*. Han går icke i spetsen, han går *efter* massan och vädrar sig till hennes önskningar. Men därför får han ock hennes lof och pris; han blir, om lyckan gynnar hans arbete, i lifvet och samtiden lika berömd som i historien snart förgäten.

Denna parodi på verklig statskonst är rent af karaktäristisk för vår parlamentariska tid. En statsman af denna kaliber var t. ex., med alla sina förträffliga egenskaper, vår berömde LOUIS DE GEER; hela

hemligheten med hans storhet var, att han tog bort de slussar som i vår författning stängde vägen för 1848 års liberalism — så att floden gick långt utöfver sina naturliga bräddar, och vår generation fått ett oerhördt arbete att återföra den dit.

Den *andra* afarten af statskonst förbiser statens natursida och betraktar hela politiken som en affär mellan privatpersoner. Dit höra många slags politici, ordhjältarne som dränka all handling i dispyter, den parlamentariska korruptionens män, som plocka samman sina majoriteter af enskilda fåfängor och vinningslystnader, m. fl. Vi vilja inom denna kategori särskildt framhålla den sortens statsmän, som synas bygga sin framgång blott på salongsdygder. De tro sig kunna parera t. ex. en främmande nationalitets kraf med tillmötesgående eftergifter. De hafva intet annat än eleganta bugningar och fina artigheter att ställa emot hvad ett annat land måhända betraktar som sin historiska mission. De hysa nämligen en öfvertro på formernas betydelse. De veta icke, att privatmannens moral har en begränsad inverkan på verkliga nationalstater, alldenstund dessa på djupet drifvas också af rena naturinstinkter »*jenseits von Gut und Böse*».

Vi få väl hoppas, att det skall komma en tid, då staterna och folken blifvit alltigenom mottagliga för grannlagenhetens och hänsynsfullhetens dygder. Men säkert är, att den tiden ännu icke är inne, ej heller skall komma i våra barns och barnbarns dagar. Ännu äro nationerna allt för rena naturväsen, och därför råder kampen för tillvaron allt för het mellan dem, för att framgång skulle kunna beskäras åt

en politik som är byggd *uteslutande* på ridderliga hänsyn.

Vill man se ett synnerligen lärorikt exempel härpå — då må man studera den statskonst, som skapade och den som från svenska sidan sökt bevara den skandinaviska unionen.

Vi vilja naturligtvis icke under alla omständigheter fördöma en dylik *salongs*-politik. Den har sin tid. Dess fel är, att den icke förstår när dess tid är ute.

Nu är det klart, att det gifves många andra slag af lägre statskonst, liksom de olika afarterna kunna blanda sig i hvarandra i samma politik. Vi hafva här endast velat skizzera tvenne skarpt markerade fall, som hafva sin rot i en bristande kunskap om själfva statens väsen.

För dessa ensidigheter vaktar sig alltså den verklige statsmannen.

Han ger noga akt på tidsandan, han trotsar henne aldrig öppet eller rent, men lämnar sig ej heller kritiklöst i hennes våld. Tidsandan är för honom den *grund* och det *material*, på hvilken och hvarmed han bygger vidare; således medel och ej mål. Det kan väl också hända, att han då och då får spränga bort bitar af denna berggrund för att få plats för sina byggnader. Men alltid behåller han själf initiativet. Han går i spetsen för tidens rörelser, självständigt ledande dem efter sina intentioner. Han är en utpräglad karaktär med skarp och vaken *blick* framför allt — icke ett tomt skum på opinionshafvets jämna eller upprörda yta.

Å andra sidan begagnar han naturligtvis alla de medel som kunna vinna människor, sällskapslifvets alla fina uppmärksamheter och den allmänna humanitetens dygder, äfven i sin offentliga färd. Men han litar icke uteslutande på sådana metoder; han uppoffrar icke saken för formen; han ställer alltid sitt lands intresse i främsta rummet, och han sätter självbevarelsen i renhet och kraft såsom dess främsta intresse — till och med ofvanför den konventionella privatmoralen, om så olyckligt skulle hända att det uppstode en verklig kollision dem emellan.

Han vet, att *människans fria vilja har sitt rum men också sin begränsning*, i statslifvet liksom i lifvet, öfver hufvud.

* * *

Ett par allmänna anmärkningar återstå oss ännu, en om statskonstens medel och en om dess syfte.

Statsmannen står alltid inför uppgiften att utfinna praktiska medel för realiseringen af statens olika ändamål. Härvid kräfves då af honom den stora praktiskhet, som är något helt annat än den småsluga affärsknepighet hvilken man på vissa håll synes betrakta som idealet af statskonst — den verkliga känsla för realiteter, som hvarken seglar bort till de ofruktbara drömmarnas land eller kryper slokvingad på marken, som i hvarje situation genast ser det möjliga och det väsentliga, som obunden af systemrytteri smider sig efter de olika omständigheterna, som genast igenkänner tillfället och griper det i flykten och släpper det ej förrän det gifvit sin frukt. Vi kunna tillägga —

det *mod, som icke ryggar tillbaka för att bära handlingens ansvar, när stunden är inne.*

Men dessa utförandets egenskaper skola vara i tjänst hos en ande, som också har ett bestämdt och högt *mål* med sin verksamhet. Det är på ändamålet, på syftet, den verklige statsmannen främst igenkännes. Det finnes politici som låta hvar dag hafva sin omsorg. De nöja sig med att gifva lösning åt problem som själfva framställa sig, det ena efter det andra allt som det kommer, utan plan och sammanhang. De tillfredsställa ett behof här, släcka ett missnöje där och slumra för resten lugnt på sina taburetter och troner.

Detta är hvad vi skulle vilja kalla en *symptomatisk* politik; den söker som dålig läkekonst aflägsna de yttre utslagen af det onda, medan sjukdomens rötter få frodas. En sådan politik är också till hela sitt väsen materialistisk. Desse statsmän blicka ständigt nedåt, mot jorden, mot den materiella välgångens uppgifter; de se aldrig några stjärnor ofvan folkens hufvuden.

Men det kan icke nog betonas, att den materiella odlingen blott är yttersidan af ett folks lif, och att därinne klappar ett hjärta som måste framför allt annat bevaras friskt. Ytan kan synas full af lif och hälsa, näringar kunna blomstra på osund grund, som kindens förrädiska rosor hos en neurastenisk patient; men en dylik materiell lycka skall icke länge vara, om folket lider af det hjärtfel, som heter försvagad nationalanda. Därför måste statsmannen först och sist rikta sin uppmärksamhet på folksjälen, att den ej tager skada. Där ligger enheten i alla de problem

som uppställa sig för honom; där har han att själf ställa sig uppgifter för sitt skapareverk. *Det nationella medvetandets sunda styrka* är det en statsmans främsta plikt att uppehålla och bevara — och det är grundfonden i Bismarcks evärdliga ära, att han först af alla insett och i stor skala tillämpat detta.

* * *

Vi befara, att vår framställning hitintills haft en bismak af något, som Bismarck själf lifligt afskydde, nämligen doktrin. Det kan väl knappt undvikas, när det gäller ämnen, i hvilka man måste tala mycket abstrakt för att ej säga för mycket. Vi hoppas emellertid kunna gifva våra meningar större klarhet och åskådlighet, då vi nu gå att spåra den äkta statskonstens principer i Bismarcks lifsgärning som i en mönsterbild.

II.

Vill man rätt förstå Bismarcks statsmannabana, så får man aldrig tappa ur sikte, att han gjorde sin politiska entré just vid det världshistoriska året 1848, då demokratien syntes gå som en präriebrand öfver Europa.

Där fick han en grundlig bot för den »liberalism» som äfven han, enligt egen uppgift, en gång varit bekajad med. Där insöp han från början ett förakt för parlamenter, »frasernas hus», som aldrig lämnade honom. Där lärde han sig förstå, hur litet tillfälliga stämningar i själfva verket betyda för folkens lif, när vetskap saknas om både mål och medel.

När Bismarck talar om det »fantom, som under det fingerade namnet tidsanda eller allmän mening med skrik döfvar furstarnes och folkens förnuft», så vet hela världen, att det icke är en öfvermodig fras blott, utan den självständige mannens uttryck för en erfarenhet, som han förvärfvat i oupphörliga konflikter just med denna allmänna mening.

Det finnes väl knappt någon statsman, som brutit sin väg genom så mycket motstånd, hån och hat, och som på sistone visat världen att det dock var han, den ensamme, som hade rätt, och de många som hade orätt. Ända från första början, då Bismarck syntes de liberala tidningarna som ett synnerligen tacksamt driftobjekt, och till det ögonblick, då han på fältet vid Königgrätz lade grundmuren under det eniga Tyskland, har han knappt tagit ett enda allvarligt steg på sin politiska färd utan att finna opinionen emot sig. Han var som ett af dessa väldiga isberg, hvilka gå så djupt att ytströmmen ej rubbar deras bana. Och så har han, likt vår gamle kung Gösta, mot sina landsmäns vilja gifvit dem ett fädernesland.

Det är allbekant, huru detta skedde. Fredrik Wilhelm IV var död, och Wilhelm I kallade Bismarck till regeringspresidiet för att genomdrifva den nödvändiga reorganisationen af den preussiska armén. Men landtdagen sade ett bleklagdt nej till regeringens anslagsäskanden i detta syfte; den ogillade Bismarcks ryssvänlighet vid polska upproret och hans preussiska egoism i Schleswig-Holsteinska frågan; den nekade honom till och med medel till kriget mot Danmark. På detta vis fick Bismarck regera i fyra år utan laglig budget, eröfra Schleswig-Holstein, besegra Österrike

och lägga grunden till hela sitt verk i rak och öppen strid mot sitt lands lagliga representation.

När Napoleon III år 1862 varnade Bismarck för Polignac's öde, så syntes denna jämförelse ganska träffande. Skillnaden var blott, att den tyske Polignac lyckades — och att Napoleon själf inom tio år fick dela den franske Karl X:s öde.

Sålunda har vår tids största historiska verk, det tyska rikets skapelse, skett icke med utan mot den allmänna meningens normala organ. Ett bättre bevis kan väl icke gifvas på ihåligheten i deras ståndpunkt, som vilja utdöma personligheten ur politiken och gifva absolut vitsord åt det medelmåttans premieringssystem som vi kalla parlamentarismen.

Bismarck lär oss, att en självständig man icke saknar inflytande på staternas utveckling. Han visar oss, att »tidsandan» kan bedraga, och att man lika litet skall blindt förlita sig på riksdagar som på furstar.

* * *

Men om Bismarck således på de viktigaste stegen af sin bana måste trotsa dagens opinioner, så har han dock i stort sedt handlat djupt öfverensstämmande med vår tids verkliga kraf och behof. Han har gjort detta i och med det, att han bragt nationalitetsprincipen till sitt starkaste och fylligaste uttryck i samtiden.

Just i hans land hade denna princip under befrielsekriget mot Napoleon I slagit ut sin första stora flamma. Wienerkongressen hade efter förmåga släckt den, och det nya »tyska förbundet» framsläpade sin tillvaro i ungefär samma anda som det gamla »heliga

romerska riket», hvilket som bekant var hvarken heligt eller romerskt eller ens ett rike.

Bismarck hade från första början »förskrifvit sig till en teutonisk djäfvul» och endast i »nationell uppblomstring» trott sig finna en stats »försvar och kraft». Genom »grundligt studium af Tysklands karta med dess färgrikedom af 39 olika landsgränser» hade han kommit till insikt om, »huru naturvidrig en dylik bildning var». Tysklands enande på nationell grund blef alltså hans lifs uppgift, som han tidigt såg klart för sig.

En stark och lefvande känsla af nationalitetens betydelse såsom statens lifsvillkor genomgår hela hans politiska system. Det var samme man, som på Berlinerkongressen definitivt upplöste Balkanhalfön i ett antal nationaliteter och lade dem som buffertar mellan Ryssland och Konstantinopel. Så blef han ock den nationella tyska stormaktens fullbordare, sedan den store kurfursten lagt grunden och Fredrik II gjort resningen — ett byggnadsarbete i trenne omgångar, med ett sekel mellan hvarje.

Bismarck lär oss härmed, att statsmannen skall stödja sig på den verkliga tidsanda, som ligger djupare än dagsopinionens vindkast nå. Och han har visat oss, att *nationalismen* är den väldiga borg, utanför hvilken folken numera icke kunna lefva och stater icke stå.

* * *

Vi vända uppmärksamheten på den Bismarckiska statskonstens medel.

1848—49 hade Bismarck sett tyska folket resa sig för att taga sin enhetsfråga i egna händer, med

förbigående af sina regeringar. Resultatet hade blifvit ett stort fiasko efter en stor förvirring, och för Preussens del en svår förödmjukelse gent emot det blott half-tyska Österrike.

Därmed var det honom en gång för alla klart, att initiativet till frågans lösning måste utgå från tronerna, närmare bestämdt från Preussens tron. Han kände djupt, att det preussiska folkets historia — i ännu högre grad än Sveriges — är dess konungars; och denna historia ville han nu göra till Tysklands.

Men huru? Under sin mångåriga vistelse i Frankfurt som preussiskt sändebud på förbundsdagen hade han i grund lärt känna den stora frågans alla förutsättningar och faktorer. Han såg att rivaliteten mellan Preussen och Österrike stod i vägen för hvarje lösning, så länge ingendera ville sätta sig vid den andres fötter. Han ansåg dem bägge »fylla en mission i germanismens intresse»: Österrike borde som Preussens bundsförvandt »värna de germanska intressena i Orienten och såsom bindeled mellan slaver och germaner hindra båda att sammandrabba»; men Preussen skulle »såsom ledande makt åvägabringa Tysklands enhet».

Dessa ord, yttrade strax efter Königgrätz, visa Bismarcks underbart djupa och vida blick öfver den politiska ställningen och kasta ett blixtrande ljus öfver hans lifstanke.

Men Österrike ville icke godvilligt draga sin fot tillbaka från Tyskland, hvars ledande makt det i alla tider varit. Här stodo alltså tvenne viljor omedgörligt rakt emot hvarandra. Det fanns ej längre någon medelväg. Hvad var i en dylik situation att göra?

Redan 1848 hade Bismarck om en pricipfråga yttrat, att hon aldrig skulle kunna lösas »genom parlamentariska debatter eller majoriteter; förr eller senare måste den Gud, som leder drabbningarna, kasta afgörandets järntärningar om saken». I ett bref 1859 säger han direkt om den tyska frågan: »Jag ser i vår nuvarande ställning i förbundet en kräftskada hos Preussen, hvilken vi förr eller senare måste bota *ferro et igni*, om vi icke i tid vid gynnsam årstid företaga en kur däremot.» Och 1862 fäller han i riksdagen de världsbekanta orden: »Tyskland ser icke på Preussens liberalism, utan på Preussens makt. Preussen måste sammanhålla sin makt till det gynnsamma ögonblicket, som redan några gånger fått gå förbi obegagnadt. *Tidens stora frågor afgöras icke med tal och majoritetsbeslut* — det var felet 1848 och 1849 — *utan genom blod och järn.*»

Som man ser, höjer sig talaren här öfver det föreliggande fallet till ett världshistoriskt perspektiv. De orden innehålla kärnan af hans politiska uppfattning. De utgöra hans testamente till eftervärlden.

Och världen vet, huru han lät dem påföljas af handling. Ur trenne krig framgick det tyska kejsarriket i glans och makt inför en bäfvande värld. Om det österrikiska kriget har Bismarck själf yttrat, att detta »brödrakrig tyvärr var nödigt för att afgöra den tyska enheten och genomskära den gordiska knut, i hvars slingor vi voro intrasslade.»

Bismarck lär oss alltså, att för gordiska knutar ännu i dag icke finnes mer än en lösning — *Alexandersvärdet.*

* * *

Vi måste återkomma ännu en gång för att söka ställa denna centralpunkt i Bismarcks politik i skydd för nära till hands liggande misstydningar.

III.

»Mänskligheten stora frågor afgöras icke med tal och majoritetsbeslut, utan med blod och järn.»

Det är naturligt, att denna brutala sanning måste skorra skarpt i öronen på ett humanitetens tidehvarf och alldeles särskildt på dessa beskedliga freds- och skiljedomsvänner, hvilka här finna en förkrossande dom öfver sina svärmerier. Det är därför förklarligt, att man på sina håll uppfattat dem endast som en omklädnad för det råa våldets politik och i Bismarck sett en gengångare från näfrättens vilda dagar, hvars framgång varit en idéernas och mänskligheten tillbakagång.

Men man må se närmare på mannens statsmannagärning. Densamme som före Königgrätz hade det argaste krigiska initiativet, han var efter segern moderatare än någon annan. Han som år 1870 ville kriget till den grad att han omredigerade Emserdepeschen, han satte sig emot ett utbrott för Luxemburgs skull 1867, och han svarade dem, som då ansågo kriget oundvikligt, på följande sätt: »Så säkert genomskådar ingen framtiden, och jag betraktar äfven ett segerrikt krig i och för sig alltid såsom ett ondt som statskonsten måste bespara folken.»

Utan tvifvel är detta ganska märkliga ord i blods- och våldsmannen Bismarcks mun. Man får väl ej heller pressa dem ut till konsekvenserna, ty i så fall

komme man till den uppfattning, att statsmannen aldrig skulle kunna besluta sig för något afgörande steg. Men man torde nu åtminstone förstå, att Bismarck rekommenderat våldet icke som politikens hvardagsprincip, utan som det yttersta nödfallsmedlet blott, då alla andra medel svikit.

När detta nödfall inträder, det blir en sak för sig, som endast den praktiska statsmannablicken kan skönja säkert; och förvisso passar icke Alexandersvärdet i hvilka händer som helst. Bismarck har blott, i ord och handling, lärt oss att en sådan »ultima ratio» *kan* inträda, och att den i de stora principfrågorna slutligen, sådan världen för närvarande är beskaffad, *måste* komma.

Behöfva vi åberopa historien som vittne på denna sanning? Visar hon icke på hvarje blad, att strid är lifvets lag, och att hvarje sanning, hvarje ideellt och materiellt framsteg kostat mänskligheten blod? Men om erfarenheten således visat utan jäf, att utvecklingen framgår ur ständig strid mellan det mindre och det större, då blir ju frågan blott: skall man då af hänsyn till dem, som i denna strid blifva slagne, afstå från själfva utvecklingen? Skola de små hänsynen segra öfver de stora? Skall mänskligheten stanna, eller skall kulturens Jaggernaut-vagn fortfarande som hittills gå sköflande fram öfver en och annan privatlycka för att bringa mänskligheten *framåt?*

Politiken är en *hård* konst, som inbringar sina stormän mera hat och beundran än kärlek. Men det måste så vara, så länge statsmannens uppgift icke är att blott konservera utan ock utveckla, och så länge det stora allmänna icke kan befordras utan uppoff-

ring af något privat intresse. Eller skulle fältherren undfly segern därför att den kostar människolif? Han har valet endast mellan seger och nederlag; blod måste flyta i bägge fallen.

Hvad som är *godt* och *ondt* i historiens väldiga drama, det kunna vi föga döma, ty vi skönja blott dunkelt det stora spelets mening. Men vi kunna se hvad som är *högre* och *lägre*, hvad som är *före* och hvad som är *efter*. Sålunda se vi, att nationalismen är den lefvande samhällsgrund, på hvilken historien murat i alla dagar. Vi veta, att sammanslutning är högre än splittring. Vi veta, att enhet ger styrka, och att styrkan är folkens enda säkra garanti för lyckan. Anse vi desslikes, att tyskt allvar, karaktär och system är bättre än fransk lättfärdighet och lek — då måste vi erkänna, att Bismarck, fast med blod på handen, varit ej blott sitt folks utan äfven en af mänsklighetens välgörare, i och med det att han bringat mänskligheten ett steg *framåt*.

Att det skedde med blod och järn, det förnedrar icke honom, som fann alla andra vägar stängda. Det kastar snarare en skugga öfver själfva mänskligheten, som ännu icke kommit längre på vägen till sammanslutning och brödraskap. Men däröfver klagar åter endast den, som ej känner, att härarnes Gud är densamme som allvishetens och kärlekens...

* * *

Men om vi således måste tillerkänna järn- och blod-politiken, den Bismarckska statskonstens förutsättning, en absolut giltighet på sitt rum, så hafva vi

desto större skäl att studera mästarens egen tillämpningar af densamma och hans principer öfverhufvud.

Vi finna då i Bismarcks statskonst den absoluta motsatsen till denna uppskofs- och förhalningspolitik, som brukar karaktärisera åldrande samhällen såsom de orientaliska — denna slapphetens och närsynthetens visdom att på alla sätt genom medgifvanden för stunden, halfva löften, kommitténedsättningar m. m. komma öfver ögonblickets ledsamheter, utan tanke på att morgondagen kanske blir sjufaldt värre. Denna politiska impotens har t. o. m. skapat sig ett eget motto: »den som vinner tid vinner allt», och besinnar icke ens så mycket som att *motståndaren ju vinner precis samma tid*, hvadan enligt det anförda mottot bägge två skulle komma att vinna allt!

Nej, allt beror på hurudan den tid är som vinnes, och hurudana konjunkturerna skola bli efteråt.

Naturligtvis är det ofta för statsmannen nyttigt att låta uppjagade passioner få tid att lägga sig och bättre tankar tid att gro genom ett uppskof med den föreliggande frågan; man skulle kanske kunna kalla detta för regeln i hvardagslag. Bismarck brukade också »förhandla *dilatoriskt*» med sin motståndare, när han såg att dennes chanser voro i nedgående, såsom fallet var med Frankrike på slutet af 1860-talet.

Men när han fann tiden inne, då förhalade han icke längre, utan slog till. Det var så han genomdref den tyska enheten. Han fann före sig en union, som var svag och behöfde reformeras; då drog han icke ut på tiden med allt för omständliga förhandlingar med Österrike, han nedsatte inga kommittéer, han trodde sig icke kunna paralysera motståndaren

med bugningar och politiska dricks penningar, hvilkas ringa värde han alltför väl kände. Nej, han sökte sitt tillfälle, men gjorde under tiden allt klart till handling. Och när tillfället kom — så handlade han.

Ty Bismarck visste, att en trasslig härfva blir allt trassligare, ju längre svaga fingrar peta i den. Här är en förhalningspolitik detsamma som att undandraga sig en plikt och kasta den försvårad på nästa generation.

Vi lära oss häraf, att statsmannen skall veta att *begagna sitt tillfälle.* Detta är statskonstens absoluta lag, medan principen att vinna tid saknar all allmängiltighet.

För att begagna tillfället fordras emellertid först och främst *blicken* att igenkänna det. Ty det är sällan som ens det största snille kan skapa alla sina konjunkturer; de komma ändå, ofta genom ett slags slump, såsom då Schlesvig-Holsteinska frågan blef aktuell just då Bismarck behöfde en afledare i sin politik mot Österrike, eller då spanska arfsföljdfrågan föll för hans fötter just som han sökte sak med Frankrike. Men däri igenkänner man det äkta politiska snillet, att han genast såg konjunkturen och alltså kunde begagna den i sitt syfte. Denna skarpa blick åter, den måste vara medfödd; här stöta vi på det rent personliga i statskonsten, men Bismarck har själf angifvit historiska studier såsom i hög grad skärpande och hälsosamma för det diplomatiska ögat.

För att kunna begagna tillfället fordras för det andra *beslutsamhet* och raskt *initiativ.* Bismarck förspillde aldrig en konjunktur i tveksamt vacklande hit och dit. Han visste alltid och genast, hvad han

i hvarje situation ville. Han kunde hafva sin mening klar efter ett enda åhörande af en föredragning. Han kunde blixtsnabbt uppfatta Emsertelegrammets betydelse och på ett par minuter under en fest utfinna den nya redaktion, som gjorde det till gnistan i krutet. Han väntade icke på andra; han gick själf i spetsen med nya uppslag, i tullpolitik, arbetareförsäkring o. s. v. Ett sådant rastlöst initiativ riskerar naturligtvis också att hugga miste någon gång; men därförutan träffar man ej heller någonsin rätt. Sålunda hade Bismarck föga lycka med sitt kamp-initiativ mot inre fiender, katoliker och socialister; men därvid visade han sig också äga det kanske svåraste slaget af all beslutsamhet — beslutsamheten att erkänna sitt misstag och taga tillbaka sina steg.

För att begagna de politiska tillfällena fordras slutligen ännu ett, och det är *djärfheten att våga bära ett ansvar*. Bismarck hade en starkt utvecklad ansvarskänsla, och dock tvekade han ej att välja en väg, som skulle burit till schavotten om han misslyckats — tvekade ej att kasta sig i krig, där ett nederlag skulle utlämnat honom att »sönderpiskas med kvastar af käringarna på gatan»!

Så handlar den gudaingifne, som känner sig hafva en *mission* och genomglödgas däraf som af en inre eld. Men hela folk kunna ruttna och dö, därför att aldrig bland dem stiger fram en man, som vill taga handlingens ansvar på sina stolta skuldror. När ansvarskänslan i ett samhälle vuxit ut till en sådan dominerande höjd, då är ungdomen, då är lifskraften ohjälpligt förbi, och det lutar nedåt — — —

* * *

Att närmare ingå på Bismarcks statskonst är här ej tid. Vi skrifva ju icke hans lifs eller verks historia; vi hafva endast gjort ett försök att ur hans gärningar derivera fram vissa starkt framträdande principer för den äkta statskonsten, liksom den empiriska forskningen i allmänhet söker lagarne för utvecklingen i föreliggande fakta.

Det finnes många, som ställa sig skeptiska emot denna metod i dess tillämpning på statens lif. Och visserligen är det en sanning, att en sådan undersökning lätt kan förväxla det tillfälliga med det väsentliga, på ett område där personlighetens snabba grepp i händelserna spelar så stor och afgörande roll. Att vilja tillämpa Bismarcks statsmannaprinciper kräfver i hvarje fall en fläkt af Bismarcks ande.

Men icke desto mindre är detta, jämte förnuftets vittnesbörd, den enda vägen att lära känna politikens inre lagar. Och det är för visso lättare att i förnäm skepsis rent af förneka deras tillvaro, än att i anspråkslöshet studera de stora praktikerna och söka lära af dem. Det är både bekvämare och tacksammare, ty det bryter ju på förhand udden af en generande kritik, och det gör porten hög och vägen bred för såväl den rena nycken som den rena nihilismen i politiska ting.

Men det visar föga tro på vetenskapen och ingen på lifvets eget eviga sammanhang.

Nationalitetsidén.

Maj 1898.

Fosterlandet är ett stort ord, som icke bör missbrukas. Dess namn är som en dyrbar skatt, och den bör icke slösas bort i småmynt. Men icke heller bör man i girighet låsa skatten inne att aldrig användas.

Vi, som velat adla vår politiska sträfvan med fosterlandets namn, vi känna väl det ansvar, som detta namn lägger på vår gärning. Det namnet uppfordrar oss till allvarligt eftersinnande. Ty det är icke nog att lyssna till de naturliga känslor, som binda hvarje oförvillad människa vid det folknamn hon bär. Den rätta kärleken slår sig ej till ro i känslostämningar eller tanklös tillbedjan; utan den vill *förstå,* för att kunna *förbättra.* Först då får känslan sitt rätta värde, när den *genom hufvudet sjunkit ned i hjärta och vilja,* så att den riktar sin yttersta sträfvan mot det älskade föremålets *fullkomning.*

Den äkta fosterlandskänslan är en stark förnimmelse af sanningen i det gudomliga ordet: »Du skall hedra din fader och din moder, på det dig må väl gå och du må länge lefva på jorden.» Den känner djupt, att grundvillkoret för framgång i lifvet är pietet

mot lifvets förutsättningar. Men den inser ock, att ingen kan rätt hedra fader och moder, som icke känner och förstår deras väsen. Därför möter oss vid dörren till fosterlandets helgedom den teoretiska frågan: huru kan fosterlandet vara som en person, som fader och moder, för den enskilde mannen?

Svaret, som här skall utvecklas, går i följande riktning: *därför, att fosterlandet är nationen, i hvars högre enhet vi enskilde individer, till en sida af vårt väsen, uppgå och sammansmälta,* liksom cellerna smälta samman i vår egen kropp.

Här måste några anmärkningar förutskickas om nationens begrepp, innan vi vädja till historiens erfarenhetsbevis för vår sats.

I.

Det är på sina håll vanligt att fatta beteckningen fosterländsk i exklusiv mening, så att allt, hvad som icke kan betecknas med detta epitet, genast skulle vara stämpladt såsom ofosterländskt i meningen fosterlandsskadligt.

Ett närmare aktgifvande torde snart skingra dylikt missförstånd. Ingen lärer vilja påstå, att en lokaltidning som pläderar för ett kommunalt ändamål, eller en skomakare som lagar sin nästas skodon, eller en dam som gör sin toalett framför trymån — att de fullfölja några fosterländska sträfvanden; men lika litet kan man med fog förebrå dem en ofosterländsk, landsfördärflig verksamhet i dessa lofliga sysselsättningar.

Saken är helt enkelt den, att de fullfölja enskilda syften i motsats mot offentliga. Men det är först inom de offentliga intressenas krets, som fosterlandets begrepp möter.

Här finna vi alltså en grundläggande skillnad mellan vissa sträfvanden, hvilka såsom *privata* stanna inom kretsen för den enskildes fria verksamhet, och andra, de där stiga upp ur privatsyftenas begränsning och rikta sig på det *allmänna* samlifvet.

Det har icke alltid funnits en sådan skillnad inom det västerländska samhället. Under antiken fick lifvet tvärtom sin prägel däraf, att det allmänna gjorde anspråk på medborgarens hela verksamhet. Staten grep in i familjelifvet och ryckte barnet ur moderns armar till offentlig uppfostran, den förföljde individen in på samvetets område och räckte giftskålen åt fritänkaren. För den gamle greken framstod nämligen det allmänna som en blind fördom, en absolut makt utanför honom, för hvars skull han var till utan självändamål, lika ofri i sin yttre lifsverksamhet som i sin inre, öfver hvilken »ödet» hängde som en oblidkelig, obetvinglig naturmakt.

Antikens republikanska yta får sålunda ej förvilla vår blick för den djupa ofrihet, som dvaldes därunder. Och det kunde ju ej heller vara annorlunda, innan kristendomen frigjort individen och anvisat honom ett eget personlighetens mål.

Men det moderna europeiska lifvet är uppvuxet på denna kristna sannings grund. Därför lämnar nu det allmänna rum åt de enskilda sträfvandena bredvid sina kraf. Det erkänner en gräns, innanför hvilken individen rör sig i frihet. På denna för det offent-

ligas inblandning fridlysta mark göra vi i regeln vårt hvardagsverk, på den förflyter vårt familjelif, på den bygga vi vår samvets- och tankevärld; och det allmännas ögon se lugnt därpå, vetande att denna frihet är vår privata personlighets rätt och korollarium.

Men bakom denna gräns kvarstår det allmännas absoluta herravälde öfver vår egendom, vårt arbete och i sista hand själfva vårt lif. Och skulle där blifva tvekan om rågången, skulle den enskildes intressen råka i kollision med det allmännas, då hafva de senare ett naturligt och ovägerligt vitsord.

Det visar sig alltså inom det moderna lifvet liksom ett laga skifte mellan tvenne olika verksamhetsområden, ett för det privata och ett för det publika eller offentliga. Det har också visat sig, att de icke äro likaberättigade; det förra framstår historiskt som betingadt af och alltså lägre än det senare. Men om nu individens frihet har sin rot i hans personlighets rätt, så kan det allmännas makt öfver honom endast fota därutinnan, att äfven det allmänna verkar som en personlighet, och en personlighet högre än individen.

Vi rikta alltså blicken närmare på detta allmänna ofvanför individen. På ytan ter det sig som en mångfaldig väfnad och ett växelspel af kaotiskt skiftande, ständigt rörliga, inbördes stridiga intressen; vi kalla denna bild för *samhället*. Längre in upptäcka vi en fast enhetlig byggnad af lagar och plikter, fasta bäddar för samhällets strömhvirflar och säkra skydd för individerna i intressekampen; detta är *staten*. Men innerst skönja vi ett lefvande väsen, en naturlig, sig utvecklande enhet emellan de många individerna, en

gemensamhet i karaktärsdrag och seder, i språk och tankesätt, i känslor och behof, i minnen och förhoppningar. Detta lefvande väsen är *nationen.*

Nationen är *den personlighet, som äger alla de — men också endast de — egenskaper, som äro för dess barn gemensamma.*

Den enskilde svensken har en mångfald individuella yttre och inre egenskaper. När flere svenskar komma samman, så förefinnes dem mellan stora olikheter i individuellt afseende, men samtidigt uppstår en gemensamhetsfond i drag och tycken, hvilka delas mer eller mindre af dem alla som svenskar. Ju större partier af svenska folket man öfverblickar, desto klarare aftecknar sig denna fond. Så försiggår ständigt inom hvarje lifskraftig nation en hemlig process, genom hvilken samstämmiga tankar och känslor hopsummeras, medan de rent individuella egenskaperna afskiljas som grenar och kvistar och löf från stammen. Slutligen framstår hela nationen som en lefvande typ, väsenskild från sina söner och dock omfattande dem som det hela sina delar.

En nation har således alltid färre egenskaper än den enskilde. Den kan ock hafva andra egenskaper. Ty icke hvarje medborgare bär i lika grad fosterlandet inom sitt bröst. De individuella egenheterna kunna allt för väl skymma de typiska dragen. Detta förklarar bland annat, att enskilde kunna vara vänner på båda sidor om en gräns som skiljer fientliga land.

Den typbildning, hvarigenom en nationalitet uppstår, har till förutsättning desamma tvenne faktorer som all annan personlighetsutveckling, nämligen anlag

och uppfostran. I *naturen* fota, medelbart eller omedelbart, en nations anlag; i *historien* har den fått sin uppfostran. Den geografiska och den historiska samhörigheten — gemensamhet i land och gemensamhet i öden — äro de tvenne bredaste rötterna till nationens stam. Naturen är fosterlandet i rummet, historien är fosterlandet i tiden.

II.

Djupt och innerligt är människans samband med den omgifvande naturen, djupare än hon i regeln själf vet, och mäktigast naturligtvis i folkens barndom, då det direkta samlifvet med naturen var som innerligast. Det vreda hafvets kraft, den mörka skogens allvar, den vida slättens ro, öknens oändliga perspektiv — omedvetet gör allt detta djupa intryck på människans mottagliga sinne. Så bestämmer naturomgifningen från början riktningen af hennes själslif och naturell, och den fortsätter samma inverkan medelbart genom att sedan bestämma hennes arbete. När människan på en hög kulturgrad tror sig hafva besegrat naturen, då har hon på nytt sätt kommit i dess våld; ty det är dock alltid af den som hon ytterst får sig sina näringar anvisade, och näringen sätter sedan sin stämpel på henne.

På detta sätt utbildar sig folkkaraktären efter hemlighetsfulla lagar i samklang med landets natur.

Nu har ett folklynne många nyanser på olika lokaler, men de sammansmälta dock till slut i en grundton, liksom naturen själf med sina olika bilder sammanflyter i totalbilden af ett land. Så växer

också nationalkänslan ut från kärleken till hembygden, den underligt starka dragningen till den lilla vrå af världen, som först mötte våra ögon, och som med sol eller moln reflekterade våra öden, då vi ännu hade barnets bildbarhet i själen. Måhända tror man, att kärleken till hem- eller fädernebygden är det enda naturliga bandet mellan människan och jorden. Men när vi resa utomlands för första gången och se de sista svenska skären försvinna i hafvet, eller när vi därute höra det svenska namnet nämnas med hån eller beröm — då känna vi, att denna hemlängtan omfattar hela detta land, hvars språk vi tala, hvars seder vi dela, hvars väsen gått in i vårt väsen och aldrig kan helt ryckas därur, så länge själen är frisk.

Till denna känsla bidrager mer eller mindre omedvetet ett annat förhållande, som mer än något annat visar, huru djupt och direkt sammanvuxna vi äro med vårt land. I denna jord hvila våra fäder, och där skola vi en gång slumra vid deras sida. Denna jord hafva de fuktat med sin svett, gödt med sitt blod och på sistone närt med sitt stoft. Hvarje år sedan urminnes tid har svenska blodet här alstrat massor af människor, och alla hafva de försvunnit i den svenska jorden. Vi som äro här församlade, till *svensk jord* skola vi en gång varda. Det är en sällsam tanke detta, att själfva det bröd vi äta kan hafva spirat i döde fäders mull. När vi tänkt den tanken till botten, så att vi i landets söner kunna se *lefvande stycken af landets jord* — då först förstå vi rätt den heliga lag, som bjuder oss att i alla öden försvara detta land; och vi känna, att hvarje lifskraftig nation måste tänka likt den indianstam,

som på uppfordran att lämna sitt land gaf till svar: »*Icke kunna vi säga till våra fäders ben att stå upp och lämna landet!*»

Så fläta sig historiska synpunkter in i de geografiska. Men historien verkar också ensam för sig som den andra hufvudfaktorn vid den nationella typbildningen.

Huru personligt berör oss icke vårt eget folks utveckling i häfderna! Med hvilket alldeles särskildt intresse följa vi ej Gustaf Vasa då han röjde det väg i egoismens vildmarker, Gustaf II Adolf då han på den vägen förde det ut till världshistorisk gärning, Karl XII då han betäckte dess reträtt tillbaka till hemmet och för dess ära gaf sitt stora lif! Så verkar aldrig på oss en främmande historia, om än lika spännande i sig själf; ty den tangerar icke *släktkärlekens* strängar i vårt bröst.

Ja, det ligger något af vårt eget blod i denna historia. Eller händer det icke understundom, då vi läsa t. ex. våra gamla lagar eller krönikor, att ett egendomligt intryck af igenkännande smyger sig öfver den läsande? Är det icke, som såge man bakom de kärfva orden ett kärt ansikte från en längesedan försvunnen barndom? Måhända är detta blott en inbillning, eller tilläfventyrs en mera individuell erfarenhet; men det har mången gång känts mig, då jag läst gamla svenska ord — t. ex. Helsingelagens: »Ho agalös lefver och lagalös, han hederlös dör», eller i en upplaga af Konungastyrelsen: »Vishets början försann är Guds allvara fruktan; nämn mig snillan man, som i yngskone ratade tuktan» — det har känts mig, som satt jag vid en faders knä och hämtade allvar-

liga maningar för detta lif, hvilket för de gamle icke tedde sig som ett jäktande efter frihet och njutning och makt, utan som ett förnöjsamt arbete i lydnad för lag och rättsordning...

Alltså skapar historien ett sammanhang mellan generationerna, som är det mänskliga samhällets principiella skiljemärke från de högt organiserade och starkt utvecklade samhällen vi träffa inom det rena djurriket.*)

Den enskilde svensken är blott en del i den nuvarande generationens hela, men denna generation själf hör samman med föregående och efterkommande, alldeles så som den närvarande stunden i ett människolif hänger samman med det förflutna och det kommande.

Så visar sig nationen från alla sidor i gestalten af ett lefvande väsen, med en gemensamhetsprägel som är mäktig af utveckling och som har sina rötter långt utöfver det närvarande. När vi så känna, då — och då först — kunna vi också träda i personliga förhållanden till densamma. Icke längre som ett dödt befolkningstal eller ett abstrakt bolag, utan som *modern Svea* står fosterlandet inför oss, och det sträcker mot oss sina armar och det förtror sin välfärd och sin heder åt våra händer. Det är känslan häraf, som färgar vårt politiska arbete med ett allmänt konservativt drag; ty man blir varsam och försiktig, man experimenterar icke, då det gäller föremål som ligga nära intill hjärtat. Hvarje verklig fosterlandsvän känner djupt maningen i Burkes strålande sköna ord,

*) Se härom vidare uppsatsen *Fosterlandet*, nedan sid. 165 f.

som blifvit den äkta konservatismens lösen för alla tider: »den som vill bota statens refvor, han gånge därtill som läkaren till sin sjuke fader — med en af vördnad dröjande hand.»

* * *

Men hvart syftar då ytterst vår sträfvan? Är nationen en personlighet, så måste den ju ock hafva ett medvetet ändamål med sitt lif, bortom stunden. Och då nationen är en annan, en högre person än individen, så måste detta mål vara ett annat än individens.

Svaret är lätt att finna, om vi utföra jämförelsen med individen. Hvad är vår privata tillvaros mening och mål? Vår lägre natur hviskar alltjämt, att det är *lyckan* i detta lif; vår ande pekar utanför den jordiska tillvaron på den individuella personlighetens förbättring och *fullkomning*. På samma sätt utfalla svaren olika, då man frågar efter det allmännas uppgifter och ändamål. De lägre och vanliga riktningarna känna ingen annan uppgift för detsamma än att *öka summan af privatlycka* till högsta grad af materiellt välstånd åt alla. Därmed är fosterlandet förnedradt till en tjänare åt ögonblicket och åt den enskilde, därtill åt hans lägre instinkter. Det rätta svaret lyder: att *fullkomna folkanlaget*, genom att ständigt utveckla och förbättra typen.

När vi alltså känna oss i kärlek dragna till en svensk nationaltyp, så vilja vi icke stanna vid denna allmänna tillfredsställelse, än mindre draga ned typen till privata ändamål. Vi vilja förbättra och rena den genom en förnuftig kärlek.

Ty ingen må i blind kärlek föreställa sig, att allt som finnes i hans fosterland är ganska godt. Äfven därutinnan visar en nation sin mänskligt personliga karaktär, att den liksom vi alla enskilde inrymmer både goda och dåliga elementer och således är behäftad med både fel och förtjänster. Denna upptäckt inverkar icke på styrkan af vår känsla, ty kärleken söker ju icke blott förtjänster att fästa sig vid — sonen älskar sin moder icke därför att hon är objektivt god och stor, utan *därför att hon är hans moder*. Men det inverkar på riktningen af vårt handlingssätt under den förbigående stund, då vår nations öde är i våra händer.

Medvetandet om, att vår nation är behäftad med personliga svagheter och mänskliga brister, måste uppfordra oss att i vår mån söka hålla nere det dåliga och svaga, men främja det goda och uppmuntra alla frön till lifskraftig växt. Därmed förneka vi ingalunda vår fosterlandskärlek; tvärtom är det först därigenom, som vi adla den till en förnuftig känsla.

Af denna grund äro vi principielle motståndare till den allmänna rösträtten. Ty den idén betecknar i bästa fall den oförnuftiga kärlek, som vill låta allt inom nationen, således äfven det osunda och falska, komma upp i dagen till politiskt uttryck. Den vill — i bästa fall — bevara nationen i politisk fotografi sådan den är, utan tanke på dess utbildning, förbättring, fullkomning.

Det kan sålunda allt för väl hända, att den rätte fosterlandsvännen måste uppträda emot idéer och intryck, som smeka hans generation. Det är alldeles så, som när den rätta vänskapen varnar emot stun-

dens frestelser. En sådan fosterlandsgärning är den högsta, äfven därför att den är förenad med så stora offer. Den medför så mycken otack — ty generationerna äro i mångt och mycket som oförståndiga barn, de *vilja* lefva för stunden och glömma framtidens ansvar.

Vi tycka oss på sista tiden hafva sett en dylik bragd af den högsta nationalkärlek i ett af Europas äldsta kulturländer; och vi hafva ock sett dess lön.*)

III.

Jag har nu framställt min uppfattning af nationen som en personlighet i meningen af en lefvande typ, en samhällighet som utvecklar sig af egna inre krafter.

Historien är här mitt stora vittne. Hon visar huru nationer födas, växa, vissna och dö. Hon har låtit det sista seklet se uppkomsten af en *nordamerikansk* nation, liksom hon för mer än tusen år sedan skapade den *spanska* folkindivid, som nu är dess motståndare — bägge bildade af ett flertal förut bestående olika folkingredienser. Och i historien stå många grafvårdar öfver döda folk, liksom jorden omkring oss är full med vrakspillror efter dem.

Vi hafva också funnit skiftande egenskaper hos den nationella personen. Ur en synpunkt har han framstått för oss som en moder, som gifvit de enskilde medborgarne själfva lifvets betingelser. Ur en annan synpunkt visar han sig nästan som ett barn, med barnets naturinstinkter och barnets beroende af privat-

*) Talet hölls under den första Zola-processens dagar.

individernas omvårdnad. För att finna klaven till denna gåta måste vi närmare efterse, huru nationalitetsbegreppet genom tiderna utvecklats till allt större medvetenhet.

Det är redan sagdt, att den enskilde individen först genom kristendomen blifvit en självständig rörelsekraft i Europas historia. Detta skedde därigenom, att kristendomens upptäckt af individens evighetsmål föll som ett lifskraftigt frö i ett nytt människomaterial, som redan i sin egen grund ägde frihetssinnet: den germanska rasen. Men icke kom individen därmed genast till absolut frihet. Emanciperad ur den antika statens tvång, föll han i stället under den kristna kyrkans. Medeltidsmänniskan var lycklig, hon behöfde icke inom eget bröst tillkämpa sig en världsåskådning, hon fick den färdig utifrån af kyrkans obetviflade auktoritet.

När omsider denna auktoritet i sin mänskliga skröplighet började blekna, då reste sig individen till en första revolt. Men det stannade vid en *reformation,* ett återvändande från de förfalskade dogmerna till den kristna uppenbarelsen. Det kräfdes en alldeles särskild förnimmelse af individens egna krafter, för att han skulle resa sig i förhäfvelse mot all auktoritet öfver hufvud.

Denna erfarenhet kom med naturvetenskapens stora segrar under 1700-talet. Äfven denna forskning hade i sin barndom gifvit Gudi äran för sina triumfer: Linné såg skuggan af den Allsmäktige skrida förbi sig i naturen, och Newton hembar allvisheten sitt fromma hjärtas tack för de stenar det varit honom förunnadt att med barnahand plocka vid stranden af

sanningens ocean. Men ju mera medeltidens världsåskådning sjönk samman i ljuset af de nya upptäckterna, desto större blef frestelsen att skrifva framgången på den egna förtjänsten allena.

Så började tviflet gnaga på dessa utifrån gifna sanningar, som förnuftet ej kunde finna i sig själf. Slutligen vardt fältet fritt, förnuftet satte sig till domare öfver all auktoritet, tyngdlagen trädde i försynens ställe, och på ruinerna af den gamla världsbyggnaden steg individen upp med anspråk att taga hela utvecklingen på sina egna skuldror.

I denna grund fotar den *upplösnings*-process, som själf smyckade sig med *upplysningens* namn. Det utmärkande för denna riktning är just öfvertron på individens makt som sådan. Det har blifvit sagdt, att det 18:de seklet »berusade sig i individens apotheos». I historien såg man nu ingenting annat än enskildes verk. I konsten, i rätten, i staten, öfverallt framstod individen som en verklig skapare, hvilken ur sitt förnuft spann fram och med sin arm väfde samman alla utvecklingens trådar. Den enskilda människan alltså, i sin högsta utbildning som snille, blef i upplysningstidehvarfvets tanke mänsklighetens enda verktyg. Den genialiske individen lyftes på världens tron; han var folkens herre, han var historiens hjälte.

Nå väl — individen, sådan som 1700-talet tänkte sig honom, han kom, han tog mandom i den fosterlandslöse korsikanaren Napoleon Bonaparte, och han lade världen för sina fötter. Så till vida hade filosofien räknat rätt.

Men då hände något underbart. Det uppstod

en kämpe i själfva sambällenas botten, dunkla makter som vi nu kalla *nationalmedvetandet,* folkentusiasmen, fosterlandskänslan; och denne nye kämpe var det och ingen annan, som slog den väldige till marken. Napoleon är *individens jätteförsök att behärska tillvaron med sina egna armar allena, utan någon Gud ofvan sig, utan någon idé inom sig och utan något fosterland omkring sig.* Med och i honom har hela den lära, som byggde utvecklingen på den enskildes krafter allena, för all framtid gjort bankrutt i historien.

Men när nationalitetsidén alltså steg i dagen, såsom en klippa mot hvilken äfven en Napoleons stolta böljor måste sätta sig, då gjorde statsvetenskapen en positiv upptäckt, större och djupare än någon sedan kristendomens upptäckt af individens personlighetsidé. Det finnes en annan, en starkare rörelsekraft i historien, en mäktigare personlighet i världen, än individen; och detta är *nationen,* i hvilken han ingår.

Denna sanning hade varit alldeles förd̈old för »upplysningens» män. I sin teoretiska ifver att undergräfva de bestående politiska och religiösa idealerna — att störta kungar och kejsare från deras troner och rifva Gud ut ur himmelen — hade ROUSSEAU och encyklopedisterna fullständigt förbisett detta faktum. För dem fanns intet politiskt bindemedel mellan de suveräne individerna och deras summa, mänskligheten. När de skulle förklara statsbegreppet, så deducerade de det alltså ur en människotyp, som aldrig har funnits och aldrig kommer att finnas — en medelproportional af människa, icke fransman eller tysk eller engelsman, utan litet af hvarje. Så fingo de alla individer politisk jämnlika, och sedan var det

lätt att tänka sig dem gruppvis sammanbundna i ett antal statsbolag. Men nu, i ljuset af det preussiska befrielsekriget, framstod nationen plötsligt såsom den nödvändiga mellanform, genom hvilken allena den enskilde kan närma sig mänsklighetens organism. Den abstrakta kosmopolitismen hade gjort bankrutt lika så väl som den ensidiga individualismen.

Det var en tysk vetenskaplig riktning, som först gjorde den nya sanningen medveten för mänskligheten. Den är känd under namnet »den historiska rättsskolan». Genom dess män — EICHHORN, SAVIGNY, NIEBUHR — fick världen lära, att den enskilde, vore han än världens största snille, icke kan frambringa en enda elementärt ny idé. Han häfves fram allena på de djupa strömningarna genom hans folk. Hvad han själf förmår, det är blott att rätt uppfatta och rätt uttrycka nationens dunkla, efter form famlande önskningar.

Sålunda är det icke ur sitt eget förnuft den enskilde lagstiftaren konstruerar fram rätten, utan endast och allenast på botten af sin nations långsamt mognade rättsmedvetande. Och på samma sätt är det med staten, med konsten, med språket. De äro alla resultater, icke af den enskilde tänkarens kombinationer allena eller det enskilda snillets hugskott, utan af en inre historisk nödvändighet, som skapar långsamt men oemotståndligt, liksom efter naturlagar; ett hemlighetsfullt inre arbete alltså i själfva folkanden. Den enskildes roll inskränker sig till att vara dess mer eller mindre medvetna språkrör.

Sålunda trädde nationen, i hvars själ dessa intryck utbildas, fram i historiens förgrund, sedan in-

dividen detroniserats. Individen är icke mästaren, han är redskapet. Nationen, icke individen, är historiens sanne hjälte.

* * *

Det är tydligt, att den historiska rättsskolan gick för långt i sin idé. Det är alltid så inom historien, att en stor sanning först uppträder i ensidighet. Sålunda underskattade denna filosofi individens betydelse för utvecklingen och förminskade därmed hans ansvar. Men detta var en nödvändighet, för att den verkliga sanningen skulle komma i dagen.

Numera veta vi, att det hvarken är de store männen ensamma, ej heller folkmassorna som sådana, utan bägge i ständig växelverkan, som bygga historiens byggnad. Massan behöfver de enskildes initiativ; individen behöfver massans resonnansbotten; den ena faktorn kan lika litet undvara den andra, som härföraren och de djupa lederna kunna segra oberoende af hvarandra på slagfältet.

Vi öfverdrifva alltså, när vi säga, att Bismarck är Tysklands skapare; han var ur en synpunkt allena ett verktyg åt den store hjälten, den tyska nationen, hvars slumrande längtan han förstod, och på hvars hemliga kraft han stödde sin kraft; utan honom hade verket icke blifvit gjordt då det gjordes — men än mindre hade han mäktat det innan tiden, d. v. s. folkanden, var mogen.

Vi fara likaledes vill, om vi betrakta Björnson som upphofvet till den nu brännande norska frågan, så att den står eller faller med hans person. Den norska nationaliteten skall genast skapa sig nya red-

skap och munnar, om han faller ifrån. Men det faller dock på hans personliga ansvar, i hvilken grad han befrämjat dess känslomöjligheter, och han skulle aldrig vunnit gehör om han ej motsvarat folkmassans inre böjelser.

Den enskilde kan göra en nationallängtan medveten och gifva den praktiska medel till förverkligande. Det är hans styrka och begränsning. Utan nationell grund är han rotlös i världen, och hans praktiska verk kan icke bli beståndande.

IV.

I reaktion mot 1700-talets individualism å ena sidan, kosmopolitism å den andra, har alltså nationalismen kommit till heders i historien, och i kamp mot den störste af mänskliga individer bevisade den en gång för alla sin makt.

Sedan dess har den nationella frågan icke försvunnit från vårt århundrades program. Jämte den politiska och den sociala är hon vår tids innersta ledmotiv. Samma makt, som slog Napoleon, har sedermera — särskildt efter 1848, som är vår nuvarande tidsperiods födelseår — framkallat talrika slitningar inom och mellan landen: har sprängt det turkiska väldet i Europa, har enat Italien och Tyskland, har uppammat språkstriderna i Finland och Belgien, har tändt den skandinaviska konflikten och hotar som en ständig fara äfven Österrikes union.

Hvar ligger då enheten i dessa skiftande rörelser? Hvart syftar denna väldiga kraft med alla sina olika yttringar? Svaret ligger nära: nationalitetsidén såsom

historisk kraft är uttrycket för nationens längtan efter full organisation och erkännande som självständig stat.

Medan statsbegreppet under antiken var fäst vid en *stad* med kringliggande jordar och under medeltiden vid ett naket *territorium* utan hänsyn till befolkningsenhet, så sträfvar vår tid efter att låta *stat och nation sammanfalla*, så att ingen stat saknar nationens innehåll och ingen nation får umbära statens form. Det är denna sträfvan, som vi närmast känna under namnet nationalitetsprincipen.

Så fattad måste nationalismen med nödvändighet blifva en söndringens kraft, där en stat historiskt upprättats öfver skilda nationer såsom Turkiet och Österrike, men en enhetens, där historien klufvit en nation på flera stater såsom de gamla tyska och italienska.

Såsom alltid har den naturliga känslan gått före organisationen. Nationalkänslan är lika gammal som öfverhufvud känslan af samhörighet mellan ett lands innevånare. Hon har flammat högt hos de gamle, hon förde grekernas lilla hop till seger öfver Perserkonungens myriader och bredde ärans skimmer öfver det fallande Karthago, hon har gjort stora ting i Sverige redan under Engelbrekt, i Frankrike under Orléanska jungfrun, i England under armadans dagar. Det afgörande nya vid vår tids begynnelse ligger således ingalunda däri, att nationalismen öfverhufvud visade sig i historien. Utan det ligger däri, att nationalkänslan uppträdde *i nationalprincipens form*, d. v. s. att känslan mognat till medvetenhet, så att den gör anspråk på politiskt erkännande.

Nationalkänslan eller fosterlandskärleken är nämligen, liksom all jordisk kärlek, i grunden en ren

naturdrift. Som sådan är den hvarken ond eller god, men mäktig af båda delarne — mäktig af den skönaste och starkaste personlighetsutveckling, lika så väl som af den blindaste orätt och fördom; kanske kunna vi se frukter af bägge slagen, om vi vända våra blickar åt väster. Men kärleken äger också förmågan af utveckling. Känslan kan fyllas med andligt innehåll. Sålunda sträfvar könskärleken, som är ett barn af naturen, i en högre form af tillvaro att förverkliga sitt ändamål i äktenskapet, som är en skapelse af kulturen. Och likaså sträfvar nationalkänslan, då den hunnit till medvetenhet, att organisera sin naturkraft i en förnuftig form och att få denna form erkänd i den politiska världen. Nationen vill blifva en egen hel och självständig stat.

Detta är hemligheten i alla de frihetsrörelser, som utmärka vår tid, och hvaraf den sista i detta ögonblick — visserligen i förbund med en annan sida hos nationalismen, dess expansionsdrift eller växtkraft — tändt krigets lurande låga bortom västerhafvet. *)

* * *

Men vill man rätt förstå denna nationella frihetssträfvan, då måste man åter fästa blicken vid det lefvande personliga hos nationerna, hvarifrån allena ljuset faller klart öfver alla nationalismens företeelser. Det kommer en tidpunkt inom en nationell individs utveckling, då nationalitetskänslan utvidgar och fördjupar sig ifrån en obestämd sympati till en verkligt personlig uppfattning af samhörighet inom folket.

*) Kuba-kriget.

I det ögonblicket upplefver folket samma erfarenhet som den enskilde, då hans självmedvetande vaknar. Det lär känna sig som en egen personlighet i världen. Och därmed följer sedan det naturliga anspråket på politisk myndighet.

Den moderna nationalitetsprincipen, som kräfver frihet för bundna och enhet för söndersprängda nationer, är således intet annat än vår tids *personlighetsprincip i dess tillämpning på de nationella individerna*. Och alltså är den att bedöma såsom andra former och yttringar af personlighetsprincipen i den politiska världen. Den motsvarar inom staternas system den enskildes rösträttskraf inom en stat. Nationalitetsprincipen och allmänna rösträtten växa på samma träd.

Häraf följer, att vi *icke* kunna tillerkänna nationalismen i denna mening någon absolut giltighet. Nationaliteten skapar ingen *rätt* för hvarje folkindivid att emancipera sig ur de faktiska omständigheterna och ställa sig upp som suverän gent emot andra. Den skapar blott ett anspråk, som sedan måste folkrättsligt pröfvas.

Det ligger nu i vår tids demokratiska och individualistiska lynne att fästa mycket afseende vid detta anspråk. Men tiden kan ej alldeles förgäta, att det finnes också andra anspråk och grunder vid staternas bildning. Där märkas främst de historisk-politiska. Österrike är exempel på en statsbildning som hvilar uteslutande på sådana anti-nationella grunder. Ingen lärer väl heller på allvar vilja ifrågasätta, att de europeiska nationalstaterna skulle som jämnlikar i sitt statssystem upptaga t. ex. Lappland i nordliga Skandinavien eller ett Rhätoromanien i Alperna, ifall

det fölle dessa folk in att i känslan af sin nationella individualitet utfärda en självständighetsförklaring.

Det kräfves således något mera än blotta egenviljan, om en nation skall få realisera sin statslängtan. Det kräfves att i handling bevisa sin kompetens. Då ingen högre organisation ännu finnes ofvanför nationerna, måste det blifva deras egen sak att lämna detta bevis på kraft, som historien fordrar för att erkänna dem som fullmyndiga politiska enheter. Och att döma af all föregående erfarenhet vill det synas, som om historiens järnlagar i detta fall icke godkände andra bevisningsakter än dem som äro skrifna med blod...

* * *

Vår tid har sett och ser oupphörliga försök af nationaliteter att tränga sig fram till suveränitet. Några, särskildt i främmande världsdelar, hafva misslyckats: de ägde icke tillräckliga förutsättningar, de fingo bida tiden eller gingo under eller uppgingo i större och lifskraftigare folk. Andra åter, t. ex. på Balkanhalfön, hafva lyckats realisera sina suveränitetsanspråk, med öfriga makters godkännande. De hafva formligen upptagits i den folkrättsliga gemenskapen. De äro numera suveräna och som sådana jämnlika med Europas gamla nationalstater.

När en nation sålunda vunnit erkännande som stat, då har dess personlighetssträfvan nått sitt mål. Och vi kunna nu fatta den oerhörda betydelsen af denna tidsrörelse, som under frihetens lockande sken *binder nationaliteterna i statens ansvar.*

Genom staten komma rättens förnuftiga idéer att verka som tygel på nationens blinda instinkter. Genom staten erhåller således nationen det höga andliga innehåll, som den i sig själf saknar. På samma gång mottager staten af nationen tillbaka det pulserande sinnliga lif och den lifvets enhet, som ingen jordisk tillvarelseform kan umbära. Det är denna förmälning mellan *nationens naturväsen* och *statens förnuft,* som bildar fosterlandet i dess höga förpliktande mening, som en ny personlig individ i världen med högre rätt till existens än vi enskilda människor.

Den nationelle individen är, som vi sett, senare i sin utveckling än den private, han har ju emancipérats först i vårt århundrade, medan privatindividen fick sitt dop till självständighet redan i och genom kristendomens seger. Därför dröjer också mer af naturväsendet kvar hos den förre. Vi behöfva endast tänka på de blinda stämningar, som ofta gripa äfven de högsta kulturfolken, och på staternas fullständiga egoism i samlifvet med hvarandra.

Frågar man då, hvar det berättigade ligger uti att en med mera förnuftigt innehåll utrustad enskild man skall hafva mindre rätt till existens än hans med mindre personlighet fyllda nation — detta är nationalismens hufvudprincip och grundförutsättning — så kan jag endast svara: detta är världshistoriens stora postulat, hvars innersta grund är att söka i det djupa behof som uttalats i ordet: »det är icke godt att människan blifver allena».

Mänsklighetens mål kan icke vinnas af enstaka pionierer eller strödda hopar, utan allena af fasta bataljoner i ordnade led.

V.

Vi hafva sett nationalismen vid vår tids begynnelse springa fram i formen af *nationalitetsprincip* eller nationernas kraf på statlig tillvaro, och vi hafva i detta kraf igenkänt nationernas medvetande af sin personlighet.

Nationalitetsidén i denna form har emellertid framstått för oss som en tidsströmning med blott relativ giltighet. Ty hvarje nation, som vinner suveränitet, inkräktar alltid i någon mån på andras rum och belastar andra med förpliktelser — och på självförtroende allena kan aldrig grundas någon rätt att förplikta andra, den rätten kommer först genom erkännande.

Så till vida måste dock äfven nationalitetsprincipen tillerkännas fullt och helt berättigande, som den innebär det personlighetsmedvetande hos en nation, hvilket, om det också icke omedelbart skapar en rätt till suverän tillvaro, dock utgör den oundgängliga förutsättningen därför. Numera kan intet folk hoppas på det folkrättsliga erkännandet, om det icke först inom eget bröst framskridit till den medvetna samhörighets- och enhetskänsla, som betecknar den nationale individens myndighetsålder.

Men har man en gång fått blicken klar för denna personlighetskaraktär hos de lefvande typer, som vi kalla nationer eller folk, då ser man också, att nationalitetsidén icke slutat sitt värf genom att presentera folket i historiens societet och gifva det ett rum där. Den måste också alltjämnt fortverka inom folket som en inre kraft för att kunna bevara dess plats.

Ty i historien är hård trängsel, och ve den svage! Nationer kunna förbryta sin plats, och då låter historien straffdomen gå öfver dem, och mer kompetenta nationer få utföra bödeltjänsten. Vi se en sådan exekution inför våra ögon i dessa dagar. Därför måste folken oaflåtligen spänna sina krafter till den kamp för tillvaron, som råder mellan nationerna liksom mellan individerna inom nationssamhället — blott så mycket fruktansvärdare på folkens stora skådeplats, som ingen högre förnuftig organisation där med lag skyddar den svage.

Alltjämt måste ett folk alltså utveckla sina starka egenskaper, så att det ej blifver efter då grannarne gå framåt. Och hvilka äro då en nations starka egenskaper? Är det andens fina dygder, ridderlighet, hänsynsfullhet, dessa egenskaper som verka så behagligt i privatlifvet? Ack nej, de hjälpa här föga, de hafva dålig kurs i historien, de väga lätt på dess vågskål. Det kan icke nog starkt betonas, att *kraft* först och sist är hvad historien kräfver af folken — den berättigade egoism, som känner lifvets hårda lagar och vet, att historien är obarmhärtig och utan nåd mot den som ej vill bevara sig själf.

Med egen kraft måste nationerna mödosamt eröfra sin plats i historien. På egen kraft få de alltjämnt lita, om icke platsen skall tagas ifrån dem.

Och denna nationalkraft, som är grundvillkoret för nationernas tillvaro, den fotar först och djupast i självkänslan. Hon är folkens, liksom individernas, enda friska helsobrunn, hvars sinande betecknar blodbrist, och hvars fulla uttorkande förr eller senare medför döden.

Därför innebär nationalitetsidéns framsteg direkt och omedelbart ett skärpande af folkens självkänsla

och medvetenhet mot hvarandra. Detta är nationalitetsidéns innersida, nationalismen i egentlig mening, som måhända blifvit undanskymd genom nationalitetsprincipens verksamhet på ytan, men som på djupet arbetar desto mäktigare i vår tid.

Vi igenkänna hans verkan till en del redan i vår tids politiska frihetssträfvanden, hvilka ur denna synpunkt te sig som en konsolideringssträfvan inom folken genom statsmakternas placering på allt bredare bas inom nationens egna lager. Allt mera omedelbart hafva folken tagit sina öden i egna händer; nationerna skjuta dynastierna i bakgrunden och bestämma i yttersta hand själfva äfven öfver krig och fred.

Men på samma gång fordra de ock att blifva regerade på sitt eget väsens grund. Däraf rörelsen mot nationella principer t. ex. i uppfostran. Detta är en ny yttring af folkens själfkänsla, deras medvetande af egen personlighet gent emot andra folk liksom gent emot enskilde med deras individuella hugskott.

Starkast har dock nationalismen framträdt på det ekonomiska området, då den — till bakslag mot föregående fri konkurrens — rest tullmurar utmed de flesta nationers gränser till skydd för nationalförmögenhet och nationellt arbete. Proktektionismen flyter således direkt ur den berättigade nationalismens princip.

* * *

Se vi nu tillbaka på de vunna resultaten, så kunde de korteligen sammanfattas sålunda.

Nationalitetsidén, historiens måhända starkaste rörelsekraft i våra dagar, betecknar nationernas vaknade medvetande om sitt personliga väsen. Den har framträdt dels på ytan som nationalitetsprincip, dels på djupet som nationalism. Nationalitetsprincipen kräfver statssuveränitet för hvarje folk; nationalismen kräfver en i självkänsla grundad egenart i dess lif. Den förre är en tidsströmning med begränsad giltighet. Den senare är inom sitt rum en evighetssanning, som aldrig kan såras utan svår skada för nationen och fara för dess existens.

Med denna insikt följer en fördjupad uppfattning af den enskildes förhållande till sitt folk. I dess ljus se vi, att det icke är nog med den naturliga altruistiska instinkt, som vill bringa offer för sitt land, och som vi i allmänhet kalla *fosterlandskärlek*. Af den gode medborgaren fordras därjämte *nationalkänslans* medvetna egoism, som känner med sitt folks egendomligheter och vakar öfver dess ande, så att offret sker till gagn för dess sunda egenart. Ej känsla blott och blind entusiasm, utan insikt i sitt väsen och respekt därför, är hvad fosterlandet kräfver af sina söner.

Det vill synas, som låge den centrala skillnaden mellan oss och våra politiska motståndare just på detta håll. Ingen betviflar, att äfven de äga fosterlandskärlekens vilja och förmåga till uppoffring; men de sakna den nationalkänsla, som harmonierar med nationens egen karaktär och förstår att den måste framför allt annat bevaras i nationens lif.

De tillerkänna icke den nationella egoismen dess nödvändiga och tillbörliga roll. Den är för dem rent af en ensidighet som bör öfvervinnas, och de föreställa

sig att vår tids samfärdsel skall dräpa den. Då de nu icke kunna förneka nationernas faktiska existens såsom självständiga politiska enheter, så uppfatta de dem som tillfälliga sammanslutningar, genomgångsformer till det kosmopolitiska riket, trappstegar som mänskligheten sparkar undan då den nått upp dit.

Hvad som i hela vår tids nationalitetsidé tilltalar dem, det är sålunda blott den ytliga nationalitetsprincipen, för så vidt den tjänar människors frihetslängtan och sammanslutningsbehof. Denna begränsade tidssanning synes för dem äga objektiv och absolut giltighet. Men de se icke, att samma princip längre in bjuder att konservera friheten och sammanslutningen ur självuppehållelsens synpunkt. För den inre, den verkliga sanningen sakna de öga och känsla.

De kunna alltså brinna af entusiasm för polackars frihetskamp och skandinavers förbrödningstanke och alla nationalitetsidéns utåtvända yttringar. Men deras intresse slocknar eller bytes i antipati, då samma idé fortsätter sin verksamhet inåt att sammanhålla, styrka och bevara den folkliga egenarten och det vunna området i hvardagslifvets glanslösa kamp.

Det vill t. o. m. synas, som gåfve de *andra folks frigörelsekamp* — nationalitetsprincipen verksam hos främlingar — vitsord framför *sitt eget lands självbevarelse* — nationalismen inom fosterlandet. Annorlunda synes man icke kunna förklara det sorgliga faktum, att det finnes svenskar som i den skandinaviska nationalkonflikten stå med sina sympatier på det andra landets sida.

Ty i denna konflikt stå nationalitetsidéns bägge hufvudyttringar söndrade emot hvarandra. Norges poli-

tiska patos har öfver sig ett sken af nationalprincipens frihetsrörelse, idéns lägre yttersida. Sveriges ståndpunkt är, sedan unionen nu en gång faktiskt tillkommit som en svensk nationell gärning, den inre, djupare berättigade nationalismens.

Vi, som slutit oss samman i detta fosterländska förbund, vi tro, att också vårt gamla land har rätt att vara till, oförsvagadt och utan all extra betalning, på sin välförvärfvade plats i historien. Med hufvudet gifva vi dess ograverade vidmakthållande åtminstone lika rätt med den unge grannens uppåtsträfvan; och med hjärtat gifva vi vårt land vitsord. Alltså drifver oss just nationalitetsidén att mota en nationell frigörelse, som endast kan ske på vår bekostnad. Och vi sätta emot dess fordringar en *vederlagspolitik*, som omfattar såväl unionens särskilda förmåner för oss som i sista hand unionen själf.

Att en sådan ståndpunkt öfverhufvud kunnat möta motsägelse, det beror allra innerst just därpå, att det inom vida kretsar af vårt land saknas blick för nationens personlighetsväsen. Ty eljest vore det otänkbart, att man skulle i ord och handling vilja förneka sin nation den egoism som är lifvets grundlag, ehvad man nu beklagar det eller icke. Den som till fosterlandet står i ett blott intresse- och icke ett personlighetsförhållande, han måste ju också vara mera oberörd af den pietetskänsla, som återhåller från farliga experiment och ärelösa uppgörelser.

Men vi beklaga deras fattigdom, som i sitt politiska verk sakna den sköna känslan af att äga en moder att vårda och försvara . . .

* * *

Den uppfattning af nationens väsen och utveckling, som här framställts, resulterar således däri, att vi enskilde under vår berättigade självhäfdelse icke skola förglömma, att vi till en sida af vårt väsen höra samman i ett nytt personligt helt, vår nation, med egna egenskaper, egna syften och egna kraf. I samtidens nationalitetssträfvanden se vi denne högre individs kamp för att komma till sin fulla rätt i historien såsom ett nödvändigt och omistligt led i människosläktets slutliga organisation. Och vi behöfva ej frukta, att nutidens kommunikationer skola utplåna dessa nationella gränser, sedan vi spårat deras grundvalar i folkens natur och historia, dem ingen trafik lärer kunna rycka ifrån dem. Samfärdseln afslipar öfverdriften, men kan icke bortskölja väsendet.

Framtidens utveckling kan endast bedömas ur redan vunnen erfarenhet. Individens rika personlighetsmedvetande har icke visat sig som ett hinder, utan tvärtom som en nödvändig förutsättning, för vår tids nationalsträfvan. Likaså måste mänsklighetstankens utveckling till organisation först och bäst befrämjas genom folkindividernas mognad hvar i sin individualitet. Icke genom ett utjämnande eller bortslipande af nationernas egenarter, utan tvärtom genom deras skärpande i allt större personlighetsutveckling och självmedvetande — parallellt med en allt mer mognande känsla af samhörighet alla människor emellan — går vägen framåt till världsstaten.

Ser jag rätt i dessa dunkla ting, så skall emellan den enskilde och mänskligheten uppstå ännu en högre personlighetsform, ofvan nationen. Det är *rasen*, med världsdelen till säte. Tecken tyda redan på en kom-

mande ras- och världsdelsorganisation, måhända närmast bunden vid den gamla världens trenne delar: *en mänsklighetens trikolor af hvitt, gult och svart* — Europa, Asien, Afrika — Kristus, Buddha och Muhammed . . .

För individen själf fördjupas lifvet med en sådan åskådning. Hans tillvaro fylles med allt rikare innehåll. Ty man må icke föreställa sig, att de nya idéerna uppsluka de gamla. Icke blir den enskilde mannens ställning i familj och kommun undergräfd, därför att han tillika varder medborgare i en suverän stat och ett världsdelsförbund. Sålunda må man icke heller tro, att den enskildes personlighetssträfvan tappat sin mening, därför att högre individer ofvan honom upptäckts i världen. Hans mål att arbeta på sin fullkomning står kvar lika orubbadt, när nationen i hvilken han ingår fått sitt mål, och skall stå kvar äfven då han fått en plats i jordens stora brödraskap.

Men hans ansvar förökas liksom hans frihet. Och jag har med denna framställning främst haft i sikte att betona den förpliktelse, som nationaltanken, rätt uppfattad, medför för den enskilde, ej i stunder af fara blott utan i lifvets hvardagsverk.

Vi fatta vår fosterländska förpliktelse så, att vi icke blott vilja vara redobogne till fosterlandskärlekens offer, när tiden kallar. Utan vi vilja ock befliita oss om att söka vinna den objektiva nationalkänsla, som förstår folkets genius, som vakar öfver dess egenart, som skyddar den för obehörig främmande påverkan, som stärker dess självförtroende, som bevarar den i renhet på dess eget väsens grund — så att äfven vårt Sverige en gång skall kännas värdigt ett rum i den stora orkes-

tern, där mänskligheten skilda stämmor sammanfalla i den stora harmonien — — —

Det är den innersta tanken och meningen i vårt fosterländska förbund. Sålunda vilja vi hedra vår *moder Svea* icke med hjärtat allena utan äfven med hufvudet — *på det att henne må väl gå och hon må länge lefva på jorden!*

Fosterlandet.

En begreppsanalys.

Augusti 1899.

Man torde i allmänhet icke hafva klart och skarpt gjort sig reda för, hvad fosterlandets namn egentligen betyder. Som ett geografiskt begrepp, refererande sig till en viss konfiguration på kartan, är Sverige visserligen tydligt bestämdt; men hvad afser man, då man talar om Sverige som ett slags personlighet med sin vilja, sina karaktärsdrag, sin ära, sina känslor? Här har ordet uppenbart för de flesta blifvit ingenting annat än ett af dessa nötta mynt, som gå bra i den andliga samfärdseln, men hvilkas verkliga valör man har rätt dunkla föreställningar om och för resten föga reflekterar på.

Det torde således icke anses öfverflödigt att rikta uppmärksamheten något närmare på själfva begreppet; i all synnerhet som i de sväfvande föreställningarne kunna dölja sig djupgående och praktiskt farliga missförstånd.

Som ett sådant allvarligt missförstånd vill jag beteckna den populära uppfattningen, att personligheten Sverige begreppsenligt sammanfaller med

»svenska folket» i meningen af *den nu lefvande generationen*, summan af de samtida svenska individerna.

* * *

För att belysa själfva utgångspunkten måste jag förutskicka en anmärkning. Förutsatt att en lefvande kropp består af hundra partier med hvar sina funktioner, och att man kunde sönderdela den i just dessa partier — skulle alla delarne, om de sedan mekaniskt sammanfogades igen på alldeles samma sätt som i den lefvande kroppen, skulle de gifva oss denna tillbaka? Intet skulle fattas, absolut intet, i dess material; och dock vore det samma skillnad som mellan lif och död, ty det *organiska sammanhanget* mellan delarne vore borta.

Jag begär icke, att man skall gifva denna bild omedelbar tillämpning på staten och dess medborgare; men jag har anfört den för att belysa sanningen af en grundsats inom sociologien, som aldrig får förbises vid uppfattningen af de sociala fenomenen: *det hela är någonting annat än summan af sina delar.* Gäller detta redan i fysiska fall, så växer dess giltighet till ett axioms, när tanken stiger in på psykiska och sociala områden.

Inom matematiken är det icke så. Där finnes intet annat ackumuleradt helt än den nakna additionens eller multiplikationens. Ty där är icke fråga om någon inre enhet, något lif; där rör man sig med den rena abstraktionen, med talets yttre enhet.

Mellan den enskilde svensken och fem millioner

svenskar är endast en sådan matematisk skillnad, en gradskillnad såsom mellan siffran 1 och siffran 5,000,000. Men mellan den enskilde svensken och Sverige är skillnaden sociologisk, en inre artskillnad såsom mellan en del och dess organiska hela. Skulle Sveriges begrepp vara uttömdt med befolkningssiffran, då kunde vi lika så gärna föreställa oss fosterlandet som en hög af fem millioner sandkorn, med sitt sammanhang i attraktionen allena, eller som en flock af lika många betande djur, utan annan inbördes förbindelse än det gemensamma betet.

Det följer nu att i konkreta drag påvisa väsensolikheten mellan Sverige, fosterlandet, och summan af dess nuvarande befolkning.

* * *

Närmast faller i ögonen, att Sverige inrymmer tvenne faktorer: folket och landet. De kunna icke söndras ifrån hvarandra.

Antag att en naturrevolution (t. ex. en hastigt framryckande ny inlandsis) gjorde Sveriges land obeboeligt och föranledde hela befolkningens utvandring till Nordamerika — tror man, att Sverige skulle uppstå där, äfven om alla fem millionerna svenskar satte sig tillsammans och finge självständig statlig tillvaro under de gamla lagarna på sitt nya territorium? Hela befolkningen funnes där, men sitt Sverige hade de ändock icke kunnat helt taga med sig; ty de hade förlorat sammanhanget med den *natur*, hvilken till så väsentlig del fostrat nationens kynne och genom tiderna bevarat det. Inom kort

skulle nationens utveckling gå åt nya håll. De till Nya England öfverflyttade engelsmännen bjuda därpå ett godt exempel.

Begreppet fosterland kan sålunda aldrig tänkas utan en geografisk innebörd.

Antag å andra sidan, att hela svenska nationen blefve fördrifven eller utrotad af en fiende, så att Sveriges land finge bära en ny nation — skulle man då kunna säga, att det var Sveriges röst som hördes uppifrån halfön? Naturen funnes kvar och vore väl sig lik, men den hade fått ett nytt människomaterial att inverka på; fosterlandets andra element, *folkanlaget*, vore borta, det nödvändiga sambandet mellan folk och land hade blifvit upplöst på andra sättet. Sverige kan lika så litet lefva med ett nytt folk inom sina gamla gränser som med ett nytt territorium åt det gamla folket. Dess begrepp är alltid åt en sida etnografiskt tillika.

Men till dessa tvenne faktorer, den geografiska och den nationella, kommer sedan en tredje, som med lika nödvändighet ingår i begreppet Sverige i motsats mot dess närvarande befolkning. Det är den *historiska*.

* * *

Hvad är det som principiellt skiljer ett mänskligt samhälle från ett samhälle af myror och bin? Äfven det senare har en hög grad af sammanhållning och organisation — det finnes ju naturforskare, som satt i fråga om icke myrorna stå främst i den djuriska utvecklingens hela kedja! Men äfven myrsamhället

lyder dock blindt naturens lag att lefva för stunden, utan sammanhang med forntid och framtid, och utan annat mål än de två djuriska grunddrifterna: självbevarelsen och släktbevarelsen. När den ena generationen myror aflöser den andra, så tager den inga minnen, inga gemensamma erfarenheter, inga traditioner eller förhoppningar i medvetet arf. Den fortsätter blott att spinna på själf- och släktbevarelsens ändlösa trådar. För den finnes ingen tid, ingen historia; ty i dess arbete är intet förnuftigt innehåll.

Men inom mänskligheten mötas naturens krafter af en annan kraft, och det är den personlige *andens*, den fria viljan. Det är denna gudomliga kraft, som binder generationerna samman i ett högre personligt helt. Den allena ger nationens utveckling ett innehåll, en mening, ett mål; och det målet heter *folkanlagets fullkomning*.

Sverige är sålunda något vida mera än en geografisk enhet eller ett antal nu lefvande likspråkiga människor. Sverige innefattar alla de tusende osynliga trådar, som binda det nuvarande vid det förflutna. Vårt fosterland är resultatet af en lång historias arbete från generation till generation, med alla minnen af ett samlif i lust och nöd. Mer än något annat är det dessa minnen, som sammanhålla nationen, gifva den enhet för stunden, anvisa den gemensamma önskemål för framtiden.

Det torde nu ligga klart före, hvad jag menar. Sveriges nuvarande befolkning bildar icke svenska folket, utan blott dess *sista generation:* en våg i strömmen, en stund i ett lefnadslopp. Fosterlandet omfattar ej blott de nu lefvande millionerna, utan

äfven *de döda och de ofödda millionerna,* vid hvilka den lefvande generationen är olösligt bunden genom minne och hopp. Så är Sveriges hela något annat än summan af dess synliga delar. Vore det annorlunda, då vore vårt samhälle icke af högre art än myrornas stack eller binas kupa.

* * *

Denna ståndpunkt föder af sig själf en ny syn på de viktigaste politiska företeelser och en fördjupad uppfattning af själfva statskonstens ändamål. Vi skola se det under ännu ett par synpunkter.

Hvarje person är i hvarje enskildt ögonblick bestämd från tvenne hufvudsakliga håll: dels af sina egna antecedentia, dels af omständigheterna för stunden. Det samtida svenska folket är ytterst en produkt af å ena sidan det svenska blodet (med dess olika uppblandningar) i alla föregående generationer, å andra sidan af den *tidsanda,* som nu råder i den västerländska kulturvärlden, där vi höra hemma.

Ingen vet, hvarifrån den vinden kommer eller hvart han far. Det skall väl dock småningom uppstå en politisk meteorologi, som spårar vissa lagar för sådana vindars gång. Men ett är redan och under alla omständigheter visst: tidsandan låter sig icke instängas inom nationella gränser. För henne gifves ingen politisk geografi. Hon går som passadvinden öfver världsdelar. Hon är *kosmopolitismens* vingslag öfver landen.

Skulle nu så hända, att den allmänna tidsandan ginge i en mot nationalandan fientlig riktning, då

uppstår för den enskilde en konflikt. Såsom barn af sitt *folk* och sin *tid* tillika, kan han komma att slitas mellan kärleken till bägge. Men han är statsborgare förr än världsborgare, han hör intimare samman med sin nation än med oorganiserade former af en bredare mänsklighet. Därför bör fosterlandskärleken alltid äga vitsord framför tidsenligheten.

Men det kan inträffa, att så icke blir fallet i verkligheten. Det är möjligt, att en hel generation låter sig på tidsandans vingar ryckas långt bortom den berättigade och nödvändiga nationalismens råmärken. Då blifver det en verklig schism mellan folket och dess lefvande generation. Då skulle man i Sveriges, i svenska folkets namn kunna ogilla svenskarne. Ty den äkta fosterlandskärleken ligger så djupt, att den söker sitt folks genius — äfven om man måste vända sig ifrån sin samtid för att igenkänna och finna den.

Då har också den rätta statskonsten sin uppgift klar. Det faller på dess ansvar att hålla nationen på den sunda jämnviktspunkten mellan självkänsla i egenart och tidsenlighet i allmäntmänsklig utveckling. Är jämnvikten öfverskriden till den senares håll, då ankommer det på den verklige statsmannen att söka föra nationen tillbaka till sig själf. Ty högt öfver alla hans öfriga uppgifter lyser fast och klart för hans öga, som polstjärnan öfver polarfararens hufvud, detta pliktens första bud: »*Du skall hjälpa detta folket, att det icke tager skada till sin själ!*»

* * *

Genom inflytelser utifrån skulle alltså en generation svenskar kunna bringas därhän, att den grumlade sitt svenska väsen och gåfve ett falskt uttryck åt folkanden. Då blifver begreppsolikheten mellan Sverige och de samtida svenskarne uppenbar i verkligheten. Men denna schism kan uppstå äfven på annat sätt, genom inflytelser inom generationen själf. Folkanden kämpar ständigt med tvenne fronter: mot kosmopolitismen utåt, mot *individualismen* inåt.

Det vore dåraktigt, och faller ingen in, att vilja frånkänna individualismen, med dess politiska princip *privatintresset*, hvarje berättigande. Den är lika nödvändig och oundgänglig i staten som tidsandan, kosmopolitismens princip, med hvilken den ej sällan ingår naturliga allianser. Men den har sin gräns lika väl som den senare. Och det är statsmannens andra uppgift att bevaka denna gräns, så att icke privatandan gör sig gällande öfver statens hela fält till förfång för nationalandan.

Om en generation sätter in all sin kraft på privata uppgifter allena; om det politiska lifvet neddrages till en marknad för enskild vinningslystnad; om statsmannen själf förnedrar sig till en tjänare och handtlangare åt dessa privata intressen, som han borde öfvervaka och stäfja och leda till statsidéns tjänst — då har individualismen fått ett ödesdigert insteg, då gifver generationen åter en falsk spegelbild af folkanden.

Tvenne företeelser pläga utmärka, att ett samhälle kommit in på denna vilse väg. Den ena är *konventionalismens öfverhandtagande*. De tomma formerna börja skymma verkligheten, och de behagliga

dygder som pryda oss i sällskapslifvet — grannlagenhetens och de ridderliga eftergifternas dygder — medföras i politiken såsom substitut för en äkta statskonst. Den andra är *det historiska perspektivets slappnande.* Man känner sig ej längre som en länk i en fortlöpande kedja, man lefver för stunden och lämnar åt morgondagen dess egen omsorg äfven i politiken. Ansvarskänslan inför forntid och framtid slumrar, medan samtiden söker sin njutning och bekvämlighet — —

En tillfällig kulturblomstring är icke utesluten i ett sådant samhälle. De krafter, som lösgjorts från arbetet på den nationella utvecklingen, komma i förstone den enskilda verksamheten starkt till godo. Men denna kultur är en sådd på stengrunden, där icke finnes djup jord. På nationalandans graf kunna privatintressena florera med prunkande men bedöfvande och förgänglig glans — som vallmoblommor på en kyrkogård...

* * *

Jag har sökt — så godt ett begränsadt utrymme och en knapp tid medgifvit — skizzera det begrepp, som gömmer sig i vårt fosterlands namn. Jag har velat visa, att Sverige är något annat och mera än dess tillfälliga befolkning, och att Sveriges verkliga väl principiellt icke får förväxlas med en svensk generations önskningar, än mindre med de allmänna tidsidéernas kraf på ett visst gifvet ögonblick. Mellan privatandan och tidsandan har nationalandan sitt nödvändiga rum, och hon är störst af de tre.

Det är fosterlandsvännens högsta plikt att arbeta för utvecklingen af nationalandan i sitt folk till allt större fullkomning. Det är hans största personliga lycka, när han kan förmäla denna sträfvan med arbete i de idealers tjänst, som hans egen generation ställt upp till sina. Det är hans djupaste sorg, när arbetet för fosterlandet måste drifva honom till kamp *emot* hans egna förvillade landsmän.

Småstaternas problem.

I.

Allians eller isolering?

På hösten 1902 utgaf S. Wieselgren, i egenskap af »folkrepresentant», under ofvanstående rubrik en skrift, hvars varmhjärtade syftning och sedliga allvar tillförsäkrar den en rangplats bland de senare årens politiska broschyrer.

Skriften behandlade ett ämne, som måste sysselsätta hvarje fosterlandsväns tankar i denna tid: fosterlandets internationella säkerhet. Författaren fann ingen borgen härför i den isoleringspolitik, hvars ideal heter »garanterad neutralitet», utan förordar i stället ett allianssystem med våra skandinaviska grannar i första, med alla germanska stamförvandter i andra planet.

I det första stycket torde detta inlägg lämna det mesta, af hvad hittills anförts i ämnet, bakom sig i kraft och klarhet. Redan genom att insätta våra dagars neutralitetssvärmeri i dess historiska sammanhang — såsom afledare af modlösheten efter 1850-talets erfarenhet — har förf. påtryckt det en stämpel

af tillfällighet, som är ägnad att i hög grad rubba dess anspråk på objektivitet. Med historiska och politiska grunder uppvisar han sedan neutralitetsförklaringens värdelöshet som garanti, och detta med sådan styrka att detta förslag till frågans lösning efteråt synes ha nästan försvunnit ur diskussionen.

I det andra stycket torde förf. likaledes representera en ganska allmän mening, så långt nämligen som det gäller en skandinavisk sammanslutning. Denna tanke har nu åter, trots unionsupplösningen, kommit på dagordningen, och detta från norsk sida mera än från svensk. Det sista tecknet därpå är SIGURD IBSENS artikel om unionsupplösningen i marshäftet af tidskriften »Samtiden» 1906. Men denne författare inställer det praktiskt-politiska problemet inom en vidare ram, som är ägnad att väcka ett förökadt intresse. Småstaterna, säger han, bilda det internationella lifvets »underklass» och kräfva för sin tillvaro samma räddningsmedel som den sociala underklassen: associationen. Han slutar med att proklamera de »oändligt enkla sanningarne», att 10 är mera än 5 eller 2, och att stora resultater uppnås endast genom enighet men aldrig genom splittring.

Som man ser, har Ibsen här — visserligen endast i förbigående — fört frågan in på det generella, teoretiska området. Det finnes ett allmänt *småstaternas problem*, och dess lösning är att söka i samma väg som småfolkets problem inom samhällena.

Redan 1902 hade jag, med anledning af den Wieselgrenska broschyren, upptagit detta problem till behandling och därvid tagit samma analogi mellan småstaterna och arbetarna i betraktande. Jag kom

emellertid redan då till det resultat, att analogien icke dugde. I dess ställe angaf jag en annan möjlighet till lösning. Den tanken förklingade för tillfället utan att väcka någon diskussion. Nu synes tiden vara inne att åter låta den framträda, sedan sammanslutningstankens skeppsbrott i Skandinaviens praktiska politik år 1905 åter gjort småstatsproblemet aktuellt för politiska tänkare.

I själfva verket har frågan ryckt oss äfven praktiskt närmare. Vi kunna icke dölja för oss, att detta teoretiska problem *kan* äfven för oss bli en praktisk lifsfråga. Sverige är icke längre någon stormakt; med eller mot vår egen vilja kunna vi en dag plötsligt se oss ställda i ett val, som kan bli afgörande för all framtid. Det beror icke på oss ensamma att upphäfva denna möjlighet. Men på oss beror att bereda oss för densamma genom att i tid öfvertänka situationen. När händelsernas störtflod är öfver oss, då är det för sent att tänka klart och klokt. Dessförinnan måste vi hafva klargjort frågan för oss i ena eller andra riktningen — utan fördomar eller öfvertro, utan kärlek eller hat, liksom också utan fruktan och vankelmod.

I anslutning till min framställning i tidningsuppsatser 1902 skall jag nu först söka teckna problemets allmänna förutsättningar.

* * *

Då man öfvertänker de små staternas ställning i närvarande tid, så framställa sig trenne dominerande synpunkter, sammanfallande med trenne skarpt framträdande tendenser — eller, om man så vill, lagar — i samtidens lif.

Den första är det »*planetariska*» sträfvandet att samla hela jorden under samma västerländska kulturs banér. Världshistorien, hvars namn vi så länge usurperat åt vår världsdels öden allena, håller i detta nu på att födas omkring oss, under det »samfärdselns tecken», hvari vårt århundrade lefver. Gent emot denna mäktiga sträfvan förefaller all isoleringspolitik, med eller utan garanterad neutralitet, som en ren anakronism. Med eller mot sin vilja måste alla stater och folk upp och tjäna den ende guden, om de vilja undgå att krossas under hjulen på hans Juggernautvagn.

Här ligger en af enheterna i våra dagars storpolitik, den må spela i yttersta södern eller yttersta östern. I Sydafrika och i Kina sutto ännu kvar folk, som reagerade så starkt mot den allmänna kulturnivelleringen, att de rent af ville draga sig undan dess tryck. De fingo bägge plikta därför, burerna med tillfällig förlust af sin statliga existens. Japan, mera smidigt, räddade sig tidigare undan samma fara genom en frivillig kapitulation åt den allmänna tidsidén. Sålunda börjar hela jorden inreda sig till ett gemensamt fårahus åt en och samma herde — och det är blott att hoppas, att hans namn icke alltid skall förblifva Mammon...

I denna stora utvecklingsprocess framstå *stormakterna* som historiens främsta verktyg. Det är de, som uppsöka de isolerade folken i deras vrår och släpa dem fram på »kulturens» allmänning. Till denna exekutionsuppgift drifver dem den inre nödvändigheten att ständigt utvidga sina egna maktsfärer. De nöja sig icke med att göra kråkvinkelnationerna delaktiga af den stora kulturens välsignelser; de taga

dem under sina egna vingars skugga, som örnarna ett byte. De äro expansivkroppar utan annan begränsning än hvarandras repulsionskraft.

Detta är tidens andra uppenbara tendens, att de stora staterna breda ut sig på de smås bekostnad. Vi göras därom intet mera vittne behof än de engelska statsmännens ord och handlingar. Stormakterna vilja uppsluka småfolken, liksom storindustrien dräper hushlöjden, liksom storkapitalet uppsuger småförmögenheterna. Det är i grunden samma företeelse, ty stormakterna äro snart ingenting annat än jätteaffärer, på hvilkas gyllenglänsande skyltar man icke med den skarpaste kikare lär kunna upptäcka ett enda damkorn af idealitet.

En utväg till räddning tyckes återstå för de små, och det är *associationens*. Förening, sammanslutning, är tidens tredje lösen. Af många små aktielotter uppkommer ett bolagskapital, som kan ekvivalera den självständiga storförmögenheten, kräfva samma respekt som den, gå på samma eröfringsstråt som den. De många svaga händerna, knutna samman i hvarandra, bilda fackföreningens starka kedja, som stormakten-arbetsgifvaren icke förmår spränga. Det är den gamla sagan om de många späda rören, som tillsammans bilda en stark knippa. Sympatien för associationssträfvanden är den ena sidan i en tidsfysionomi, på hvars andra sida vi funnit antipatien mot isoleringsförsök.

Emot dessa tendenser aftecknar sig nu i ödesdiger skärpa de små staternas framtid. Deras problem är det primitivaste af alla lifvets problemer: självbevarelsen. Kampen för tillvaron har för deras räkning

antagit mycket försvårade former. Och det synes a priori, som skulle jämförelsen med arbetarne vara träffande äfven i det afseendet, att samma naturliga räddning undan faran erbjuder sig i sammanslutningens idé.

Då man så dömer, offrar man emellertid åt den allmänt mänskliga benägenheten att förenkla och förytliga de politiska frågorna. Vi äro så snara att i alla mötande problemer vilja se ekvationer med en enda obekant, och tro oss färdiga med lösningen så snart vi funnit ett x. Men i grund och botten kommer man icke långt med enkel regula de tri i denna komplicerade värld. Sålunda släpper man äfven i nu föreliggande fall ur sikte mycket reella faktorer, då man utan vidare accepterar arbetarefrågans lösning som ett prejudikat för småstatfrågans. Problemställningen är vid närmare betraktande så olika, att all analogi försvinner.

För att uppvisa detta skall jag nu upptaga problemet från den sida, där S. WIESELGREN lämnade det. För honom tedde det sig närmast som en *etnografisk* fråga: efter stamfrändskapens anvisning skola vi först sluta oss tillsammans i ett skandinaviskt genus och därpå i en germansk familj — det är hela saken.

Vi tycka oss i denna tankegång skönja en öfvertro på blodets betydelse som politisk faktor, en öfvertro, som låtit förf. förbise faktiska remnor både i den skandinaviska och i den germanska världen. Men denna viktiga fråga kräfver en undersökning för sig.

II.

Släktpolitik eller intressepolitik?

Det finnes ett land, där man i vissa situationer gör synnerligen mycken affär af blodsbandet som grund för politiska förbindelser. Det är England, och den kära släktingen är Förenta staterna. Så snart politiken öfverhufvud kräfver ett närmande mellan de bägge makterna, så spelas det upp på denna melodi, och man hör ända till leda vefvas om och om igen låten om »den anglosaxiska rasens tvenne grenar» och deras naturliga förbund.

Hvad säger då härom en så utmärkt kännare af de engelska förhållandena som G. STEFFEN? »Talet om den anglosaxiska rasen och dess båda grenars rörande familjekärlek är en *demagogfras,* som ofta användes i England, *men uteslutande som politiskt agitationsmedel och mot bättre vetande.*» Han tillägger, att »det är otänkbart, och förnekas å bägge sidor, att de i någon krigisk världskris skulle kunna hålla ihop längre än nätt och jämt så långt som deras gemensamma statsintressen räcka». Här ställas släktskapsbandet och statsintresset emot hvarandra, och det förra frånkännes all betydelse i jämförelse med det senare.

Och man skall vara bra blind för historiens lärdomar, om man vill bestrida riktigheten af detta domslut. Eller hafva icke de flesta krig stått just emellan befryndade folk? Har icke nationalhat lika lätt uppkommit mellan nära släktingar, t. ex. svenskar och danskar, som mellan oskylde, t. ex. svenskar och ryssar?

Förklaringen ligger i ett enda ord. Besläktade folk hafva vanligen funnit sitt rum bredvid hvarandra som *grannar;* men grannar blifva allt för lätt *konkurrenter,* ty de kunna genom sakens natur fästa sina förhoppningar i samma riktning, åtrå samma värden, söka sin framgång på hvarandras bekostnad. Grannskapet ägnar sig alltså att framkalla en *intressebrytning;* och denna brytning bestämmer folkens politik, med en makt, inför hvilken det gemensamma blodets icke är värd att nämna.

Det var en gång, som släktkärleken verkligen sökte göra sig gällande som ett politiskt motiv. Det var i den gamla skandinavismens dagar häruppe i norden. Men det visade sig också, att den icke höll profvet. Så snart den skulle omsättas i praktisk politik, så brast den. Ty folken kunna icke, så länge deras instinkt är sund, låta sina handlingar bestämmas af annat än realiteter. Såsom dylika realiteter kunna de understundom känna vissa allmänna idéer, t. ex. den politiska frihetens; man har sett dem räcka hvarandra hjälpande händer utan annat synbart intresse än en abstrakt frihetskärlek. Men sina privata släktförbindelser tyckas de icke kunna tillmäta denna betydelse, så snart de nått en högre kulturståndpunkt. Börden har för folken föga mer än kuriositetsintresse. Historien stämplar dem samt och synnerligen som dåliga syskon och vanartiga barn.

Man kan beklaga detta och betrakta det som en ofullkomlighet, hvilken bör öfvervinnas. Men det vore till stor fördel för en verklig politisk upplysning, om statsmän och publicister offrade något mindre på de sentimentala stämningarnas altare. Hvad som först

behöfves, är en klar blick på verkligheten. Den förändrar sig icke för våra stämningars skull. Dess kraf kvarstå i trots af våra önskningar. Genom att offra åt stämningar och önskningar löpa vi endast fara att missförstå verkligheten och missuppfatta dess kraf.

Sålunda vore det också en verklig vinst för den politiska diskussionen, om man i det offentliga ordets tjänst något mindre anlitade de konventionella fraserna om stamförvantskapens och broderskapets förpliktelser. Ty dessa vackra fraser äro icke oskyldiga. De utöfva en makt öfver tanken, som slutligen kan alldeles förrycka ett lands politik.

Eller förstår man icke, huru det måste gå, om ett folk *ensamt* låter sig ledas af brödrakärlekens maningar till eftergift, medan »bröderna» rundt omkring följa den sunda naturliga instinkten att göra sig världens alla konjunkturer till godo? Förstår man icke följderna för det ena folket? Man kan se ett exempel och bevis på ett håll, som ligger oss för nära för att behöfva mer än antydas.

Om Sveriges rike en gång skall gå under, så skall historien bland dödsorsakerna icke underlåta att inregistrera *falsk sentimentalitet* i dess politik — falsk sentimentalitet både mot öster och väster . . .

* * *

Bakom öfvertron på blodsbandets förmåga att uppbära en aktuell politik gömmer sig en djupare villfarelse: den att det gemensamma blodet öfver hufvud har dominerande betydelse vid utbildningen af de olika folkpersonligheterna. Man mäter släktskapens intimitet efter graden af språklikhet och identifierar natio-

naliteten med språket. Sedan är tankegången så enkel: de som tala lika äro nära släktingar, som sådana böra de ju hafva liknande lynnen och karaktärer, och denna likhet bör i och för sig underlätta sträfvandena till politisk sammanslutning.

Emellertid visar det sig vid närmare efterseende, att språket blott är *en* — visserligen viktig, men icke ensam utslaggifvande — faktor inom nationaliteten. Det lärer icke kunna förnekas, att det finnes en schweizisk nationalitet, fast landets språk äro tre eller fyra. Lika litet kan man se bort från det faktum, att »den anglosaxiska rasens tvenne grenar» på bägge sidorna om Atlanten numera representera två fullt självständiga nationaliteter, fast de begagna samma språk. Sådana fakta tvinga oss att utvidga våra föreställningars ram och spörja efter nya faktorer vid nationsbildningen jämte språkets. Hvad är det, som i Schweiz öfverbygger tungomålens klyfta, på Atlantens sidor spränger tungomålets enhet? Svaret är uppenbart: *naturens* och *historiens* makt. Naturomgifningen och folkets upplefvade erfarenheter träda till som nya, starka grundämnen i den process, ur hvilken en nationalitet utfäller sig.

Det är således icke nog med att peka på de skandinaviska folkens liknande språk och gemensamma blod såsom motiv till politiska förbindelser. Blodet är hos folken icke mycket tjockare än vatten. Det kommer an på om naturen och historien ställa sig på blodets sida som band eller verka i motsatt riktning som splittrande krafter.

Det är detta senare som är fallet särskildt mellan Sverige och Norge. Den alpina naturen har bland

Norges fjällar fostrat en helt annan folkkaraktär än i Sveriges slätt- och skogsbygder; framfarna öden ha sedan underhållit och skärpt motsatsen. I denna belysning torde verkligheten icke längre kunna fördöljas eller förfalskas — den verkligheten, att Norge och Sverige, stamfrändskapen till trots, äro fullt självständiga nationalindivider med helt olika väsen, mycket olika synpunkter, vidt skilda önskemål och långt divergerande, på afgörande punkter rent af fientligt motsatta, intressen.

* * *

Vi hafva valt detta nära liggande exempel för att däraf draga en viktig slutsats. Förstår man månne nu grundfelet i problemställningen, då småstaternas problem jämföres med arbetarnas?

Arbetarna vinna styrka genom sammanslutning, därför att de i det hela kunna sägas utgöra en homogen massa och således äro lätta att sammanföra i en organisation. De ha inga starkt utpräglade individuella intressen som verka emot det gemensamma fack- och klassintresset, de reagera icke mot sammanslutningen med utprägladt självständiga personligheter. Det är svårare att förbinda nationer, som utvecklat starka särintressen. Och äfven om det lyckas, blir vinningen mindre. Enighet ger styrka endast om enigheten är något mera än en form. Den rent yttre förbindelsen kan t. o. m. vara till skada, om den endast tjänar att maskera en verklig, på djupet gående, intressebrytning mellan de enskilda kontrahenterna.

En sund politik kan således icke slå sig till ro på stamförvantskapets blotta faktum och sammanslutningens nakna princip. Den måste se något under ytan och efterforska, om »bröderna» verkligen äga den grad af brodersinne och intressegemenskap, som är nödvändig för att sammanslutningen skall skänka något mera än blott skenbar styrka. Där denna förutsättning icke finnes, där kan det hända, att en allians betecknar en kraftförlust inåt, som är större än makttillväxten utåt.

I detta afseende torde det skandinaviska fallet vara typiskt. Grannskapet neutraliserar familjebandet mellan de små folken, hvarhelst de bygga och bo. På släktpolitiken som sådan är intet att bygga; alla folk måste söka sin välgång i en sund intressepolitik — och det kan allt för lätt hända, att intresset drager åt annat håll än blodet.

Men om således blodsbandet ensamt icke garanterar småfolken den nytta af sammanslutningen, som arbetarnes fackföreningar erhålla af kamratbandet, så blir analogien mellan bägge ännu mindre, om vi fästa uppmärksamheten på matematiska och geografiska faktorer.

Tror man, att fackföreningsväsendet skulle kunnat lösa arbetarnes problem, om arbetarne icke funnits i *tillräckligt antal* gent emot den ene arbetsgifvaren? Några få eller några tiotal individer hade aldrig kunnat uppnå den statiska jämvikt som här vederbör. Först genom att uppträda i massa hafva de små enheterna kunnat vinna erforderlig styrka, i en tid där massan fått stigande politisk betydelse.

Hur förhåller sig då småstatsproblemet ur denna matematiska synpunkt? I Amerika är proportionen åtminstone något rimlig till de smås förmån, försåvidt de äro öfver tjoget gent emot den enda stormakten. I Asien åter torde småstaterna, huru man räknar, endast föga öfvergå stormakterna i samladt antal; och i Europa finna vi 15 småstater (Sverige, Spanien och Turkiet här inräknade) mot 6 stormakter — 15 revolvrar mot 6 kanoner!

Men det är värre ändå, ty de 15 äro af rent geografiska skäl hindrade att samverka. En sammanslutning lärer väl dock icke kunna tänkas utan territoriellt sammanhang. Men småstaterna äro skilda från hvarandra genom storstaternas massor, så att de alldeles sakna möjligheter till gemensam gräns.

Se vi närmare efter, så befinnas de bilda ett antal smärre grupper, och detta uppenbarligen efter vissa lagar. Man finner dem nämligen dels i världsdelens periferi, eller där trycket från de stora varit minst, dels utmed vissa linjer, som beteckna friktionszoner mellan de store, och där således trycket från den ena sidan neutraliseras af trycket från den andra. De senare, de s. k. buffertstaterna, träffas alltså utmed Rhenlinjen, friktionszonen mellan romaner och germaner, samt i nedre Donaulinjen, mellan Väst- och Österuropa. Och vi se inalles de 15 fördelade i 4 grupper: den skandinaviska med 3, den rhenska med 4, den pyrenéiska med 2 och Balkan-gruppen med 5 medlemmar.

I Skandinavien är det således endast 3 stycken småfolk, som kunna tänkas operera gemensamt. Gent emot dem stå likaledes 3 stormakter, världsdelens

främste. De små äro icke flere än de store. Folkmängdsiffrorna 5,3 mill. (Sverige) + 2,7 (Danmark) + 2,3 (Norge), eller tillsammans 10,3 millioner, stå emot 110 (Ryssland), 60 (Tyskland) och 45 (England), om vi nu endast räkna stormakternas moderländer.

Man måste säga, att sammanslutningstanken här har lika liten matematisk effekt som den har historisk garanti. Det är, som S. IBSEN säger, en mycket enkel sanning, att 10 är mera än 5; men det är måhända lika enkelt och klart, att det till sist spelar föga roll om man är 10 eller 5 man stark, när man står inför en motpart som väger 50—100. Det är som att sjunka i ett vatten; det hjälper föga, om man är 4 eller 6 fot lång, om vattnet är 50 fot djupt — därest man icke kan simma. Kommer nu härtill, att de 10 millionerna måste sammanbringas genom en operation, som kräfver stark självföfvervinnelse från olika folk, d. v. s. att de 10 sinsemellan måste hafva mindre verklig enhet och sammanhållning än de enhetliga folkmassorna på 50 och 100 — så torde den sista resten af arbetareanalogien flyga bort för våra kritiska ögon.

Associationen, arbetarnas räddningsplanka inom samhällena, ger i och för sig föga utsikt åt småstaterna i den planetariska situationen, så länge de äro icke blott så små, utan äfven så splittrade och så få.

III.

Sammanslutning eller anslutning?

På denna punkt måste uttryckligen varnas för ett första missförstånd. Vi ha vändt oss emot dem, som i associationen se småstaternas *enda* räddning — dem som tro, att 5 äro hopplöst förlorade men 10 fullkomligt säkra. Vi anse oss ha uppvisat, att tryggheten icke ligger i denna *skillnad mellan 5 och 10.* Är 5 för litet, så är 10 också för litet. Men det är ingalunda härmed sagdt, att 5 verkligen är för litet. Det räcker för den *som kan simma.* Därmed föres problemet öfver från sammanslutningsidéns rent formella och matematiska synpunkt till de psykologiska och reella, där det egentligen hör hemma. Finnes hjärta i bröstet och mod i barmen och stål i armen, då kan man stå sig mot världen, vare sig man väger 10 eller 5, och vare sig man står emot 50 eller 100.

Detta är sammanslutningspolitikens djupare liggande svaghet, att den förbiser problemets inre kärna. Den öfverdrifver betydelsen af yttre stöd för folken, i en situation där allt till sist kommer an på den inre folkkraften. Den bygger t. ex. de skandinaviska folkens enda hopp i en samverkan med hvarandra; men denna samverkan kunde rent af minska folkens utsikter för framtiden, om de nämligen satte så mycken lit till den att de slappnade i uppmärksamheten på sin egen försvarskraft. Skillnaden mellan Sverige och Skandinavien är tills vidare föga mera än matematisk, och matematiken allena skall icke rädda oss.

Men finnes då något annat yttre stöd, sedan associationen visat sig svika? Äro småstaterna hänvisade till sina egna krafter allena? Om de nu icke »kunna simma» — återstår det dem då intet annat, än att i naiv sangvinism hoppas på »kulturens» makt öfver stormakternas samveten eller att i stum resignation bida bödelshanden?

* * *

Jag vänder blicken tillbaka i historien, tusen år eller mera. Äfven då var det vargatider i Europa för de små, nämligen för de små enskilde inom samhällena. Där gingo rofriddare på alla vägar, och de kände ingen annan rätt än näfvens. Hur skulle de små kunna bevara sig? Svaret kom genom *feodalsystemet.*

Feodalismen och vasalliteten äro namn med dålig klang för våra öron, som blifvit bortskämda vid den fulla frihetens jubelsång. Men vi få ej glömma, att feodalismen var sin tids form för friheten, liksom demokratien är vår tids. Och den enda möjliga formen. Gent emot tidens store herrar voro de små allt för små för att kunna räddas genom inbördes sammanslutning; ty hvad förslår väl tre eller fem eller tio gånger ett emot hundra eller tusen! Det återstod dem endast att hvar för sig *frivilligt ansluta sig till en af de större,* för att emot någon uppoffring i friheten få hans skydd och borgen för återstoden.

Man säger, att historien aldrig upprepar sig. Det är sant ur en viss synpunkt. Ur en annan synpunkt kunde man måhända finna, att historien alltid upprepar sig. Det finns en sanning i NIETZSCHES lära om

det »eviga återvändo», fast i en annan mening än mästarens egen. Kanske skulle jag kunna uttrycka det så, att mänskligheten aldrig passerar samma *latitud* mer än en gång, men däremot åter och åter berör samma *meridian*.

Skulle vi möjligen här kunna finna en bättre analogi till vårt problem än arbetareassociationen? Uppenbarligen står denna väg öppen för de svage i det internationella samfundet. I skuggan af en stormakt kunna de söka garantier för en självständighet, som de ej längre känna sig äga krafter att försvara. Och denna garanti är gifvetvis af större effekt än en sammanslutning inbördes mellan de små.

Men priset? En inskränkning i den yttre självbestämmelserätten, antagligen på försvarets och handelspolitikens områden — en krigs- och tullallians — det är visserligen högt, men det är dock billigare än själfva lifvets förlust. Är det så, att kampen för existensen blifvit fullständigt hopplös för ett folk, då må man icke undra på om det väljer denna utväg. Rent teoretiskt sedt och ur världshistoriskt perspektiv, ter sig alltså en *anslutningspolitik* efter reala intressen som småfolkens »ultima ratio» i kampen för tillvaron — en politik, där småstaten af egen fri vilja förbinder sina yttre öden med en stormakt, som är tillräckligt stark att skydda den mot de andra och på samma gång tillräckligt fri att respektera dess inre självständighetskraf.

Hvad som skedde i Västeuropa för tusen år sedan, det skulle alltså komma att upprepas på världshistoriens scen. Äfven där skulle vi finna ett slags

feodalsystem, där stormakterna uppträdde som patroner, hvar och en med ett antal småstater i följe.

Är nu detta en blott teoretisk lösning, eller talar fakta i denna riktning? När vi alltså se oss omkring, så skola vi finna det senare vara fallet. Det är en verklighet, som redan lefver omkring oss på sina ställen. Det är en process, som redan begynt sin gång.

Vi tänka då icke på sådana fall, där stormakterna med mer eller mindre lindrigt våld fäst jullar vid sina skepp. Englands förhållande till sina indiska nabober eller till Egypten, Rysslands till Finland, Kiva, Bochara är blott former af besittning, utan karaktär af frivillighet i anslutningen från den lilla maktens sida.

Däremot står *Portugal* sedan 200 år i ett förhållande till England, som leder tanken på vasallskapet. Det började med en handelstraktat af 1703 (»Methuen-traktaten»), som gjorde landet ekonomiskt beroende af bundsförvanten; förhållandet har sedan skiftat under tiderna, men aldrig upplösts, och ryktet vet att förmäla, att det ånyo knutits intimare år 1903, på den basis att England garanterar kolonierna i Portugals besittning mot tillträde till dess hamnar.

I Amerika synes samma process numera vara i full gång. *Kuba* 1901, *Panama* 1903, *S. Domingo* 1905 hafva alla bundit sig vid Förenta staterna genom fördrag, som garantera deras integritet, på samma gång de lämna stormakten interventionsrätt i småstaterna, tillträde till deras hamnar o. s. v. På denna väg kunna vi tänka oss hela Amerikas successiva sammanslutning under stjärnbanéret.

I Asien torde *Siam* — länge en typisk buffertstat emellan den franska och brittiska världen — hädanefter sätta sin lit till Japan, ehuru föga därom tränger fram ur den orientaliska tystnaden.

I Europa har tendensen icke stannat i Portugal. Redan vid sekelskiftet upptogs frågan om tullunion och politisk allians med Tyskland till allvarlig behandling i *Holland*; tidningarna föranstaltade »enquêter» därom, och det visade sig, att saken hade ej ringa anslutning hos näringsidkare och praktiskt folk. I *Danmark* har icke blott G. BRANDES utan äfven nationalekonomen PESCHCKE-KÖDT offentligen väckt på tal en närmare anslutning till England. Och i *Norge* torde denna anslutning i verkligheten ha kommit till stånd år 1905, i och med unionens upplösning; efter detta sitter nämligen Norge i alldeles samma situation som den, som drifvit Portugal i Englands armar — med otillräckliga ekonomiska hjälpkällor och ett ständigt tryck i ryggen från en större granne. Man har talat om november-traktatens förnyande emellan England och Norge ensamma; i så fall skulle äfven formen för denna anslutning vara gifven.

Vi ha här endast framdragit de mest påfallande symptomerna. Man kan skatta hvart och ett för sig af dem såsom mera eller mindre bevisande och betydelsefullt. Tillsammans kunna de icke missvisa. Den *internationella feodalismen* är intet naket hugskott eller tankeexperiment. En tendens därtill gör sig i samtiden faktiskt gällande inför våra ögon. Det ser ut, som skulle detta blifva den historiska lösningen på småstaternas problem.

IV.

Sveriges problem.

Det är utan tvifvel ett dystert horoskop, som här företecknats småstaterna, om de till sist endast skulle ha valet mellan undergång och vasallställning. Med desto djupare tillfredsställelse måste det fylla fosterlandsvännen, att småstaternas problem *icke* är aktuellt för vårt lands vidkommande.

Denna förvissning hvilar icke på en blind tro, utan på ett klart vetande. Visserligen äro vi ett småfolk, men vi bebo ingen småstat, annat än i generell motsats mot stormakterna. Äfven inom stormakternas societet finnas ju stora gradationer. En jämförelse med grannarne visar genast Sveriges särställning i tvenne lyckliga hänseenden: det stora rummet och den harmoniska utfyllningen af naturliga motsatser i detta rum. Dessa egenskaper ställa vårt land snarast i paritet med t. ex. Spanien och Turkiet. Hvad som vid denna jämförelse brister oss i folktal, ersättes åt annat håll genom vårt läge i själfva kulturvärldens periferi, där det politiska trycket försvagas. Stater af denna kaliber borde rätteligen betecknas som *mellanstater*, och för dem har småstaternas problem tydligen ingen apriorisk giltighet.

Sveriges problem framstår efter detta som något särskildt för sig. Hos oss finnes hvarken den subjektiva svaghetskänsla eller det objektiva behof, som ledt t. ex. Portugal att bygga sin framtid på ett yttre stöd. Unionen var för oss ett sådant; men vi känna oss nu kunna lefva den förutan. För denna trygghet

är dock ett nödvändigt: att *utveckla våra naturliga tillgångar, så att vi kunna fylla vårt stora rum med människor*. Detta är den nationella uppgift, som framför alla andra påhvilar oss. Sveriges problem är i första hand icke ett yttre internationellt, utan ett inre befolkningsproblem.

Under detta arbete böra vi så vidt möjligt afhålla oss från internationella förbindelser. Därom torde man ock vara allmänt ense i landet. Ja, man går på sina håll ännu längre — man vill icke ens höra talas om utrikespolitik. Man betraktar detta ämne som allt för ömtåligt för att kunna vidröras.

Häri ligger emellertid ett slags mörkräddhet, som vi måste skaka af oss alla. Det är dock ett faktum, som icke kan öfvervinnas, att vi lefva med i en större folkfamilj, som har kraf på oss och kan gömma faror för oss. Det höfves oss då att i tid orientera oss äfven i denna yttre ställning. Alla stater, stora som små, måste känna sin internationella situation. Därför är öfverallt en diskussion i gång öfver hithörande ämnen. Det är en brist hos oss, att man så litet bekymrar sig om eller så mycket fruktar en dylik diskussion. Mörkret föder skrämbilder; för att förjaga dem kräfves ljus, här som öfverallt.

Det får icke heller släppas ur sikte, att småstaternas ofvannämnda problem *kan* bli äfven vårt, om vi slösa bort våra nationella tillgångar, förslappas i vårt nationella arbete eller försumma vårt nationella försvar. Men en annan möjlighet ligger utan tvifvel närmare: att konkurrerande stormakter aftvinga oss ett svar på frågan *med* eller *mot*. En sådan möjlighet måste vi se i ansiktet. Det hjälper icke alltid,

att vi själfva önska få vara i fred. Världshistoriens stora hjul kan rulla så nära våra portar, att vi utan egen afsikt indragas däri. Då *måste* vi träffa ett val, och valet bör ske efter vårt välförstådda intresse allena — utan fördomar eller öfvertro, utan kärlek eller hat, utan fruktan och tadel...

Hvad är då här vårt intresse? Hvilken af de tre stormakter, som omge oss, är af naturen att anse som vår rätte bundsförvant i nyss antydd mening? Frågan kan från andra sidan formuleras så: hvilken stormakt har själf det största intresset af Sveriges integritet?

Då vi nu gå att i händelsernas förväg söka ett objektivt underlag för att besvara denna fråga, så lärer det icke behöfvas någon särskild försäkran, att vi därmed icke vilja rekommendera en nationell självuppgifvelse i någon grad eller form. Gifvetvis är hvarje tanke däråt absolut oförenlig med den nationella riktning, hvarom dessa blad från första till sista sidan vittna.

* * *

I en skrift om »Sverige och dess grannar» 1901 vidrörde E. SVENSÉN samma frågor, under förutsättning af ryska planer på Skandinavien, och han fann England vara oss ett naturligare stöd än Tyskland.

Vi upptaga frågan under samma förutsättning. Den kan måhända synas något antikverad genom den senaste tidens händelser, och hela vår undersökning får härigenom onekligen numera en viss anstrykning af gårdagssynpunkter. Det är emellertid den enda punkt,

från hvilken problemet för närvarande kan med sakliga vapen angripas. Säkert är, att vi icke under några ännu synliga omständigheter vilja träffa vårt val i riktning mot öster. Denna väg har också icke offentligen rekommenderats mer än af en suspekt pseudonym *) samt af en svensk kammarlärd, som i denna ståndpunkt torde vara alldeles ensam i landet.

Vi förutsätta alltså, med SVENSÉN och den allmänna meningen, ett tryck från öster. Vår fråga kan då ytterligare begränsas så: för hvilken stormakt skulle Rysslands intrång på den skandinaviska halfön innebära den största faran och risken? Denna stormakt är vår rätte bundsförvant, till hvilken vi äfven i andra situationer, om vi afpressas ett val, böra sluta oss.

Det kan endast vara en af de två närmaste grannarna i stormaktfamiljen: England eller Tyskland.

Om man i detta nu läte anställa en folkomröstning bland vårt folk öfver frågan »England eller Tyskland», så är det sannolikt, att en stor majoritet skulle uttala sig för den förstnämnda makten. Vi dragas till det engelska systemet med dess frihet och obesvärade realism, medan vi stötas tillbaka af »tyskhetens» abstraktioner likasom af stelheten och stramheten i »preusseriet». Därtill imponeras vi af den engelska riksbyggnadens väldiga yta, hvarmed det tyska väldets ju icke synes jämförlig. Och slutligen komma reminiscenser från vår sista allvarliga utrikessituation, på 1850-talet, då England stod på vår sida jämte Frankrike, samt

*) GEORGES, Politiska reflektioner, 1902.

från de stora åren 1870—71, då Tyskland förgrep sig på vår franske vän. Men det är tid, att verkligt praktiska synpunkter få lysa in i denna skuggvärld af känslostämningar och förrgårmeningar. Frågan är icke, hvad som för vårt folk är angenämast; frågan är, hvad som för vårt land kunde vara nyttigt och nödvändigt ur kall och klar intressesynpunkt.

Vi skola här söka svaret på det enda rent objektiva hållet, nämligen det geopolitiska.

England är ingen europeisk makt i samma mening som vår världsdels andra stater. Detta vill säga, att England numera kan hafva verkliga lifsintressen i andra världsdelar, för hvilkas skull moderlandet väl skulle kunna bära en ökning i sin direkta strategiska risk, skyddadt som det dock alltid är genom hafvet. Antaga vi alltså att Ryssland tränger fram till Ofotenbanan och Narvik, så skulle detta innebära en stegrad risk för England och utan tvifvel vålla en storm i engelska pressen, liksom Rysslands framträngande till P. Arthur gjorde. Under tiden skulle emellertid de engelska statsmännen kallblodigt sitta och räkna efter, om ingen »kompensation» på annat håll kunde uppväga den nya risken; anbud från rysk sida skulle säkerligen icke saknas. De skulle då måhända rätt snart finna, att de verkligen ömtåliga punkterna i deras stora välde gent emot Ryssland ligga i Asien, där väldena stöta direkt samman, och att en fördelaktig gränsreglering i Afghanistan eller koncessioner i Persien kunde fullt ersätta kostnaderna för en ny flygande eskader i Nordsjön med mera, som Rysslands närmande i Europa gjorde af nöden.

Sveriges öde är och förblir ett matematiskt räknestycke för England. Det har varit så förr, och det är så ännu mera nu, då England fått så många viktigare saker att tänka på, och det dessutom grundligt öfvervunnit sina små svärmerier för andra folks frihet.

Tyskland däremot är först och sist en europeisk makt. England kan icke längre tänkas utan sina transoceaniska kolonier; Tyskland har intet som helst lifsintresse utanför Europa att schackra med i storpolitiken. Och detta Tyskland är *geografiskt sammanvuxet med Ryssland* på sin ömtåligaste sida, utan någon naturlig gräns. Det lider alltså till dagligdags af omedelbar friktion med den slaviska världen, liksom med den romanska. Hvad skulle då ett ryskt framträngande till Atlanten betyda för Tyskland? Helt enkelt, att dess flank vore kringgången och Ryssland hotade från tvenne sidor. Tysklands strategiska svaghet är läget med två fronter; Ryssland i Skandinavien skulle företeckna det en *tredje front.* Inser man nu den geografiskt nödvändiga olikheten i Tysklands och Englands läge till den skandinaviska frågan — inser man den politiska omöjligheten för Tyskland att för något pris godvilligt tolerera Ryssland i en så farlig position?

Genom detta själfviska intresse blir Tyskland vår naturlige bundsförvant, medan tron på England hvilar på nakna förhoppningars lösa sand. Och väl må de svenskar, som se under ytan i vår tid — väl må de tacka Gud, att Han icke för några som helst eventualiteter sammanlänkat deras eget fäderneslands öde med ett sjunkande skepp...

Äfven ur en annan synpunkt må resultatet kunna synas glädjande för hvar och en, som fattar fosterlandskärleken något djupare än som ett kelande med sitt folks svagheter. Det är sant, att den engelska friheten är oss mera sympatisk än den tyska auktoriteten; men är den verkligen för oss nyttigare? Rundt omkring oss florerar laglöshet i alla former — öfvervåld på person, förskingring af egendom — i en skala som börjar väcka allmän förfäran. Månne detta sorgliga fenomen icke kan sammanhänga därmed, att vi tillgodogöra oss det engelska frihetssystemet *utan att äga engelsmännens starka själar och ansvarskänsla inför lagen?* Sannerligen hvad vi behöfva — och kunna ernå — är just en fläkt af den tyska andan, af ordning i tänkande och handlande, äfven om detta skulle kosta oss lite frihet att synda! Och tilläfventyrs kunde denna fläkt komma genom öfvertygelsen om, att Tyskland i sista hand är den makt som står oss politiskt närmast.

* * *

Om vi nu funnit det rätta svaret på vår fråga, så kunde däraf måhända redan nu följa ett resultat äfven för vår praktiska politik.

Det tillkommer oss svenskar, medan vi i strängaste neutralitet arbeta på lösningen af *vårt* problem, att hålla dörren till Tyskland öppen, för att vara beredda äfven för onda eventualiteter. Detta innebär framför allt, att vi taga ett bestämdt *afstånd från all politisk skandinavism, hvilken i närvarande tid endast skulle betyda att vi i oträngdt mål lastade på oss Danmarks*

sak, mot Tyskland. Där ligger det praktiska felet i den politiska uppfattning, som föranledt hela denna undersökning: den uppfattningen, som i skandinavismen ser en språngbräda till pangermanismen. Som det nu är, *stänger* Skandinavien vår utsikt till Germanien. Öfver Tyskland allena kan Sveriges väg numera gå tillbaka till Danmark — och kanske en gång äfven till Norge.

Skulle åter världshändelserna mot vår vilja afpressa oss ett val och ett parti, må vi då icke låta sympatier och minnen fördunkla vår syn, så att vi taga miste om vår rätta plats! Och den platsen är, *försåvidt en sådan sak kan på förhand och med objektiva grunder afgöras*, vid sidan af det stolta folk, med hvilket vi innerligast äro i kulturellt hänseende förbundna — det folk, som räknar vår Gustaf Adolf äfven bland sina nationalhjältar.

Svensk-Amerika.

8 juli 1904.

Allt sedan vi beträdde Amerikas jord, har vår färd varit en öfverraskningarnas färd; men den största — visserligen icke oväntade — öfverraskningen har mött oss i dag, då vi härute, tusende mil från fädernes-landet, midt i hjärtat af en främmande världsdel, finna oss i en svensk bildningsanstalt, en svensk kultur-härd, ett gryende svenskt universitet.

Vi hafva förut rest genom amerikanska bygder, där svenska händer framkallat jordens omedelbara rikedomar. Vi hafva funnit många spår af svenskt initiativ och svensk energi i tekniska anläggningar. Vi hafva mångenstädes mött Sveriges namn på en hedersplats inom den materiella produktionen i detta fjärran land. Men i dag hafva vi nått den plats, där den andliga odlingen på svensk grund har sitt cent-rum härute: *svenskhetens sköldborg* i Amerika vill jag kalla det. Därför känna vi det, som om vi nu hafva nått vårt mål. Hvem kan undra på, om våra hjärtan klappa med raskare slag i dag, då svenska studenter, som hafva den svenska odlingens arf och ansvar på sina skuldror, i en främmande värld möta represen-tanter för samma nationella kulturträfvanden! Detta

är tillika det första större mötet mellan de svenska bildningshärdarna på hvardera sidan om Atlanten. Denna synpunkt sprider en fläkt af historisk betydelse öfver stunden och manar till tankar bortom stunden.

I, amerikasvenskar, hafven i Edert kulturarbete ett mycket stort och mycket påfallande företräde framför oss i hemlandet. I hafven den inre styrka, som följer af medvetandet att tillhöra en af jordens stormakter — i mångas tanke själfva stormakten bland stormakterna. Här, där alla jordens skatter stämt möte inom de Förenta staternas gränser, och där arbetet åtnjuter en aktning som kanske eljest ingenstädes i samma grad, här öppna sig för Eder utvecklingstillfällen, som icke stå oss till buds i vårt lilla hemland. Denna förmån gäller icke minst på den andliga utvecklingens område. I de stora landen blir horisonten vidare och perspektivet djupare; där känner man icke så mycket trycket af de små synpunkter och små sinnen, som mer än allt annat hämma den enskilda begåfningens utveckling i de små landen.

Och dock, svenske bröder och systrar härute, vi därhemma hafva något, som Amerikas rikedomar och Amerikas fria perspektiv icke skall kunna ersätta Eder. Väl är vårt land fattigt och ringa, och dess vilja aktas numera föga i världen; men i denna fattiga jord hvila dock våra fäder, och där skola vi en gång gå att slumra vid deras sida. Af svensk jord äro vi komne, liksom I; men till svensk jord skola vi åter varda. Vi hafva våra förhoppningar på samma ställe som våra minnen, vår framtid där som vår forntid var; och våra barn i sena led skola födas och lefva

och älska och strida och på sistone gå till hvila i jorden på samma plats som vi och fäderna före oss.

Det gifves ett djupt och omistligt samband mellan ett folk och dess land. Om alla Sveriges invånare i denna dag flyttade hit till Mississippis stränder och finge statlig tillvaro här, så skulle ändock icke Sverige uppstå på nytt härute; ty folket vore undanryckt inflytandet af den svenska natur, som så väsentligt bidragit att forma dess kynne och genom tiderna bevara det. I de nya omgifningarna skulle folket snart vara förvandladt till ett annat folk. Skulle sedan ett nytt folkslag invandra på den öfvergifna svenska jorden, så skulle Sverige lika litet kunna återupprättas där hemma; ty den ädla svenska jorden hade fått ett nytt folkmaterial att arbeta på. I bägge fallen hade man upplöst det innerliga samband mellan natur och folk, som gör ett folk till en verklig och beståndande nationalitet. Folk och land måste täcka hvarandra för att i längden kunna uppbära och bevara en nationalitet.

Denna *harmoni med jorden* är Eder, amerikasvenskar, förmenad. Det land, som skulle täcka och bevara Eder svenska nationalitet, ligger långt borta, i andligt men icke i fysiskt sammanhang. I skolen icke söka den sista hvilan där fäderna hvila. Eder forntid är gemensam med vår; Eder samtid och framtid är en annan. I sen tillbaka, då I tänken på Sverige; då I sen framåt, då tänken I på Amerika. I hafven tvenne fosterland, men intetdera fullt och helt.

Men i längden kan människan lika litet hafva tvenne fosterland, som hon kan hafva tvenne Gudar.

Krafvet på öfverensstämmelse mellan landet och folket skall slutligen göra sig gällande öfver alla hinder. Och då är det intet tvifvel, att det är det nya fosterlandet, som hos Eder skall i tidernas fullbordan tränga ut det gamla. Detta är hvarken beröm eller tadel; det är ett enkelt faktum, som icke kan vara annorlunda. Det land, som representerar Edra personliga sträfvanden och Edra förhoppningar för de efterkommande, som omger Eder med sin egendomliga natur och sin kulturella rättsordning — detta land måste hafva större makt öfver Eder än det, som endast gömmer minnen. Erfarenheten torde redan hafva visat, att så är: i regeln är väl förvandlingen genomförd inom tre släktled, så att det första ledet är amerikasvenskar, det andra svenskamerikaner, men det tredje rena amerikaner.

Vi måste hafva denna synpunkt för ögonen för att rätt fatta, af hvilken egendomlig och ömtålig art den svenska kulturen i Amerika är. Den bygger icke på ett hälleberg; den bygger på en ström, som rinner från sitt ursprung i gammal fjällhög nord ut i det stora amerikanska folkmedvetandet. På sin väg mellan källa och mynning är det, som floden skall uppbära en svensk bildning härute. Den mister ständigt gamla vågor; den lefver på tillförseln af nya. När tillskotten från Sverige en gång afstanna, då är det endast en tidsfråga, när floden själf skall sina ut, uppgående i det amerikanska hafvet. Hela denna företeelse, en specialkultur inom ett främmande land, kan endast fattas som en öfvergångsföreteelse, ett led i den stora jäsningsprocess, ur hvilken Amerikas nya nation i sinom tid skall framgå lika ren och klar

som någon fullmogen nation i Europa. I denna nya nation skall det svenska elementet då hafva förlorat sig, likasåväl som det tyska och det engelska.

Nu kunnen I måhända undra, hvarför jag velat framhålla detta perspektiv just i dag, vid det första offentliga mötet mellan representanter för den svenska kulturens stam och dess aflägsnaste gren. Men jag har därtill föranledts af tvenne skäl. Utan en klar insikt i svenskhetens verkliga ställning härute kan man icke rätt uppskatta värdet af detta svenska kulturarbete, ej heller få en rätt uppfattning af detta arbetes art och betydelse för hemlandet.

Jag har tecknat en bakgrund, mot hvilken svårigheterna af en svensk sammanhållning i Amerika torde afteckna sig med sina rätta konturer. Men om man besinnar detta — det ofantliga tryck, som de amerikanska förhållandena måste utöfva på svensken i det dagliga lifvet, den väldiga dragning, som den i allt starkare renhet framträdande amerikanska typen måste utöfva på de mindre folkelementerna, hvilka stå under samma naturs inflytande och lefva under samma lagar — då först får man den rätta måttstocken för att till sitt fulla värde erkänna den svenska kulturgärning, som här faktiskt utförts af svenskamerikanske män och hvarpå detta lärosäte är främsta inseglet. I hafven icke bakom Eder en statsmakt, med uteslutande uppgift att främja den nationellt svenska utvecklingen, icke en statskyrka med rika medel att understödja den svenska kulturen; I hafven icke heller under Edra fötter en jord, som ger Eder hemlighetsfull kraft liksom fordom åt jätten i den klassiska myten. Att I icke desto mindre, under de svåraste förhållanden,

förmått lyfta Sveriges fana så högt i höjden på denna främmande jord, det vittnar om en styrka i hängifvenheten till Edert gamla fosterland, för hvilken vi här på fosterlandets vägnar bringa Eder vårt första tack.

Men det är icke blott en stundens stämning, som vi med detta tack afbörda oss. Väl veta vi, att Edert arbete icke skall blifva beståndande, om det fattas i meningen att uppbygga ett nytt Sverige härborta. Det »nya Sverige» är ett fantom, som för längesedan skridit in i skuggornas rike. Men detta svenska kulturarbete är därför ingenting mindre än värdelöst. Det finnes andra värden än de direkta och för alla synliga. Ett är att vårda en egen låga, ett annat är att göra lågan tjänlig att uppgå i ett större ljus. Mången fattar odödlighetsbegreppet öfverhufvud endast så, att min lilla låga skall smälta in i ett högre ljus. Det är en nationellt svensk kulturgärning af oberäknelig betydelse att leda svenskhetens ande in i en större rastyp. Detta är icke den svenska kulturens enda mål, som man på visst håll synes tro; men det blir alltid ett värdigt mål vid sidan af den nationella självbevarelsen. Detta mål hafven I gjort till Edert; och ju längre I kunnen bevara svenskt språk och svenska seder härute, ju större aktning I kunnen vinna åt det svenska namnet, ju klarare och friskare I kunnen göra den svenska källådern, ju mera guldsand af gammalsvensk tro och heder I kunnen tillföra den — desto större skall den svenska insatsen en gång vara i den storamerikanska rastypen, desto större tillika denna stormakts naturliga sympatier för oss, där vi i den gamla världen alltjämt arbeta på den urgamla svenska kulturens bevarelse och utveckling.

Det är ur denna synpunkt, som vi hemmasvenskar känna ett behof att i främsta rummet bringa Eder vårt tack. Sålunda är det vi, som äro gäldenärer till Eder; ty af detta Edert arbete skola vi i tidernas längd skörda den största vinsten — —.

Den senaste tiden har varit rik på närmanden mellan oss och Eder. Med glädje och tacksamhet hafva vi bevittnat det sinnelag, som tog sig uttryck i Edert deltagande för våra nödställda hemmabröder. För detta hafva vi velat bevisa Eder en ringa återtjänst, då vi tillägnat Eder här i Augustana College det materiella slutresultatet af vårt sångartåg. Och vi bedja Eder betrakta hela vårt tåg som till dels ett svar på det besök Eder president nyligen gjorde i hemlandet, hvarunder han tillvann sig och hela Svensk-Amerika så stora personliga sympatier.

Vi hafva kommit till Eder så som vi trodde det vara Eder angenämast, som svenska studenter, med svenska toner. Vi beredde oss till resan genom en vandring i fäderneslandet, omedelbart före det vi styrde stäfven till Edert möte. Det var i Sveriges unga, välsignade vår. Länge hade han låtit vänta på sig i år, men slutligen kom han dock på gröna vingar öfver markerna, fager och härlig som intet annat land har en vår. Alla dagar voro fulla af bofinkens jublande sång, och långt in i den stilla ljusa natten hörde vi kornknarren ute på fälten. Vi kommo till Mälare- och Vänerstränder och hörde böljorna där sjunga sin eviga svenska sång — vi foro genom ödsliga Smålands- och Västgötabygder, där stodo magra tallar vid myrens kant och vinden suckade i deras knotiga grenar — vi kommo åter till Skånes rika jord och hörde bokens

löf hviska med hvarandra i sin späda grönska... Allt samlade sig i en enda harmoni af toner — och om vi i afton kunna bringa Eder med vår sång en mera personlig och innerlig stämning än andra sångare det förmå, då är det Sveriges egen natur, då är det Sveriges unga vår, som sjunger med oss sin längtan och sitt tack till svenske män i främmande fjärran land!

Skulle jag till sist söka tolka den djupaste innebörden i dessa toner och denna hälsning, så skulle jag vilja sammanfatta den i ett enda ord. Det är en skatt, som vi människor gemensamt söka och söka under allt vårt sökande. En söker i storm och strid, en annan i hvardagens tåliga id; den ene far vida öfver jorden, utan rast och ro, den andre stannar stilla på sin plats; men alla söka vi detsamma, och alla våra sträfvanden stråla till sist samman i detta enda — — Skulle jag kalla det *frihet*, så skulle jag förväxla medel och mål; sade jag ett *eget hem*, så toge jag en yttre bild i stället för en inre verklighet. Hvad vi alla på djupet söka, det är *frid:* ro i själens djup, full försoning och absolut harmoni med våra omständigheter — frid med oss själfva, med hvarandra och med Gud...

I svenske män och kvinnor, som aldrig mera skolen söka friden inom Sveriges gränser, tagen emot i denna stund Eder gamla moders kärleksfulla hälsning! Måtten I härute i det stora landet hafva funnit, hvad I icke trodden hemlandet kunna skänka Eder! Måtte *friden* bo i Edra hyddor och hem under stjärnbanéret! *Guds frid vare med Eder! Herren vände sitt ansikte till Eder och gifve Eder frid!*

Fosterland och religion,

svenska folkets dyrbaraste ägodelar.

3 maj 1906.

Svenske män och kvinnor!

Nyss har i denna stora och vackra stad hållits ett politiskt möte, som tillkännagaf sig som *medborgerligt*, och som samlade en annan skara än den här närvarande. Vi ha i stället betecknat vårt möte som *fosterländskt*. Skulle då här föreligga en verklig skism inom folket? Skulle icke vår församling också kunna kallas medborgerlig, och skulle icke våra motståndares möte äfvenledes kunnat heta fosterländskt? Ve oss, om vi på allvar tänka och känna så! Likavisst som konservativt sinne finnes hos alla högermän, äfven om åsikter kunna divergera äfven i skenbart stora frågor, likasåvisst är, att fosterlandskärlek och medborgaranda finnas hos landets bägge stora partier, hvilket namn de än må gifva sina sammankomster. Det är vägarne till målet, som skifta. Då den ene ser huru fjärran den andre går, så ligger den misstanken honom nära att denne icke söker samma mål; och så smyger sig tvedräktens gift i sinnet, och där skapas klyftor mellan medborgare, bredare och djupare än

de borde och behöfde vara. Men i djupaste grunden sträfva vi utan tvifvel alla till det stora och enda målet, landets väl.

Det torde emellertid kunna med sanning sägas, att vi högermän icke saknat rent objektiva skäl, om vi i långa tider ansett oss framför andra berättigade att helga våra sträfvanden med fosterlandets namn. Vi ha hos våra motståndare icke i samma grad funnit hvad jag skulle vilja kalla för fosterländskhetens innersida: *pieteten för det nationella.* Har det icke hos våra gammalliberala motståndare länge varit god ton att upphöja allt utländskt på det svenskas bekostnad? Har det icke sett ut, som ville de rent af utlämna vår fattiga nationalitet med dess egenart som offer på den allmänna tidsandans altare? Hvad hafva de gjort för att hämma emigrationens krafuttömmande flöde, att utveckla våra näringar, att stärka vår nationella självkänsla? Hvad hafva de gjort för att mot flacka tidsidéer skydda vårt gamla goda statsskick? Deras sträfvanden hafva styrts af utländska mönster och främmande doktriner, och man har till sist icke kunnat undgå att i deras politik se den mer eller mindre medvetna reflexen af en teoretisk uppfattning, mot hvilken vi måste på det skarpaste reagera — uppfattningen, att fosterlandet självt är en lägre tillvarelseform, som småningom skall utplånas af samfärdseln, så att vi bli världsborgare i ett mänsklighetens rike blott.

Denna teori degraderar själfva fosterlandsbegreppet till något tillfälligt, en genomgångsform och intet vidare. Mot nationaliteten ställer man *internationalen,*

såsom en högre idé, som skall dräpa den förra. Detta är dock ett förunderligt misstag. Ser man då icke, att lägre samfund trifvas väl tillsammans med nationaliteten? Eller tror man, att man måste vara en dålig familjefar för att bli en god Stockholmare och sedan en dålig Stockholmare också för att vara en god svensk? Tror man verkligen, att hjärtat är så fattigt, att man på vägen uppåt måste taga från ett håll för att få det att räcka till på ett annat, liksom Münchhausen skar af sitt rep nedtill och fäste på upptill på sin resa till månen? Det går nog icke bra i praktiken med den metoden, och den behöfves för visso ej heller. Det förhåller sig i själfva verket så, att den som är trogen i det lilla, just han har förutsättningen att vara trogen i det stora. Pliktrohet mot familj och kommun är den bästa skola för att bli en god son af sitt fädernesland. Men förstår man då icke, att utvecklingen måste följa samma lag äfven i förhållandet mellan fosterland och mänsklighet! Den gode patrioten passar bättre i det internationella samfundet än den som intet fädernesland har. Lika litet som fosterlandet beröfvat oss familj och kommun, lika litet skall mänskligheten beröfva oss fosterlandet. Men först om man öfvertygat sig härom, lär man få den rätta ansvarskänslan vid förvaltningen af de nationella värdena.

Den liberala doktrinen har också sammanfallit med en tid af verklig och djup nedsättning i vår svenska nationalkänsla. Hur lätt har icke vårt folk under senaste mansålder haft att vända landet ryggen i onda tider, hur svagt ha vi icke stått på vår rätt i internationella konflikter, hur dådlöst ha vi icke

låtit åren gå öfver vårt hufvud! Sannerligen, vi kunna icke med sanning säga, att vi varit ett fosterländskt folk.

Men *nu*, efter året 1905, nu är en förändring i detta alldeles oförtydbar just hos våra gamla motståndare. Med tacksamhet måste vi erkänna det. Den snö, som föll i fjol, har renat allas våra hjärtan. Det har blifvit en annan vind i landet. Vi andas mera syre i luften. Vi vilja nu *bli* ett fosterländskt folk, om vi ej varit det förut — och vi äro och bli hvad vi vilja!

Att en verklig förändring till det bättre skett i vårt land, därpå behöfves intet mera bevis, än att vi på det yttersta af dessa dagar fått höra själfva socialismens öfverstepräst predika nationalismen som en naturlig och berättigad sak. Jag skall icke döma öfver motiverna till denna omvändelse; den står i hvarje fall som ett glädjande symptom på den rening af luften, hvarom jag talat. Efter detta få vi kanske rent af hoppas, att fosterlandskärleken skall kunna få ett rum äfven i deras tempel, som högljuddast bekänna internationalen — åtminstone ett så beskaffadt rum, som de beskära religionen, nämligen som en privatsak ...

I denna ljusnande dager finnes dock en mörk, mycket mörk punkt, och det är agitationen mot den s. k. militarismen. Ingen förnekar, att militarismen kan beteckna ett olidligt ondt, och vi kunna äfven medgifva att missförhållanden af detta slag icke alldeles saknats eller saknas hos oss. Öfvergången från den gamla rekryteringen till den modärna folkhären

är en svår process, allt kan icke bli godt på en gång, ovanor finnas att bortarbeta, nya goda vanor att bilda. I detta reformarbete vilja också vi högermän vara med och det i första ledet. Men när man skär allt öfver en kam, identifierar militarismens onda med disciplinens nödvändighet, eggar till blindt hat mot allt befäl — då siktar man, med eller utan afsikt och vetskap, djupare än mot militarismen. Man siktar mot fosterlandets hjärta.

Ty på denna väg gör man riket försvarslöst. Man förspiller dess allra första funktion, självbevarelsen. En modern medicinsk teori lär, att de hvita blodkropparne i en mänsklig organism hålla vakt vid lifvets portar mot de farliga bakterierna; tränga dessa ändock in, så angripa de dem, det uppstår ett krig, som vi kalla för feber, och endast med blodkropparnes hjälp kan lifvet segra. Utan detta garde vore människan hjälplös mot sjukdomar och för tidig död. Samma roll har för nationen dess ordnade försvar. Att undergräfva detsamma — detta må sedan ske af missriktad idealism eller egoistisk kortsynthet eller medveten ond plan — innebär ett angrepp på själfva lifsutsikten. Det kan endast vara i samhällsbakteriernas, men icke i samhällslifvets eget intresse.

Jag skall taga en mera praktisk och närmare liggande jämförelse. Rikets försvar mot krig medelst militären motsvarar Stockholms stads försvar mot eldsvåda genom brandkåren; och de skatter, vi betala till försvaret, motsvara våra brandförsäkringsafgifter för egendom. Jämförelsen haltar något som alla, men är i det väsentliga träffande. Är det nu rimligt att säga, att brandkåren och assuransbolaget framkalla eldsvå-

dor? Ha icke just de mest intresse att undvika dem? Och vidare, är det någon förnuftig mening i att hata brandkåren, som skyddar min egen liksom andras egendom mot förstörelsen? Hvar och en, som vill göra brandkåren oöfvad och oduglig, han verkar ju alltså emot sitt eget intresse, som tillika är allas, och utsätter sig dessutom för misstankar, som det borde vara honom själf mest angeläget att undvika.

Det har visserligen varit onödigt att i denna församling söka närmare belysa den oerhörda förvillelse, hvarom en sådan agitation vittnar. Men vi skola därmed föras in på ett djupare område. Att man på sina håll kunnat rikta en systematisk aktion mot det naturliga och nödvändiga uttrycket för fosterlandets självbevarelse, det visar oss ett ännu djupare ondt än som synes på ytan. Det visar, att medborgarkänslorna lossnat från sina fästen i landets jord och folkets samhörighet.

Jag skall göra ett försök att analysera dessa fästen. Det är först själfva *hemkänslan*, den hemlighetsfulla samväxten med de omgifningar i land eller stad, som vi ständigt ha för ögonen i vår dagliga verksamhet. Det är vidare *minnet af barndomshemmet*, som ju för de flesta af oss icke sammanfaller med det verksamma lifvets ort och ställe. Hur skifta icke dessa bilder, som först mötte barnets undrande ögon — en liten röd stuga på den gröna ängen eller i det mörka skogsbrynet — den hvita manbyggnaden i skuggan af den stora asken med sandplanen och rabatterna utanför — rummet med mor och far och porträtterna på väggen och blomkrukorna i fönstret — — i tusen

och åter tusen gestalter skiftar minnet, men för oss alla är det en skatt, som följer oss hvart vi gå, och förenar vårt hjärta med någon särskild plats af detta land. Men till detta kommer ännu ett. Har icke hvar och en af oss åtminstone *en* stilla och undangömd vrå af fädernejorden, dit han eller hon någon gång vallfärdar för att känna sig närmare dem, som hvila under jorden? Så är äfven *kyrkogården* ett band mellan oss och vårt land. Lekplatser och arbetsfält för de lefvande, hvilorum för de döde — detta är fosterlandet: ett gemensamt hem icke blott för fem millioner nu lefvande svenskar, utan äfven för oräkneliga döde och ofödde millioner af det svenska blodet...

Vi gå ännu djupare in i denna tankegång. I svenska jorden, där de döde slumra, där skola också vi en gång gå till hvila. Allt lif i detta land pulserar en stund i frihet däröfver, för att slutligen lägga sig ned och blifva till stoft och förena sig med *själfva jorden*. Hvarje år sedan urminnes tider har det svenska blodet här alstrat massor af människor, och alla hafva de försvunnit i den svenska jorden. Vi, som äro här församlade, till *svensk jord* skola vi en gång varda! Sällsamma tanke: att det röda och varma människokött, som nu darrar i lifvets lust och nöd öfver detta land, skall en gång bokstafligen gå in i fädernejorden och förvandlas till mull, och gräs skall gro och skördar skola spira för ofödda släkten i de gångna släktenas stoft... Men när vi tänkt denna tanke till botten, då se vi icke längre i landets söner och döttrar ett tillfälligt bihang till landet, utan *lefvande stycken af landets jord* — då förstå vi ock den heliga lag, som bjuder oss att icke svika detta land, då känna vi, att

hvarje redligt folk måste tänka likt den indianstam, hvilken på uppfordran att lämna sitt land gaf till svar: »Icke kunna vi säga till våra fäders ben att stå upp och lämna landet»!*)

Inför en sådan fördjupad syn framstår en företeelse som den nyssnämnda agitationen såsom ett ännu mera förfärande sjukdomstecken. Den som sträfvar i riktning åt att emancipera sitt folk från den jordiska vrå, där det fått sitt hem, han söker i sanning skilja hvad Gud har förenat. Mot sådana sträfvanden måste vi ropa halt! Högt och dyrt vilja vi försäkra, att vi icke vilja slita bandet som förenar oss med landet, ej heller tillåta, att det slites eller försvagas! Samhörigheten med vårt fädernesland är vår dyrbaraste ägodel, och måste till hvarje pris bevaras.

Utåt framstår denna självbevarelseuppgift som en ömhet om vår nationella självständighet. Måhända skall *det* bli en utdelning i unionens magra konkursbo, att våra ögon klarnat för vår verkliga ställning i världen som folk. Unionen var för allt för många en paulun, där de slumrade tryggt i bedräglig säkerhetskänsla. Vi ha blifvit våldsamt väckta, men detta skall utan tvifvel lända oss till fördel. Ty vi voro på väg att glömma vårt medlemskap i en större folkfamilj, med därur flytande både uppgifter och risker. Det har smärtat mig att höra skarpsynte iakttagare, svenskar som återvändt från mångårig vistelse i de stora kulturländerna, vittna om huru slött och dödt det kändes dem i Sveriges luft. Vi vegeterade på våra gamla minnen, och den enda något så när klara

*) Jämför *Nationalitetsidén*, ofvan sid. 136 följ.

förnimmelsen af vår internationella ställning tog form af en instinktiv fruktan mot öster.

Det är denna dimmiga luft, som nu börjat vika. Vi vilja se oss omkring med öppna ögon, och icke blott omkring utan äfven framåt, icke blott på det närvarandes lugn utan äfven på onda möjligheter. Vi vilja känna de främmande makter som omgifva oss, och förstå hvad vi af dem kunna vinna eller frukta. Skulle stormaktspolitiken och världshändelserna tränga oss så in på lifvet, att vi ej längre kunna undgå att taga parti, då måste vi också veta, hvar vår rätta plats är i den större striden. Men själfva söka vi ingen. Vårt framtidshopp bära vi först och sist inom vår egen barm. Utåt som inåt: af vår verkliga självständighet släppa vi — såsom jag nyligen yttrade i riksdagens andra kammare — af fri vilja icke en tum, icke en linie, icke en millimeter!

Häri tänker jag, att alla äro ense, vare sig våra möten heta fosterländska eller medborgerliga; och jag tror och hoppas, att inför det bleka allvaret äfven våra landsmän i ytterlighetslägret till sist dock skulle känna länge undertryckta källsprång svälla upp i sina bröst och glömma internationalen och vilja vara med i nationalkampen.

Men det finnes ännu en självständighetskamp. Den gäller icke vår nationella självbevarelse utåt, icke heller vårt lagbundna samhälle. Den föres på själfva personlighetsområdet. Hvad gagnar det människan om hon bevarar sin lilla vrå af jorden, men tager skada till sin själ! Mången, som högt och dyrt predikar försvar af vår självständighet, glömmer, att själf-

ständighet är något mera än en egen färg på kartan och en samling lagar för ett antal människor därinom: innerst måste det finnas äfven för folket ett verkligt människovärde, grundadt på en egen personlighet, som har sin egen syn på tingen. För folken, liksom för de enskilda, kommer det till sist an på karaktärens självständighet. De skola ha något nytt att tillsätta utvecklingen, om de vilja i längden och på djupet försvara sin plats.

Här hotar en större fara, här kräfves oss en allvarligare kamp än på förut omnämnda områden. Många äro fienderna, men jag skall endast nämna en, den farligaste. Krafter äro i rörelse, som vilja utplåna det bästa af svenska folkets egenart, det djupaste i dess väsen, det innersta i dess personlighet. Detta menar jag är det *religiösa* draget.

I hvarje människa, som stigit till någon grad af medvetande, sitter innerst det religiösa behofvet. Vi tycka oss kunna undvara Gud, när ungdomskraften sväller i våra leder; det är ett rent fysiskt öfvermod; men jag tänker, att redan innan man nått de 30 åren i ett normalt lefnadslopp skall hvarje människa i stunder af ångest ha förnummit, att det icke är godt att vara allena utan Gud. Det är förgängelsens allvar som tränger inpå oss, tillika med den stigande förnimmelsen af att vi själfva med vårt lif äro invigda åt samma förgängelse. Detta medvetande kunna vi i längden bära endast om vi äga ett annat medvetande: känslan af delaktighet i ett högre lif. Detta är religionen. Den måste utvecklas som allt mänskligt, i bredd med medvetandet. Dess former äro dömda att växla. Men dess kärna består: tron att det ofvan stjärnorna finnes

en allmakt, som följer våra öden med rättfärdighet och förbarmande och vederkvickelse åt dem som arbeta och äro betungade — denna tro är kärnan i det religiösa lifvet.

Och denna tro vill svenska folket icke låta sig beröfvas. I alldeles särskild mening äro vi ett religiöst folk; kanske rättare taladt, ett idealistiskt folk med religiös färgning. Detta har visat sig icke blott i folkets förmåga att framalstra religiösa personligheter af hög ordning, en Birgitta, en Svedenborg. Det visade sig ännu klarare i vår världshistoriska insats. Svenska folket beredde sig härtill genom Uppsala mötes religiösa samling, då Sveriges rike blef en man under en Herre och Gud. Det utförde sin mission till förmån för det högsta religiösa värde, den evangeliska trosfriheten. Ännu i dag firas den svenske Gustaf Adolfs namn årligen af stora skaror i främmande land, och just nu bereda vi oss både i Sverige och Tyskland att hugfästa 200-årsminnet af den svenske Karl XII:s bestående befrielsegärning mot förtryckta trosbröder i den katolske kejsarens dåvarande länder. »*Sveriges majestät och Guds kyrka, som därutinnan hvilar*» — så lyder inskriften öfver den största gärning, som svenska folket någonsin utfört, och som skall evigt minnas.

Ett folk med en sådan historia skulle förneka och förråda sig självt, om det läte religionens ljus släckas i sin själ. Denna religiösa läggning är också så uppenbar, att till och med det samhällsfientliga partiet ryggar tillbaka att öppet angripa den. Visserligen känna de, att religionen är deras starkaste motståndare, därför att den gjuter förnöjsamhet och an-

svarskänsla i själarna. Men de känna sig bundna af hänsyn till själfva styrkan af detta som de kalla en fördom. Och så ha de utgifvit kompromissformeln: religionen en privatsak. Intet visar bättre religionens djupa fäste i den svenska folksjälen, än att själfva socialdemokratien icke vågat göra front mot densamma.

På ett ytterlighetshåll har man emellertid låtit betänkligheterna falla och kastat masken och proklamerat sig som öppen fiende, icke blott till den bestående religionen, utan till all religion, till själfva religiositeten. Det är samma härd, hvarifrån utgått agitationen mot fosterlandet under masken af kamp mot militarismen. Jag skall icke länge dröja vid detta nya sjukdomstecken. Det fanns i antikens dagar en man, som ville bli bemärkt, men saknade krafter att göra sig ett namn på hedrande väg. Då fann han på att lägga Dianas tempel i Efesus, ett af forntidens underverk, i aska. Af själfva illgärningen väntade han sitt rykte. Men templets präster korsade hans afsikter: de kallade honom Herostratos, hvilket betyder *tempelskändare*, och dolde alltså hans personliga namn i hans gärning. Vare detta namn allas, som — det vare sig af sjuklig ärelystnad eller okynne eller ond vilja — förgripa sig på det heligaste! Ty hvilken ogärning kan vara större än den att förbränna eller smutsa ned det rum, där medmänniskor finna tröst i djupaste nöd och ro till sina själar!

Mot dylika sjukligheter i samhällskroppen måste alla sunda och goda krafter förena sig. Öfverhetens svärd får icke rosta i skidan; men lagen förmår dock

icke allt, om icke en vaken allmänanda hägnar och stöder den. Måtte detta stora och högtidliga möte vara ett sant tecken till, att denna allmänandas kraf äro i växt inom det svenska folket!

På en större scen inför en större menighet och en allmännare fara har en kejsare nyligen utbragt lösen: Europas folk, bevaren Edra dyrbaraste ägodelar! Må denna lösen ljuda äfven till oss i våra särskilda omständigheter! Ondt och godt kämpa i tiden och i folkets bröst som kanske aldrig förr. Det ser ut, som stundade en för långa tider afgörande strid. Må den finna oss vaksamme, hvarje redlig svensk på sin post! Må vi städse genom hvardagens buller höra och behjärta den stora signalen: *Svenska folk, bevara mot yttre och inre fiender dina dyrbaraste ägodelar, din fäderneärfda religion och ditt gamla fria fosterland!*

89092549096

b89092549096a

B89092549096
B89092549096A